

УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 14 2017

У НОМЕРІ:

Головний редактор

В. ГОРОВИЙ, д-р іст. наук, проф.,
заступник генерального директора НБУВ

Редакційна колегія:

М. ЗАКІРОВ (заст. голов. ред.), канд. іст. наук,
ст. наук. співроб.;
Л. ЧУПРИНА, канд. наук. із соц. комунікацій,
заввідділу оперативної інформації;
Т. ДУБАС, заввідділу синтезу соціокультурних
мережових ресурсів

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Адреса редакції і видавця:

03039, м. Київ,
Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Заснований у 1998 році
Видається двічі на місяць

● **АНАЛІТИКА**

Українське питання на саміті G 20
в Німеччині: оцінки експертів та коментарі

Візит Є. Столтенберга в Київ та перспективи
поглиблення відносин Україна – НАТО

Політичні аспекти лібералізації візового
режиму між Україною і ЄС в оцінках ЗМІ

«Громадсько-політична платформа
Надії Савченко» - яструб, замаскований під
«птицю удачі»?

● **ПРИМІТКИ НА ПОЛЯХ**

Природний газ Росії -
перевірки на дорогах

● **ЕКОНОМІЧНИЙ РАКУРС**

Макрофінансова ситуація в Україні:
тенденції та проблеми розвитку

● **ДО УВАГИ ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ**

Нові надходження
довідково-бібліографічних видань до НБУВ

ЗМІСТ

КОРОТКО ПРО ГОЛОВНЕ

Звернення Президента України до Українського народу з нагоди 27-ї річниці прийняття Декларації про державний суверенітет України...3

Державний візит Президента України П. Порошенка до Грузії.....3

АНАЛІТИКА

Політичні акценти

Дем'яненко М.

Українське питання на саміті G 20 в Німеччині: оцінки експертів та коментарі.....4

Потіха А.

Візит Є. Столтенберга в Київ та перспективи поглиблення відносин Україна – НАТО..... 10

Якименко Ю.

Политические аспекты либерализации визового режима между Украиной и ЕС в оценках СМИ.. 15

Гранчак Т.

«Громадсько-політична платформа Надії Савченко» - яструб, замаскований під «птицю удачі»?..... 19

Економічний ракурс

Кулицький С.

Макрофінансова ситуація в Україні: тенденції та проблеми розвитку24

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В.

Реформа галузі охорони здоров'я: перехід на нову модель фінансування..... 35

Примітки на полях

Жангожа Р.

Природный газ России – проверки на дорогах ... 43

НАУКА – СУСПІЛЬСТВУ

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....46

Наукові видання НАН України48

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....48

Інноваційні розробки та технології 53

Біотехнології.....54

Здобутки української археології54

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Закірова С.

Ціннісний потенціал символізму у правовій міжкультурній комунікації стародавніх суспільств..... 55

ДО УВАГИ ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ

Шумілова А.

Нові надходження довідково-бібліографічних видань до НБУВ64

КОРОТКО ПРО ГОЛОВНЕ

Звернення Президента України до Українського народу з нагоди 27-ї річниці прийняття Декларації про державний суверенітет України

Шановні співвітчизники!

...Виповнюється 27-ма річниця від дня, коли Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, зробивши перший юридичний крок до виходу з радянської тоталітарної імперії та початку нового етапу українського державотворення, учасниками якого ми є і сьогодні.

Проголошений Рік Української революції 1917 - 1921 років спонукає звернути увагу на схожість у процесах руйнування імперій. Саме 100 років тому на уламках колишньої Російської імперії вирувало національне піднесення поневолених народів.

Свобода має високу ціну. Протягом 20-х - 90-х років минулого століття тривав визвольний рух Українського народу за державну незалежність України. Своє право на власне майбутнє ми відстояли під час Помаранчевої революції. Європейський вибір України виборювався мільйонами громадян під час Революції Гідності. За нього віддали своє життя Герої Небесної Сотні.

Сьогодні, як і сто років тому, наші воїни зі зброєю в руках боронять від російського агресора державний суверенітет України.

У надскладних умовах ми наполегливо реформуємо практично усі сфери життя країни і вже маємо позитивні зрушення. Вперше за багато років покращено показники інвестиційної привабливості України, що відкриває перспективу для впевненого економічного росту. В умовах гібридного протистояння з Російською Федерацією та втрати значної частини економічного потенціалу країни нам вдалося цього року перейти до підвищення соціальних стандартів - зросла мінімальна заробітна плата та пенсії.

Завершено найскладніший, фінальний етап набуття чинності Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. А відчинені завдяки безвізовому режиму двері Євросоюзу є справжнім визнанням наших здобутків на шляху реформ.

Це все стало можливим завдяки наполегливій праці кожного із вас, шановні співвітчизники.

Слава Україні! *(Офіційне інтернет - представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). - 2017. - 16.07).*

Державний візит Президента України П. Порошенка до Грузії

17–19 липня 2017 р. відбувся державний візит Президента України П. Порошенка до Грузії.

У ході візиту глава Української держави зустрівся з президентом Грузії Г. Маргвелашвілі, прем'єр-міністром Грузії Г. Квірікашвілі та головою парламенту Грузії І. Кобахідзе.

Також у рамках візиту відбулося підписання низки двосторонніх документів, спрямованих на поглиблення стратегічної співпраці між Україною та Грузією.

Зокрема, 18 липня президенти України та Грузії П. Порошенко і Г. Маргвелашвілі

підписали Декларацію про встановлення стратегічного партнерства, яка, зокрема, передбачає взаємну підтримку суверенітету і територіальної цілісності.

Крім того, під час візиту П. Порошенка до Грузії сторони підписали угоду про співробітництво у сфері освіти і науки (ідеться зокрема про сприяння вивчення української мови в Грузії і грузинської – в Україні).

Президент України обговорив з президентом Грузії також і економічні питання: глави держав домовилися по розвитку залізнично-поромного сполучення та про інші заходи, які мали би

найближчим часом збільшити товарообіг між державами до одного мільярда доларів на рік.

У підписаних документах сторони домовилися не лише про співпрацю в економіці, освіті та транспортній сфері, а й про спільні навчання українських та грузинських військових, а також про координацію зусиль на міжнародній арені для захисту територіальної цілісності України та Грузії.

Частина експертів вважають цей візит і підписані угоди ознакою потепління відносин України та Грузії, частина – вже назвали візит

«декларативним» через нібито відсутність конкретних рішень щодо практичної співпраці. Між тим, аналітики говорять про те, що Україна та Грузія мають багато спільного не лише через тривалі дружні зв'язки, а й через те, що нині обидві країни активізують зусилля з європейської інтеграції та співпраці з НАТО, і обидві відновлюються після активної фази російської агресії (*Офіційне інтернет - представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>) - 2017. - 18,19.07*).

АНАЛІТИКА

Політичні акценти

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Українське питання на саміті G 20 в Німеччині: оцінки експертів та коментарі

7-8 липня у німецькому місті Гамбург відбувся 12-й саміт лідерів країн «великої двадцятки». Головними темами саміту стали глобальна економіка, боротьба з тероризмом та збереження довкілля, але разом з тим активно обговорювалися й інші, важливі у міжнародній політиці теми. Також на полях саміту було проведено ряд зустрічей у різному форматі, на яких, зокрема, обговорювалося і українське питання.

Проведення саміту у Гамбурзі супроводжувалося масштабними вуличними протестами з боку антиглобалістів та представників радикальних політичних сил. Такі тенденції останнім часом стають типовою ознакою подібних міжнародних форумів. Ця ситуація змусила владу залучити до охорони порядку на вулицях близько 20 тис. поліцейських та співробітників спеціальних формувань. Проте, така протестна активність не мала визначного впливу на роботу саміту і організатори, в цілому, залишилися задоволеними його результатами, зокрема в питанні клімату. Так, підбиваючи підсумки саміту щодо боротьби з глобальним потеплінням та захисту клімату,

канцлер Німеччини А. Меркель підкреслила, що нинішня зустріч сприяла проясненню розбіжностей між сторонами в цьому питанні. Вона також висловила задоволення тим, що всі країни «великої двадцятки», за винятком США, визнали реалізацію Паризької угоди «незворотною» і мають намір домагатися виконання пунктів цього договору. Вона підкреслила, що учасники саміту «взяли до відома» позицію США, які заявили про вихід з кліматичного пакту, і додала, що не очікує зміни позиції Д. Трампа. «Такого оптимізму в даний час я не поділяю», – заявила вона. А. Меркель також повідомила, що всебічний звіт про результати зустрічі «великої двадцятки» в Гамбурзі буде представлений до листопада (<http://www.dw.com/ru/a-39610868>).

Повертаючись до українського питання на саміті, хотілося б звернути увагу на двосторонню зустріч американського та російського президентів, а також зустріч у форматі «нормандської трійки» без участі української сторони. Хоча, як і прогнозувалося, вирішальних рішень щодо України на саміті G 20 у Німеччині прийнято не було.

На зустрічі у форматі «нормандської трійки», яка відбулася на полях саміту G 20 в Гамбурзі,

у суботу 8 липня за участі канцлера Німеччини А. Меркель, а також президентів Франції і РФ, учасники домовилися «просувати процес», та разом з цим констатували, що йде він повільно, часом стагнує і навіть трапляються періодично відкати назад. Співрозмовники, зазначила А. Меркель, не намагалися прикрасити ситуацію. Сторони залишаються в контакті, у цьому форматі, бо інших немає.

І хоча зустріч відбулася без П. Порошенка, А. Меркель запевнила, що вона зателефонувала Президенту України, «щоб не було враження, що ми щось вирішуємо за відсутності України». Канцлер також повідомила, що найближчим часом відбудеться телефонна розмова в «нормандському форматі», під час якої буде обговорено подальші кроки. Про це вона заявила журналістам після завершення саміту G 20 в Гамбурзі (<http://glavcom.ua/news/zustrich-normandskoji-chetvirki-bez-kijeva-merkel-zaspokojila-shcho-dzvonila-poroshenku-424772.html>).

Досить цікавою в контексті українського питання стала перша офіційна зустріч В. Путіна та Д. Трампа, яка відбулася в рамках саміту. Як відомо, цій події передувала зустріч останнього з Президентом України П. Порошенком, а також закордонне турне американського президента та ряд зустрічей, на яких він мав можливість більш детально ознайомитись з позицією лідерів окремих країн та їх баченням українсько-російського конфлікту. Показовою була його розмова з Д. Туском у Брюсселі, під час якої він достатньо дивно реагував на згадки про «нормандський формат» і Мінськ, натомість обіцяв про все домовитися з В. Путіним напямую.

Загалом, зустріч американського та російського президентів привернула до себе головну увагу в Гамбурзі, навіть канцлер Німеччини А. Меркель як господиня саміту G 20 привітала її. «Ми дуже вітаємо те, що вони зустрілися», – сказала вона (незважаючи на те, що обидва політики, таким чином, пропустили значну частину дискусії про захист клімату). Попри заплановані півгодини президенти спілкувалися більше двох годин. Предметом їхнього обговорення стали відносини між двома країнами та інші важливі міжнародні питання.

У переговорах, крім В. Путіна і Д. Трампа, також брали участь міністр закордонних справ Росії С. Лавров, держсекретар США Р. Тіллерсон та перекладачі. Ще до початку переговорів Д. Трамп заявив, що очікує «дуже позитивних речей» для США, Росії та інших. Хоча, для кого саме, він не уточнив.

Як передає Deutsche Welle, під «іншими» він міг мати на увазі людей у Сирії. Американський та російський президенти домовилися про режим припинення вогню на південному заході роздертої громадянською війною країни. Як відомо, Росія підтримує сирійського президента Б. Асада, тоді як США донині надавали підтримку сирійським повстанцям, які протистоять уряду країни. Разом з цим, США та Росія окремо здійснювали повітряні атаки на позиції «Ісламської держави» в Сирії, яка також контролює певну територію країни (<http://www.dw.com/uk/a-39605488>).

Як заявив після зустрічі в Гамбурзі державний секретар США Р. Тіллерсон, Вашингтон та Москва мають спільний інтерес у встановленні стабільності в Сирії. Обидві країни у довгостроковій перспективі прагнуть завершення війни у країні, однак дотримуються протилежних поглядів на перебування на чолі Сирії її президента Б. Асада. Хоча, як стверджує Р. Тіллерсон, Росія не хоче вічно триматися за сирійського президента.

Серед іншого обговорювалися також боротьба з тероризмом та кібербезпека. Спецслужби США та НАТО вже давно звинувачують Росію у кібератаках на західні установи та компанії. Москва ж виступає зі звинуваченнями у відповідь. За словами Р. Тіллерсона, Д. Трамп обговорив із В. Путіним звинувачення на адресу Росії про втручання в американські вибори, однак В. Путін, за його словами, заперечив таке втручання.

Ситуація в Україні також була на порядку денному зустрічі лідерів двох країн. І хоча спільних заяв про результати зустрічі так і не прозвучало, з окремих висловів її учасників все ж можна зробити певні висновки.

Після саміту G 20 у Гамбурзі В. Путін, виступаючи перед журналістами, підтвердив, що під час зустрічі з американським колегою

обговорювалося і українське питання. Проте, чи обговорювалися якісь конкретні кроки по його врегулюванню, не розповів. Разом з тим, уже традиційно звинуватив владу України у проведенні «русофобської політики». Зокрема, він заявив, що українська влада торгує політикою поділу Росії і України. «Інтереси російського і українського народів, я в цьому переконаний, повністю збігаються. Не збігаються лише інтереси сьогоденного керівництва України і деяких там політичних кіл сьогоденної України», – сказав він. За його словами, «і Росія, і Україна зацікавлені у співробітництві, у тому, щоб об'єднувати свої конкурентні переваги, розвивати свої економіки... Сьогоднішні українські колеги намагаються цим знехтувати... У них залишився лише один товар, яким вони успішно торгують – русофобія. І ще вони торгують політикою поділу Росії і України», – зазначив В. Путін (<http://glavcom.ua/news/putin-zayaviv-shcho-v-ukrajini-rusofobi-424801.html>).

Також В. Путін заявив, що з президентом США Д. Трампом встановлено особисті відносини. «Трамп телевізійний дуже відрізняється від реальної людини... Він абсолютно конкретний, адекватно сприймає співрозмовника, швидко аналізує, відповідає на поставлені питання і ті, що виникають в ході дискусії... Мені здається, що, якщо ми будемо будувати наші відносини, як пройшла наша бесіда, то є всі підстави припускати, що ми зможемо, хоча б частково, відновити той рівень взаємодії, який нам потрібен», – сказав президент РФ.

Таким чином, В. Путін вкотре продемонстрував свою позицію небажання безпосереднього діалогу з, м'яко кажучи, не лояльною до нього київською владою у питанні вирішення конфлікту на сході України, але, з іншого боку, намагався показати готовність до обговорення цього питання з Д. Трампом.

Міністр закордонних справ Росії С. Лавров, підбиваючи підсумки зустрічі, також залишився задоволений нею. «Дійсно, була дуже тривала і конкретна зустріч. Моє відчуття підтвердилося, що президенти і російський, і американський керуються, перш за все, національними

інтересами своїх країн і розуміють ці інтереси в тому, щоб шукати взаємовигідні домовленості, а не намагатися розігрувати конфронтаційні сценарії, не намагатися створювати проблеми на рівному місці», – сказав С. Лавров. Щодо українського питання С. Лавров запевнив, що лідери двох країн вирішили разом впливати на Україну в питанні виконання мінських домовленостей. Та разом з цим він зауважив, що Росія продовжить захищати інтереси своїх співвітчизників, які проживають в Україні.

Що ж стосується американської сторони, то тут також обійшлося без конкретики. А сам Д. Трамп оцінив свою зустріч з президентом Росії В. Путіним як «приголомшливу». Про це він заявив у Гамбурзі під час зустрічі з прем'єром Британії Т. Мей. Як зазначив після зустрічі держсекретар США Р. Тіллерсон, між двома лідерами спостерігалася «очевидна позитивна хімія» (<https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/07/8/7068247/>).

Зі свого боку американський президент розповів деталі розмови з В. Путіним щодо України та заявив, що на зустрічі у Гамбурзі з главою РФ санкції, введені через конфлікт на Донбасі та анексію Криму, не обговорювалися. Відповідний запис з'явився в офіційному Twitter-акаунті президента США. «Санкції не обговорювалися на моїй зустрічі з президентом В. Путіним. Нічого не буде зроблено, поки не будуть вирішені українська і сирійська проблеми!» – йдеться у повідомленні.

Про підсумки зустрічі розповів також радник президента США з національної безпеки Г. Макмастер. За його словами, лідери країн не вирішили у ході переговорів на саміті G 20 жодних конкретних проблем. «Ніхто не розраховував на вирішення якихось проблем у ході цієї зустрічі. Однак вона поклала початок діалогу щодо низки складних питань, над якими ми спільно починаємо працювати», – пояснив радник Д. Трампа (<http://glavcom.ua/news/radnik-trampa-rozpoviv-pro-rezultati-zustrichi-z-putinim--424826.html>).

Державний секретар США Р. Тіллерсон, який був присутній на зустрічі, одразу після саміту прибув до Києва, де запевнив українську сторону в підтримці з боку США,

і також підтвердив, що санкції США щодо російського агресора лишатимуться чинними, доки російська сторона не припинить дії, які призвели до цих заходів. «Санкції США та Євросоюзу залишатимуться щодо Росії, поки РФ не припинить дії, що спричинили ці санкції. Ми закликаємо Росію виконувати свої зобов'язання в рамках мінських угод і використати свій вплив на сепаратистів, щоб спостерігачі ОБСЄ мали доступ не тільки на лінії зіткнення, але і вздовж кордону», – зазначив Р. Тіллерсон.

Як стверджує держсекретар, у своїх дискусіях з керівництвом Росії він кілька разів наголошував, що Росія має зробити перший крок для деескалації на сході України, зокрема, це має бути припинення вогню і відведення важкого озброєння, для надання доступу спостерігачам ОБСЄ. «Дуже важливо відзначити цілі США. В першу чергу – це відновлення територіальної цілісності та єдності України. США уже надали більше 600 млн доларів від початку кризи. Також важливо забезпечити безпеку всіх громадян України», – додав він. Р. Тіллерсон також зауважив, що США розчаровані відсутністю прогресу у виконанні мінських домовленостей. «Саме тому ми призначили спеціального представника для того, щоб звернути на це питання увагу. Тепер буде кому координувати цю діяльність з "нормандською четвіркою" і урядом Росії для того, щоб побачити, чи можемо ми прискорити прогрес», – зазначив Р. Тіллерсон.

В цілому ж, що стосується України, то можна відзначити, що риторика Р. Тіллерсона звучить дещо неоднозначно. Оглядачі відзначають, що він проголошує настільки широкий спектр заяв, і тональність їхня настільки різна, що кожен може вибрати собі ті, які він бажає вважати правдою (<https://www.euointegration.com.ua/articles/2017/07/7/7068208/>).

Загалом же особливих результатів, в тому числі у питанні вирішення конфлікту на сході України, перша зустріч американського та російського лідерів не принесла, і, на думку експертів, не могла принести.

Так, директор Центру суспільних відносин Є. Магда вважає, що на цих переговорах

В. Путін і Д. Трамп аж ніяк не змогли б в стислі терміни знайти спільну мову щодо низки світових проблем (http://24tv.ua/tramp_i_putin_znayomstvo_chogo_chekati_pislya_zustrichi_prezidentiv_ssha_i_rf_n839684).

За словами голови правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенка, обидві сторони не готові до нових домовленостей. До того ж, підкреслює він, у Д. Трампа є «антиросійське обмеження» всередині США. Водночас В. Фесенко не виключає, що у В. Путіна можуть бути якісь пропозиції щодо України. Хоча, як наголошує політолог, Москва ні на крок не стане відходити від мінських домовленостей.

В контексті згаданого політологом «антиросійського обмеження» слід зазначити, що воно відразу ж проявилось у вигляді реакції Сенату США на бесіду двох президентів. Зокрема, сенатори залишилися не надто задоволені результатами зустрічі президента Д. Трампа та російського лідера В. Путіна на саміті «великої двадцятки» та назвали її «катастрофічною». Особливо щодо питання кібератак на США та намагання Д. Трампа спільно з Росією займатися подоланням кіберзлочинності (http://24tv.ua/senatori_ssha_vistupili_z_kritikoyu_trampa_pislya_zustrichi_z_putinim_nazvavshi_yiyi_katastrofichnoyu_n839565). Сенатор від Республіканської партії Л. Грем в ефірі телеканалу NBC виступив з критикою Д. Трампа, заявивши, що такі спільні заяви підривають його президентський пост. «Ця ідея про рух вперед без покарання Росії підриває весь його президентський пост. Коли мова заходить про Росію, він має сліпу зону. І пробачити та забути, коли справа доходить до В. Путіна щодо кібератак – це розширити його можливості, і це саме те, що Д. Трамп робить», – заявив Л. Грем. Критика на адресу Д. Трампа щодо спільного з Росією створення підрозділу кіберзахисту лунала також і від інших сенаторів. Сенатор М. Рубіо прирівняв таку співпрацю з партнерством з Б. Асадом в питаннях хімічної зброї. Така реакція сенаторів призвела до того, що невдовзі сам Д. Трамп заявив, що його слова про кібербезпеку після зустрічі з В. Путіним не означають, що такий

підрозділ у співпраці з росіянами може бути створений. Незважаючи на ці заяви сенатор Л. Грем зазначив, що неоднозначна поведінка Д. Трампа в ситуації звинувачення в сторону Росії у намаганні втрутитися у вибори США та завдати кібератак по країні, ставить під удар його президенство. «Я розчарований. Він завдає шкоди своєму президентству, не розуміючи той факт, що В. Путін – поганий хлопець, який намагався підірвати нашу демократію і робить це у всьому світі. Він, буквально, єдина людина, яка має сумніви щодо того, що Росія зробила в 2016 році», – заявив сенатор.

Що стосується більш конкретних кроків по врегулюванню конфлікту в Україні, про які йшлося на зустрічі, то тут США чекають від Кремля і України виконання мінських домовленостей, а також сторони погодили призначення спецпредставника США в Україні (ним став экс-посол НАТО К. Волкер). Водночас, як підсумовують спостерігачі, під час зустрічі Д. Трампа і В. Путіна Україні приділялося менше уваги, ніж іншим питанням. На думку політичного аналітика Інституту світової політики М. Белескова, це може бути ознакою того, що протиріччя наскільки глибокі, що немає сенсу витрачати час для того, щоб просто обговорювати без якогось результату – вони вирішили це відкласти.

Але показовим є той факт, що спецпредставником США в Україні став К. Волкер, людина сенатора Дж. Маккейна, відомого своїми антиросійськими поглядами. На думку політичного аналітика Інституту Євроатлантичного співробітництва В. Горбача, це означає, що США підійшли до практичного етапу реалізації політики стосовно російсько-українського конфлікту, оскільки було призначено посадовця, який за це відповідатиме. «Добре, що саме К. Волкер. Думаю, що з ним ми зможемо підтримувати хороший контакт зі США. Він не стане на російський бік. К. Волкер представник інституту Дж. Маккейна. Ми знаємо, що він відверто декларує проукраїнську позицію і був на Майдані. Тому в ідеологічному чи ідейному плані К. Волкер прибічник правильних позицій. Крім того, має досвід контактів з українською

стороною. Також він спеціалізується на безпекових питаннях. Він відроджуватиме формат переговорів між Росією і США», – додав В. Горбач.

Попри те, що окремі американські видання поширювали інформацію, ніби В. Путін ініціював появу такої людини, було відомо про намір США обрати уповноваженого півтора місяці тому, зокрема як і додаткову гарантію від Вашингтона, що досягнуті українсько-американські домовленості щодо Донбасу є серйозними. Москва ж скоріше не заперечувала, аніж ініціювала. «Завдяки багатому досвіду Курт має унікальну спроможність спрямувати цей конфлікт до вирішення, – зазначив Р. Тіллерсон. – Сполучені Штати цілковито віддані цілям мінських угод і, я маю впевненість, що Курт продовжить наші зусилля, щоби такі досягнути миру в Україні» (<https://hromadske.ua/posts/kurt-volker-specialnii-predstavnik-ssha-v-ukraini>).

В американських ЗМІ також поділяють думку про те, що призначення спецпредставником К. Волкера є позитивним моментом для України. Так, Е. Епплбаум, колумністка «The Washington Post», нині ключовий коментатор видання щодо відносин Вашингтона з Москвою та Києвом зазначає, що «його поважають і знають. К. Волкер вірний Республіканській партії, засуджує вторгнення Росії в Україну. Тож для України це добре. Він – людина, що вважає неприпустимим порушення європейських кордонів і буде зацікавлений у захисті суверенітету України. Особливість у тому, що в оточенні Д. Трампа з'явилася людина з позицією відмінною від президента. Як би там не було, досі Д. Трамп не говорив нічого критичного про В. Путіна. Навіть у своїй промові у Варшаві за день до зустрічі «великої двадцятки» він обмовився, що Росія дестабілізує Україну. «Дестабілізує» – слабке слово, аби описати вторгнення Росії в Україну», – підсумовує Е. Епплбаум.

Вже після зустрічі Д. Трампа та В. Путіна російський міністр закордонних справ С. Лавров прокоментував призначення спецпредставника та заявив, що «президенти домовилися про паралельний канал комунікації

щодо впровадження мінських угод». Загалом же мова йде не про долучення до сформованого мінського формату, а існування постійно залученої в процес людини з боку США, яка комунікує між Києвом, Москвою, європейцями, а також можливими учасниками процесу.

На думку директора аналітичного центру «Політика» М. Давидюка, наразі меседжі і Д. Трампа, і Р. Тіллерсона – проукраїнські. Але головне, щоб вони були втілені в життя. За словами політолога, США і ЄС постійно підкреслюють, що одна з найважливіших проблем України – корупція, і прямо вказують на неї П. Порошенку. «Є загроза: якщо український Президент не зупинить корупцію в Україні, то наша держава може виявитися поза кордоном захисту Європи. Те, що Президент, його оточення, Верховна Рада загрузли в корупції – правда. Але в ситуації з російською агресією проти України, щоб не вийшло так, що важелі корупції, якими тиснуть на П. Порошенка, не стали причиною ухвалення невідгідних для України рішень. Важливо, щоб не був легалізований Крим як частина РФ і не відбулася федералізація Донбасу», – наголошує М. Давидюк.

Крім того, як зазначає експерт, згода В. Путіна на призначення К. Волкера спецпредставником в Україні свідчить, що російський президент готовий на поступки. «К. Волкер – ставленик Дж. Маккейна, який займає жорстку антиросійську позицію. Але що Путін хоче взамін? Залишити Б. Асада президентом Сирії, чи Україну в зоні свого впливу?.. Про результати зустрічі Д. Трампа з В. Путіним, а також про те, з яким меседжем приїхав Р. Тіллерсон в Україну, ми дізнаємося через тиждень-два... В. Путін хоче через Донбас повернути м'який вплив на Україну, який він мав до Революції Гідності. До того ж, у зв'язку із виборами президента РФ, які відбудуться в 2018 році, В. Путін хоче врегулювати на свою користь це питання до початку наступного року. Для В. Путіна в ідеалі – віддати Україні розбитий, знищений і голодний Донбас, повернути м'який вплив на нашу державу, який був раніше, коли в нас було чимало проросійських партій і політиків. Та цього не відбудеться.

В. Путін перестав відчувати Україну. Зараз є проросійські проекти – від Надії Савченко до Вадима Рабіновича – та це не допоможе. Але йому потрібне успішне рішення. І питання Донбасу повинно стати причиною зняття хоча б частини санкцій, особливо персональних, щоб покращити свої електоральні відносини. І це буде одним з факторів динамічної виборчої кампанії», – наголошує М. Давидюк.

Ще одним вагомим фактором, що певною мірою ускладнює процес зупинення російської агресії щодо України, є протиріччя, які виникли між США і ЄС. І російський лідер намагається використовувати їх на свою користь, продовжуючи «загравати» з Д. Трампом і при цьому реалізуючи свою деструктивну політику в ЄС. Але розраховувати на прихильність Д. Трампа В. Путіну також особливо не доводиться, оскільки внутрішньополітична кон'юнктура в США навряд чи сприятиме «потеплінню» у відносинах двох країн, за умови, що Росія не припинить реалізовувати свою агресивну політику по відношенню до інших країн. А такий розвиток подій, судячи з останніх заяв і кроків російської влади, на сьогодні є малоімовірним. Тому, на думку експертів, В. Путін, швидше за все, продовжить свою політику затягування часу, коли начебто виявлятиме готовність до переговорів і «мирного» врегулювання ситуації в Україні, але в реальності все буде навпаки. З іншого боку і сам Д. Трамп, попри свою екстраординарність, навряд чи погодиться на «гру в піддавки» з російським лідером. Як вважає В. Горбач, розворот політики Д. Трампа щодо РФ не за горами. Цей процес розпочнеться відразу після того, як В. Путін почне порушувати домовленості.

Таким чином, можна констатувати, що ситуація в Україні на саміті G 20 в Гамбурзі хоча і не була серед пріоритетних тем, все ж обговорювалося на досить високому рівні. Серед ключових зустрічей, на порядку денному яких стояло українське питання, в першу чергу слід відзначити першу офіційну зустріч американського та російського президентів, а також зустріч у форматі «нормандської трійки» без України. Проте, в

силу своєї складності та багатоаспектності, прогнозовано ніяких конкретних рішень і кроків щодо врегулювання конфлікту в Україні під час саміту досягнуто не було. Серед позитиву для України можна відмітити продемонстровану на саміті беззаперечну підтримку України з боку європейських лідерів (в першу чергу Німеччини та Франції, а також

керівництва ЄС), призначення проукраїнського спеціального представника США по Україні К. Волкера, задекларовану підтримку в питанні антиросійських санкцій та територіальної цілісності України з боку керівництва США. Водночас залишається не до кінця зрозумілим, яку все ж політику щодо Росії реалізовуватиме американський президент.

А. Потіха, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Візит Є. Столтенберга в Київ та перспективи поглиблення відносин Україна – НАТО

10 липня в Києві відбулося засідання Комісії Україна-НАТО з нагоди

20-річчя підписання Хартії про особливе партнерство України з Альянсом. Учасники засідання схвалили програму досягнення Києвом стандартів Альянсу до 2020 р. і засудили війну на Донбасі та анексію Криму Росією.

Генеральний секретаря НАТО Є. Столтенберг, який прибув до столиці України з візитом, наголосив на необхідності поглиблення стосунків НАТО з Україною. За його словами, партнерство НАТО з Україною є взаємовигідним та буде розвиватися. «Ми активно підтримуємо суверенітет і територіальну цілісність України та її Збройні сили. Країни Альянсу ніколи не визнають незаконної анексії Криму Росією. НАТО і надалі буде тісно співпрацювати з Україною у питаннях оборони, державного управління та економічної політики», - запевнив генеральний секретар НАТО (<http://www.dw.com/uk.BD/a-39633157> - 2017. - 10.07).

Він наголосив на важливості проведення реформ в Україні і висловив підтримку Українській державі у конфлікті на Донбасі. Є. Столтенберг вважає, що Росія має вивести тисячі своїх військових з України та припинити підтримувати бойовиків.

При цьому він заявив, що мінські домовленості залишаються єдиним шляхом до миру і висловив стурбованість збройним конфліктом, який і надалі забирає життя людей.

Під час спільного брифінгу з Президентом України П. Порошенком

Є. Столтенберг нагадав, що країни Альянсу виділили Україні через 10 трастових фондів майже 40 млн євро. Він також зазначив, що НАТО надало Україні сучасне обладнання для кіберзахисту і триває робота з постачання Києву обладнання супутникового зв'язку.

За словами Є. Столтенберга, у зв'язку із потужними кібератаками, які зазнала напередодні Україна, НАТО посилить співпрацю з Україною у цій сфері. «Я думаю, що кібератаки, які ми бачили ..., підтверджують важливість підтримки, яку НАТО надає Україні для зміцнення її кібероборони. Це важлива частина нашої співпраці з Україною і ми її будемо продовжувати», - наголосив глава Альянсу (<https://www.5.ua/polityka/nato-dopomozhe-ukraini-posylyty-kiberoboronu-stoltenberh-149026.html> - 2017. - 28.06).

Разом з тим він нагадав, що Україна за двадцять років з моменту підписання Хартії про особливе партнерство з Альянсом також надавала активну підтримку спільній безпеці, беручи участь у місіях та операціях НАТО.

Тим часом, як інформують ЗМІ, було відкрито нове приміщення представництва НАТО. Представництво об'єднає офіс зв'язку та центр інформації і документації Альянсу, які раніше розташовувалися в різних будівлях. У представництві працюватимуть 50 фахівців, причому третина з них – іноземці. Вони, зокрема, допомагатимуть Україні в реформуванні, щоб наблизити країну до стандартів НАТО, а також, як результат, підвищити обороноздатність

країни. У церемонії відкриття взяли участь віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції І. Климпуш-Цинцадзе та генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг. «Нове приміщення і нові умови роботи представництва НАТО дадуть можливість ефективніше працювати нам спільно задля того, щоб допомогти Україні у процесі її реформування і підвищити рівень витривалості й обороноздатності країни. Відкриття нового приміщення – це ще один приклад партнерства, яке поглиблюється між Україною та НАТО», – наголосив Є. Столтенберг (<https://www.5.ua/polityka/stoltenberh-vidkryv-u-kyievi-unikalne-predstavnytstvo-nato-149900.html> - 2017. - 10.07).

У свою чергу І. Климпуш-Цинцадзе заявила, що НАТО вперше у своїй історії створює унікальне представництво саме в Україні – країні, яка має статус особливого партнера. У жодній іншій країні-партнері Північноатлантичного альянсу немає подібного повномасштабного дипломатичного представництва.

Високо оцінив відносини України з НАТО П. Порошенко. Президент України наголосив, що вага і роль НАТО ще більше зростає в умовах нових викликів міжнародній безпеці в контексті подій, що відбуваються навколо України. «Триваюча російська агресія побудила НАТО серйозно активізуватися. Я можу навіть висловити припущення, що НАТО прокинулося, і це надало Альянсу друге дихання. Союзники ще більше впевнилися в необхідності об'єднання всіх своїх зусиль для взаємного захисту, важливості підвищення видатків на оборону і збільшення своєї присутності в світі», – заявив П. Порошенко (<http://tyzhden.ua/News/196169> - 2017. – 10.07).

Разом з тим він нагадав, що після законодавчого закріплення курсу на членство в НАТО пріоритетом України стала інтеграція в євроатлантичний безпековий простір з метою набуття членства в організації. Проте, за словами Президента України, це не означає, що ми будемо негайно подавати заявку про членство. «Це означає, що нам треба вибудувати реальну програму реформ, активізувати наші зусилля. Для досягнення необхідних стандартів

нам необхідна співпраця з нашими партнерами по НАТО. Ми готові до цього, ми маємо дуже амбітну програму реформування сектору оборони і безпеки, яка розроблена за участі наших партнерів із НАТО. Реформування та посилення обороноздатності держави – це першочергове завдання для нашої взаємодії з НАТО на сучасному етапі», – підкреслив П. Порошенко.

Він зазначив, що Комісія Україна-НАТО погодила початок діалогу про подачу Україною заявки на отримання плану дій щодо членства в Альянсі.

Президент України також нагадав про схвалений нещодавно закон, який встановив метою України набуття повноцінного членства в Альянсі, адже Україна чітко визначила своє політичне та безпекове майбутнє. «Ми вважаємо за необхідне почати дискусію про запровадження Плану дій щодо членства. Сьогодні ми обговорили це і наші пропозиції про початок дискусії були із задоволенням прийняті (країнами-членами) НАТО», – зазначив П. Порошенко (<http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/07/10/7068315/> - 2017. -10.07).

При цьому він не уточнив коли Україна має намір подати заявку на вступ до НАТО, а лише спрогнозував, що це може статись у 2020 р. «У нас є чіткий план дій. Ми маємо план на три роки. Ми впевнені, що дискусія наблизить нас до подання відповідної заявки», – підкреслив глава держави.

Проте він окремо наголосив, що на даний момент «Україна не відповідає критеріям членства, бо 20 років нічого не робилося».

Натомість деякі оглядачі запевняють, що члени Північноатлантичної ради не давали ніяких гарантій і лише «взяли до уваги» прагнення України отримати План дій щодо членства. Про це, зокрема, повідомив керівник прес-служби Альянсу П. Казалет.

За його словами, П. Порошенко справді підняв питання подальшого зближення України та Альянсу під час закритої частини засідання Комісії Україна-НАТО, запропонувавши Альянсу розпочати формальний діалог про набуття ПДЧ. «Президент Порошенко підняв це питання двічі – на засіданні та

на спільній прес-конференції з генсеком Альянсу Єнсом Столтенбергом. Генеральний секретар та послы держав-членів взяли до уваги пропозиції Президента розпочати таку дискусію», - підкреслив П. Казалет (<http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/07/10/7068347/> - 2017. – 10.07).

Представник Альянсу також нагадав, що Київ задекларував зобов'язання провести реформи для підвищення сумісності зі стандартами НАТО. «Поточний фокус Києва – на реформах та на модернізації безпекових та оборонних інституцій. НАТО підтримує ці зусилля», - наголосив П. Казалет.

У свою чергу генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг зазначив, що Україна повинна йти в НАТО з допомогою «субстантивного (незалежного) партнерства». «В Україні є механізми, і вона має йти в НАТО з допомогою того, що ми називаємо «субстантивне партнерство», і ми зможемо зробити набагато більше разом. Важливо зосередитися на діях: як зміцнити українські оборонні інституції, допомогти в модернізації Збройних сил країни, і саме цьому треба приділити основну увагу зараз», - підкреслив Є. Столтенберг (<https://www.5.ua/polityka/stoltenberh-rozpoviv-iakyi-mekhanizm-vstupu-do-nato-pidkhodyt-ukraini-naibilshe-149940.html> - 2017. - 11.07).

При цьому він запевнив, що НАТО буде підтримувати Україну на шляху подальшого зближення з Альянсом і переходу на стандарти НАТО. «Кожна країна має право визначати свій шлях, чи хоче вона бути членом такого Альянсу як НАТО. Це питання мають вирішувати члени НАТО і країна, яка подає заявку. Ніяка інша країна не має права втручатися чи накладати вето, оскільки це суверенне право кожної країни визначати своє майбутнє», - заявив генеральний секретар Альянсу Є. Столтенберг (<http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/07/10/7068318/> - 2017. – 10.07).

Варто відзначити, що напередодні візиту Є. Столтенберга Київ відвідали також державний секретар Сполучених Штатів Америки Р. Тіллерсон та генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй (ООН) А. Гутерріш. Як зазначили експерти, ці

візити є наслідком дипломатичної активності керівництва України і стали певним успіхом української дипломатії. Зокрема, Р. Тіллерсон не лише заявив про незмінність курсу Вашингтона на підтримку українського суверенітету і продовження санкцій проти Росії.

За словами держсекретаря найбільшої країни-члена НАТО, санкції США стосовно Російської Федерації залишатимуться чинними, поки російська сторона не припинить дії, які призвели до цих заходів. «Ми закликаємо Росію виконувати свої зобов'язання в рамках мінських угод і використати свій вплив на сепаратистів, щоб спостерігачі ОБСЄ мали доступ не тільки на лінії зіткнення, але і вздовж кордону», - зазначив Р. Тіллерсон. (<http://www.pravda.com.ua/news/2017/07/9/7149137/> - 2017. – 09.07).

Він також підкреслив, що Росія має зробити перший крок для деескалації на сході України, зокрема, це має бути припинення вогню і відведення важкого озброєння, для надання доступу спостерігачам ОБСЄ. «Дуже важливо відзначити цілі США. В першу чергу – це відновлення територіальної цілісності та єдності України. США уже надали більше 600 млн доларів від початку кризи. Також важливо забезпечити безпеку всіх громадян України», - наголосив держсекретар США.

Разом з тим він заявив, що США розчаровані відсутністю прогресу у мінському процесі щодо врегулювання ситуації на сході України, у зв'язку з чим був призначений спецпредставник в Україні К. Волкер. «Ми будемо координувати діяльність з «нормандською четвіркою» та урядом РФ, щоб побачити, чи зможемо ми пришвидшити прогрес», - зазначив Р. Тіллерсон.

На думку експертів візити зарубіжних політиків такого рівня до Києва означають, що Україна залишається у фокусі уваги міжнародної спільноти. А генсек ООН А. Гутерріш навіть визнав, що раніше ООН приділяла недостатньо уваги соціальним та гуманітарним наслідкам війни на Донбасі і анексії Криму.

Щодо візиту Є. Столтенберга і засідання Комісії Україна-НАТО з нагоди 20-річчя підписання Хартії про особливе партнерство з Альянсом, то, за словами експертів, ця

подія стала важливою і, всупереч багатьом очікуванням, не була суто символічною.

Як зазначив керівник Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко, контакти України з НАТО на найвищому рівні стали регулярними і відбуваються кілька разів на рік. На його думку, це свідчить про високий рівень співпраці між двома сторонами. «Є напрямки співпраці, що стали дуже актуальними для нас. Наприклад, робота групи з протидії кібератакам, де для нас важливо отримувати технології і координувати спільні дії з країнами НАТО», - наголосив експерт.

Окрім цього він відзначив, що боєздатність українських військових, які пройшли тренінги за стандартами НАТО, зростає в рази.

Разом з тим В. Фесенко не вважає, що Києву варто прагнути якнайшвидше набутти повноправного членства в НАТО. Він пояснив це застереження «параноєю, яку має Росія щодо вступу України в Альянс» і тим, що деякі європейські країни можуть заблокувати вступ України в НАТО.

Політолог також переконаний, що не варто чекати кардинальних змін у відносинах Україна-НАТО, адже для цього немає жодних передумов. «Триватиме, поглиблюватиметься, розширюватиметься співпраця. База закладена на найближчий період минулого року на саміті НАТО», - зазначив експерт.

За його словами, будь-які заяви про вступ до НАТО сьогодні не мають підстав. «До цього ми не готові технічно і процедурно. Питання якоїсь нової перспективи зараз не актуальне, ми лише починаємо виконувати наше «домашнє завдання», - підкреслив В. Фесенко (<http://short.media/politics/ukrayina-i-nato-iak-zhiti-dali> - 2017. - 11.07).

У свою чергу політолог О. Палій вважає, що все ж варто чекати оновлення партнерства з Альянсом. При цьому він заявив, що Україна перебуває у фокусі політики НАТО, і представники Альянсу зацікавлені в тому, щоб Україна могла зустріти виклики безпеки, які створила Росія. «Тому зараз розвиток відносин, їх посилення абсолютно можливі. Дуже багато залежить від політичної волі, у тому числі США», - зазначив політолог.

Деякі українські політики налаштовані більш оптимістично щодо відносин з НАТО. Вони запевняють, що потрібно значно активізувати співпрацю з Альянсом. Як заявив народний депутат України від фракції «Радикальна партія О. Ляшка» І. Мосійчук, якщо НАТО і Європа не допомагатимуть Україні, то «орда» рушить на Захід. Тому, підтримуючи нас, вони намагаються не допустити чергове світове протистояння. «Насправді, Україна потрібна НАТО та Європі – і навпаки. Нам Альянс допоможе посилити власну безпеку. Ми ж йому потрібні, бо у випадку здачі України ворог буде біля їхніх воріт, - наголосив І. Мосійчук (http://zik.ua/news/2017/07/10/ukrayina_potribna_nato_shchob_vorog_ne_stoyav_bilya_vorit_mosiychuk_1129397 - 2017. - 10.07).

За його словами, усі розуміють, що зараз – після Холодної та Другої світової воєн – відбувається чергове світове протистояння. «Тільки зі сходу суне «орда» і це усвідомлюють у Європі, і у світі. Адже всі притомні люди, однак деякі світові лідери поводяться так, як Чемберлен перед початком Другої світової війни. Тому ми повинні наводити аргументи, щоб вони «тверезіли». Маємо сподіватись на те, що позиція того ж Макрона більше нагадувати позицію Черчеля, ніж Чемберлена», - зазначив народний депутат.

Член комітету ВР з питань безпеки і оборони О. Бригинець також сподівається на більш активну підтримку з боку НАТО – моральну та матеріальну. «Але найбільше нам потрібно, щоб НАТО, Євросоюз та США зрозуміли – війна в Україні не є війною між Україною та Росією. Це глобальний конфлікт між євразійським союзом і європейським. А ми в цьому конфлікті захищаємо Європу. Останнім часом це розуміння почало приходити», - наголосив народний депутат.

Політолог В. Бала більш стримано оцінює ситуацію, але наголошує на важливості візиту Є. Столтенберга у Київ відразу після саміту G-20. «Відбулося засідання Комісії. Відкрито нове представництво НАТО в Україні, досить специфічне, з новими можливостями для співпраці. А найголовніше, НАТО в черговий раз підтвердило важливу для нас підтримку

територіальної цілісності країни та готовність допомагати нам», – зазначив В. Бала (<https://narodna-pravda.ua/2017/07/11/gensek-nato-v-ukrayini-eksperty-poyasnyly-vazhlyvist-tsogovizytu/> - 2017. – 11.07).

На думку експерта, в ході візиту з боку НАТО не прозвучало якихось нових заяв, але це також можна вважати позитивним. «Очевидно, є плани та за ними працюють. Не може кожна зустріч закінчуватися новим документом. Зараз реалізуються плани, що були раніше розроблені і затверджені, а також конкретні речі, про які говорили генсек НАТО і Президент. Потрібно пройти цей етап і тільки потім приступати до наступного. НАТО – це найбільш конкретна та ймовірна для нас мета. Вона навіть більш ймовірна, ніж вступ до ЄС. Але для того, щоб бути готовими вступити в НАТО, потрібно поступово та неухильно робити конкретні кроки в цьому напрямку», – заявив В. Бала.

Натомість політичний експерт ГО «Слово і діло» В. Гладких нічого особливого у візитах зарубіжних політиків не бачить. На його думку, не варто покладати надмірних сподівань на візит Є. Столтенберга до Києва. Зараз відбувається штатна робота, яка демонструє те, що українське зовнішньополітичне відомство, Президент України та держава продовжують свій рух у напрямку євроатлантичної інтеграції. «Факт приїзду генерального секретаря НАТО Є. Столтенберга в Україну носить величезний символічний характер. Але я не вважаю, що зустріч матиме якісь практичні наслідки. Тому що українці завжди схильні думати, що станеться якась дивовижна подія, і всі наші проблеми самі собою зникнуть», – зазначив В. Гладких (http://zik.ua/news/2017/07/10/pislya_zustrichi_poroshenka_i_stoltenberga_ne_slid_ochikuvaty_chogos_novogo__1129329 - 2017. - 10.07).

Він переконаний, що зараз відбувається нормальний робочий процес, який дає можливість зрозуміти Альянсу, у якому напрямку рухається Україна. «Звичайно, цей рух відбувається не так швидко та ефективно, як нам би хотілося. При чому як з нашого боку, так і з боку наших західних партнерів. Адже існує ціла низка суб'єктивних і об'єктивних причин. Тому я б не переоцінював якесь практичне або символічне значення приїзду Є. Столтенберга», – зауважив політичний експерт.

Разом з тим він наголошує, що влада намагатиметься прикрасити цю подію і надати їй більшої значимості. «Я впевнений, що наступні тиждні будуть «годувати кашею з сокири», нібито приїзд Столтенберга – це просто величезний знак уваги. Я думаю, це перебільшення. Але, звичайно, не хотілося б, щоб ми применшували значення його візиту. Тим більше, коли мова йде про країни, які не є членами НАТО. І перебувають достатньо в скрутному становищі, як сьогодні Україна», – підкреслив В. Гладких.

В цілому ж можна стверджувати, що питання співпраці з Альянсом впродовж останніх років стало особливо актуальним. Після анексії Криму і конфлікту на Донбасі Київ заговорив про необхідність членства в НАТО, розуміючи, крім іншого, усю тривалість цього шляху. Проте поки що більше ніж про партнерство і співпрацю не йдеться.

У цьому контексті варто також враховувати і тенденції політичного розвитку Європи та внутрішньополітичної боротьби у США. Ці процеси потребують належної уваги, адже вони впливатимуть на трансформацію безпекового середовища. При цьому перед українською дипломатією відкриваються нові можливості використання спільних інтересів України та її партнерів для реалізації національних інтересів нашої держави у сфері відновлення її територіальної цілісності та суверенітету.

Политические аспекты либерализации визового режима между Украиной и ЕС в оценках СМИ

Получение Украиной безвизового режима с Европейским Союзом стало одним из важных факторов укрепления политического авторитета власти, тем более что по другим направлениям ее успехи до последнего времени представлялись наблюдателям не такими очевидными. В то же время, понятно, что такое решение не могло быть принято без усилий в целом ряде сфер, реформирование и развитие которых стало ключевым условием визовой либерализации.

Для предоставления безвиза Украиной был предпринят ряд шагов, которые сами по себе могли свидетельствовать об эффективности усилий власти в приближении страны к стандартам ЕС. Положительное решение по вопросу визовой либерализации стало, в том числе, и формальным подтверждением такой эффективности. Несмотря на то, что все эти меры требуют дальнейшего внимания и усилий со стороны сегодняшнего украинского руководства, выполнение критериев плана действий по введению безвизового режима остается одним из его важнейших политических «активов».

Напомним, выполненные Украиной условия касаются сфер безопасности документов (включая внедрение биометрических паспортов и запуск визовой информационной системы); контроля за границей; борьбы с коррупцией (создание Национального антикоррупционного бюро Украины, Специализированной антикоррупционной прокуратуры, Национального агентства по противодействию коррупции, Национального агентства по возвращению активов, полученных незаконным путем); борьбы с организованной преступностью и отмыванием средств; общественного порядка и безопасности; внешних отношений и прав человека.

Несмотря на некоторую обеспокоенность по поводу успешности проводимых реформ (в частности это касается сферы борьбы с

коррупцией), сегодня эти меры дают основание представителям ЕС говорить о «хороших ожиданиях» от введения безвизового режима с Украиной.

«Украинские граждане... должны уважать и обязательства и права, которые предусматривает безвизовый режим. И надеюсь, что в случае обоюдного уважения к этим правам и возможностям, обязательствам, которые предусмотрены безвизовым режимом, обе стороны, ... получают только преимущества от расширения контактов», – заявлял недавно об этом посол ЕС в Украине Х. Мингарелли (<http://www.pravda.com.ua/rus/news/2017/06/12/7146684/>).

Наблюдателям приходится констатировать, что безвиз для Украины - в некотором смысле аванс со стороны ЕС, хотя и аванс своевременный. Такая ситуация и определяет высокое внимание в СМИ и политикуме к теме рисков, с которыми связана либерализация визового режима, тем более, что вместе с безвизом в ЕС предусмотрели и механизм его приостановления в случае, если страна покажет регресс в исполнении реформ по безвизовому плану. Впрочем, сегодня, по заявлениям сторон, такой угрозы пока нет.

«Сейчас нет признаков или причин для того, чтобы этот механизм был активирован и я не вижу такой угрозы на данный момент», - подчеркивает еврокомиссар по вопросам европейской политики соседства Й. Хан и призывает граждан Украины «радоваться тому, что безвизовый режим в ближайшее время заработает» и не беспокоиться о возможности его приостановления. «Если достигнутые реформы будут сохранены, нет нужды опасаться, что этот механизм будет задействован», - заявляет он (<http://www.euointegration.com.ua/rus/news/2017/06/1/7066591/>).

«Украина осуществила реформы, которые требовали ее граждане. И мы в Европейском Союзе выполнили свое обещание. Для

нас это ситуация, когда выигрывают обе стороны. Она создаст новые возможности для всех нас, усилит наши экономики, нашу безопасность и нашу дружбу. Именно на это и направлено наше партнерство», – говорит глава дипломатии ЕС Ф. Могерини (<http://rian.com.ua/politics/20170612/1024880040.html>).

На то, что Украина не несет миграционных рисков для Евросоюза, указывает официальный представитель МИД Украины М. Беца. «Сейчас украинцы не составляют миграционного риска, это подтвердили и наши европейские партнеры», отметила она, выразив надежду, что в Украине «не будет регресса ни с точки зрения реформ, ни миграционных потоков» (<http://rian.com.ua/politics/20170612/1024887338.html>).

Отметим, что повышение уровня нелегального трудоустройства украинцев в ЕС в связи с увеличением миграционного потока из страны сегодня считается одним из главных рисков, грозящих Украине отменой безвиза.

На это, комментируя положительное решение ЕС по безвизу, указал министр иностранных дел Украины П. Климкин, призвавший украинцев не пользоваться безвизовым режимом для трудоустройства. «Если миграционный поток из Украины увеличится во много раз, то, конечно, будет разбирательство, почему это происходит. Тогда будем разговаривать с Европейской комиссией, с отдельными странами. На этом этапе все уладим. Но опять же, не пользуйтесь безвизовым режимом для того, чтобы работать. Приезжайте, смотрите на ситуацию», – подчеркивает глава украинского МИД (<http://rian.com.ua/politics/20170612/1024887338.html>).

О том, насколько эта проблематика серьезна, свидетельствуют заявления многих экспертов, комментирующих последствия введения безвизового режима для украинской экономики. Хотя безвиз прямо не предусматривает возможность трудоустройства украинцев в ЕС, прогнозы роста количества получивших работу в Европе, в том числе нелегально, очень распространены в СМИ.

«На данный момент, доля денег гастарбайтеров в ВВП Украины только около 6%. Это мало, если учесть, что в таких странах, как Грузия или Албания, этот показатель

больше 10%. Поэтому сейчас ближайшая цель украинского руководства увеличить поток украинских гастарбайтеров в ЕС, а таким образом увеличить приток валюты в Украину. Именно безвиз может существенно ускорить процесс роста украинских гастарбайтеров в ЕС и тем самым решит не только проблему с притоком валюты в Украину, но, что не менее важно, существенно уменьшит количество излишнего трудоспособного населения Украины. А это значит, что и в Украине уменьшится количество безработных и будет проще найти работу дома, кто не хочет уезжать на заработки», – пишет украинский экономист

А. Охрименко. «Безвиз для Украины действительно может стать ответом на вопрос «Когда же в Украине зарплата будет, как в ЕС?» В самой Украине такое будет нескоро, но зато теперь украинцы получили возможность сами поехать за европейской зарплатой», – отмечает он (<http://blogs.korrespondent.net/blog/business/3861239/>).

Проблема нелегального пребывания украинцев в странах ЕС связана с тем, что после введения безвизового режима к категории нелегальных мигрантов можно будет причислять не только тех, у кого закончится срок действия визы или разрешения на проживание, но и тех, кто превысит лимит краткосрочного пребывания в ЕС без визы (90 дней на протяжении 180-дневного периода).

Эксперты прогнозируют, что показатель выявленных украинских мигрантов с неурегулированным статусом в ЕС будет возрастать, в том числе за счет трудовых мигрантов, которые будут пытаться использовать безвизовый режим для упрощенного пересечения границы.

Правила приостановления безвизового режима для Украины предусматривают, что если хотя бы один из таких статистически контролируемых показателей, как отказ во въезде или нелегальное пребывание украинцев в ЕС, за два месяца по сравнению с таким же периодом предыдущего года или двумя месяцами до введения безвизового режима покажет существенный рост, безвизовый режим может быть приостановлен.

Основанием для его приостановки могут быть также неудовлетворительная работа антикоррупционных учреждений, за которой в ближайшее время, как и за реформой идентификационных документов, состоянием управления миграцией и соблюдением прав человека, собирается наблюдать Еврокомиссия.

«Такой механизм выступает дополнительным стимулом сохранения прогресса реформ, поскольку уже сейчас создается впечатление, что власти Украины в своих попытках «откатить» обратно осуществленные преобразования пытаются найти красную линию терпения мировых партнеров и в то же время не попасть на радары, как нарушитель международных обязательств», – говорит старший аналитик Transparency International Украина А. Калитенко (http://zik.ua/ru/news/2017/06/01/ekspert_obyasnyl_pry_kakyh_uslovyayah_bezvzoviy_rezhym_dlya_ukrayntsev_v_es_1107225).

Как отмечает аналитик Института мировой политики Е. Зарембо, в ЕС не намерены закрывать глаза на возможный откат реформ в Украине. «При этом либерализация безвизового режима для Украины может стать и положительным шоком для Европейского Союза: в то время как откат в реформах – объективная угроза в Украине, большинство других страхов, к которым апеллировали противники предоставления Украине безвиза, вполне очевидно окажутся необоснованными», – отмечает она.

Таким образом, круг актуальных проблем, связанных с визовой либерализацией и евроинтеграционными процессами во многом, по оценкам экспертов, находится в плоскости законодательного обеспечения необходимых реформ. Именно вопросы прохождения евроинтеграционных проектов в парламенте, на проблемы с которым наблюдатели указывали с самого начала деятельности текущего созыва ВР, приобретают сегодня особенное значение.

Затягивание с предоставлением Украине безвиза и ратификации Соглашения об ассоциации в последнее время несколько смягчало отношение ЕС к недостаточности политических усилий Украины в выполнении ряда необходимых для успешной евроинтеграции условий.

Примером «мягкой политики» ЕС по отношению к Украине наблюдатели называют предоставление второго пакета макрофинансовой помощи ЕС без выполнения Украиной необходимых критериев, выполнение которых (прежде всего – отмена моратория на экспорт необработанной древесины) могло стать причиной очередного витка политического кризиса в Украине. Но сегодня позиция ЕС по подобным вопросам становится более требовательной. В этой связи наблюдатели, к примеру, обращают внимание на недавние заявления Х. Мингарелли о блокировании реформ в Верховной Раде. «Когда мы пытаемся проверить гармонизацию украинского законодательства с ЕС, мы понимаем, что в профильных министерствах законопроекты уже созданы, они зарегистрированы в Раде, но глава комитета Рады решил не продвигаться вперед из-за наличия собственных интересов, и он не хочет содействовать реформам», – в частности заявил тогда глава представительства ЕС в Украине (<http://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2017/06/16/7067281/>).

Такого рода заявления, по мнению некоторых экспертов, свидетельствуют, что уровень недовольства сегодняшней ситуацией в Украине в ЕС сейчас достаточно значителен, а критика в адрес украинского руководства с его стороны вскоре может стать еще более острой.

Учитывая значение вопросов евроинтеграции, и визовой либерализации в частности, во внутривизовом дискурсе Украины, такая критика обещает стать существенным его фактором. Уже сегодня многие заявления представителей ЕС по этому поводу во многом противоречат сложившемуся в Украине общественному восприятию характера отношений страны с Евросоюзом. Х. Мингарелли на вопрос, может ли Соглашение об ассоциации ЕС-Украина подготовить политическую почву для полноценного членства Украины в ЕС, прямо отвечает, что «этот вопрос не входит в нашу повестку дня». А говоря о значении соглашения для украинороссийских отношений и его последствиях для политики и экономики двух стран, подчеркивает, что «целью ЕС всегда было

развитие наилучших отношений с Российской Федерацией и обеспечение того, чтобы Украина сохраняла сильные политические и экономические отношения с Россией по очевидным историческим, географическим и экономическим причинам».

Некоторые эксперты отмечают, что такого рода заявления европейских политиков вносят коррективы в возможность использования евроинтеграционной тематики во внутривнутриполитическом пространстве Украины и заставляют политических игроков, и в первую очередь, представителей власти, искать новые послы в обращенной к избирателям информационной деятельности.

Говорить о том, что мы «идем, вступаем в Евросоюз - это уже смешно», констатирует украинский политолог К. Бондаренко.

«Сегодня для нас цель - не ассоциация с ЕС, а соглашение о безвизовом режиме. Для нас это важнее интеграции. Евросоюз четко сказал, что в ближайшие 25 лет вопрос рассматриваться не будет. Получился вакуум смыслов. Страна существует, но не имеет того, к чему стремится», - говорит он. Президент, по мнению политолога, «будет спекулировать безвизом, будет говорить, что это главное его достижение, его победа. Но безвиз - это технический момент, значение которого теряется 11 июня», отмечал К. Бондаренко накануне вступления решения о безвизе в силу.

«Думаю, когда народ поймет, что это слишком завышенные надежды, которые обернутся большими разочарованиями, тогда ситуация с безвизом может плачевно обернуться для Порошенко», - резюмировал он (<https://inosmi.ru/politic/20170606/239529636.html>).

Некоторые политологи говорят, что новой темой, на которой будут делать акцент участники политического процесса, может

стать тема перспективы членства Украины в НАТО и с этой точки зрения рассматривают недавние законодательные инициативы, посвященные этой теме.

Так, комментируя принятый парламентом закон, которым предлагается внести изменения в закон «Об основах внутренней и внешней политики» и прописать в нем, что «основными принципами внешней политики являются углубление сотрудничества с Организацией Североатлантического договора с целью приобретения членства в этой организации», политолог А. Якубин отмечает, что тема вступления в НАТО призвана отвлечь внимание общества от социально-экономических проблем, а также является попыткой «нащупать новую тему, с которой можно идти к обществу после согласия ЕС на либерализацию визового режима с Украиной». «Насколько я понимаю, команда Президента избрала тему НАТО, которую можно раскручивать и которая, как видят на Банковой, должна заместить собой евроустремления на основе того, что многие граждане вроде бы не будут различать НАТО и ЕС, поскольку политики эти вещи часто смешивают, подают под одним соусом, хотя это разные вещи», - заявляет он (<http://rian.com.ua/analytics/20170612/1024885482.html>).

В целом, заключают эксперты, для украинской власти репутационные приобретения от введения безвизового режима в определенной мере уравновешиваются факторами риска, которые в итоге могут оказать влияние как на состояние дел в украинском политикуме, так и на позицию страны во внешнеполитическом диалоге. Оправданность предоставления Украине безвизового режима будет тщательно отслеживаться европейскими институтами и прямо зависеть от успеха в проведении реформ, обязательства по выполнению которых взяло на себя украинское руководство.

«Громадсько-політична платформа Надії Савченко» - яструб, замаскований під «птицю удачі»?

Нещодавно політичний небосхил України поповнився ще однією політичною партією, з ініціативою створення якої виступила народний депутат України Н. Савченко. Політичну силу було іменовано як «Громадсько-політичну платформу Надії Савченко». Її емблемою, як можна зробити висновок з агітаційного відеоролика, є поєднання написаних білим кольором ініціалів лідера – «Н» та «С» та блакитне зображення птаха, який нагадує яструба, що летить зліва направо (хоча, за бажання, в ньому можна розгледіти й іншу птицю – гусака або лебедя, що летить справа наліво). Блакитний колір виглядає доволі свіжо і неординарно в ряду символіки вітчизняних політичних партій, які до останнього часу надавали перевагу помаранчевому, червоному, білому та синьому кольорам, і може асоціюватися з надією (що додатково на підсвідомому рівні актуалізуватиме ім'я лідера), чистотою, мрією, удачею. Такі асоціації можуть позитивно сприйматися українським електоратом, який стомився від постійних закликів до боротьби «не на життя, а на смерть», «стабільного» але повільного «покращення», реалістичних закликів робити все самому і обіцянок, що найближчим часом краще не буде. Водночас у поєднанні з блакитним кольором лебідь, або гусак сприймався б більш гармонійно, ніж яструб, який вносить в символіку войовничу нотку, приховану за «мирним» кольором. Отже, на рівні партійної символіки можна констатувати певний дисбаланс, а яструб, який маскується під «птицю удачі», не викликає довіри.

Що ж до назви партії – «Громадсько-політична платформа Надії Савченко», – то як платформа вона передбачає можливість долучення до політичної сили інших політичних структур і об'єднань, що може бути доволі зручним в умовах нестабільних політичних вітчизняних реалій.

Першим кроком до початку партійного будівництва для Н. Савченко стало створення

наприкінці 2016 р. громадської платформи «РУНА: рух, реформи, революція українського народу».

«Громадська платформа – це не буде політичний проект. Партія – це механізм, вона з'явиться тоді, коли це буде потрібно. На даний час – це просто природне об'єднання людей, які чують суть і ідею, а не лозунги і популізм. Представляємо вам громадську платформу РУНА. Це рух українського народу, активних мислячих українців. Реформи заради зміни системи», – цитує виступ Н. Савченко на прес-конференції у Львові в грудні 2016 р. видання ВВС Україна.

Один з учасників тодішньої прес-конференції, представник експертної групи «Народний суверенітет» Т. Дяків пояснював, що метою активістів, що створюють РУНА, є встановлення «контрольованої представницької демократії» у «децентралізованій унітарній державі». За його словами, «головне завдання громадської платформи – поширити ці ідеї у суспільстві».

При цьому Н. Савченко вже тоді не виключала трансформації громадського проекту в політичну площину. За словами народного депутата, на вибори громадська платформа могла піти вже як партія – списком, або ж висунувши своїх представників в одномандатних округах або у відкритих списках, залежно від того, який виборчий закон існуватиме на момент виборів.

Як нагадує видання ВВС Україна, подіями, що безпосередньо передували презентації громадської платформи, стали виключення

Н. Савченко з фракції «Батьківщина» (у зв'язку з тим, що колишня льотчиця не координувала свої дії з політичною силою) та голосування Верховною Радою за скасування членства Н. Савченко у делегації ВРУ в Парламентській асамблеї Ради Європи. Як стало відомо на початку грудня 2016 р.,

Н. Савченко зустрічалася із керівниками самопроголошених «ЛНР/ДНР» і обговорювала

з ними можливості звільнення захоплених у полон українців, а також перспективи амністії бойовиків. Така її діяльність викликала хвилю обурення. Зокрема, фракція «Батьківщина» заявила про неприпустимість ведення переговорів із терористами. Президент П. Порошенко заявив, що такі переговори Н. Савченко з лідерами самопроголошених «республік» не дають користі ані їй самій, ані країні.

Згодом, у лютому 2017 р., співпрацю Н. Савченко з платформою РУНА було припинено. «З часом ми дійшли взаємного рішення, що з причини розбіжностей у баченні базових ідеологічних та структурно-організаційних засад, які мали місце під час спільної системної роботи, Громадська платформа «РУНА» та Надія Савченко припиняють активну співпрацю», – йшлося в повідомленні платформи на сторінці в Facebook.

Пізніше, в середині квітня 2017 р., у ЗМІ поширилась інформація про створення Н. Савченко вже політичної партії «Громадсько-політична платформа Надії Савченко» – 13 квітня в кулуарах парламенту депутат заявила журналістам, що поставила своє ім'я під назвою партії «Наступ».

«Вчора в ЗМІ була інформація, що я створила партію імені мене. Це не партія імені мене, її створено львів'янами з назвою «Наступ». На з'їзді ми змінили назву і перебрали мене головою партії. Ми обрали керівні органи партії, куди увійшли мої помічники», – цитує нардепа видання «Главком».

Метою нової політичної партії було визначено зміну політичної системи.

«Як саме? Можливо, конструкція цього механізму людям буде не дуже зрозуміла, бо вона буде новою і відрізнятиметься від усіх політичних партій, які були до того», – заявила Н. Савченко. За її словами, є експерти «з народу», які бажають виписати для України нову програму.

«Я хочу створити політичну силу, в якій не буде жодної людини, яка колись була при владі, жодної людини, в якій є власний великий бізнес», – наголошує нардеп під час зустрічей з громадськістю.

Серед планів, які хоче втілити Н. Савченко з односторонніми, – повний перепис населення, інвентаризація усього майна і ресурсів держави, зміна адміністративного устрою та політичної системи.

Як інформує видання «проКовель», за словами Н. Савченко, перепис населення необхідно провести для того, аби під час голосування на виборах не виявляти «чорних конячок», а головне – мати реальні важелі впливу на кількість виборних місць у парламенті. Н. Савченко підкреслила, що нині Україна перебуває в критичній фазі занепаду демографічної ситуації, а кількість народних обранців саме залежить від чисельності населення країни.

«До Верховної Ради потрібно обирати не політичні партії, не мажоритарників, а є така система, як пропорційна система виборів. Від кожної громади в середньому 150-200 тисяч делегується один кандидат. І тоді Україна буде мати по підрахунку десь 200-250 депутатів, а не 450. Тобто в нас немає відповідно стільки населення, щоб була така велика кількість депутатів. Тому вони не хочуть цього визнавати і проводити перепис населення», – резюмувала народний депутат.

Також Н. Савченко поділилася баченням перспектив нової політичної партії та свого політичного майбутнього.

«Політична сила буде створюватися. .. Тому чи буду я йти в політику? Якщо я заявляю вам, що старим політикам у парламенті не місце – значить не буду йти. Я просто створю команду, буду лідером партії до того часу, поки прийдуть вибори, а далі ви повинні самі вибирати тих людей, яких ви хочете бачити в себе на місцях. .. А от куди буду балотуватися я? А в політику. А знаєте, я ще в Президенти поспробую, так, ради сміху, щоб вам було веселіше», – не виключила Н. Савченко.

В інтерв'ю польському виданню *Krutyka Polityczna* політик зазначила: «Я готова взяти на себе відповідальність за країну і взяти участь у президентських виборах».

Враховуючи, що інформація щодо готовності колишньої бранки Кремля взяти участь в президентських перегонах періодично

з'являється в ЗМІ, цілком імовірно, що такі наміри виходять за межі жартів.

На разі ж перед колишньою льотчицею стоїть завдання з популяризації новоствореної партії та поширення й просування її ключових ідей, а також – нейтралізації іміджевої шкоди, завданої скандалом стосовно переговорів з терористами, виключенням з «Батьківщини» та української делегації в ПАРЄ.

З цією метою Н. Савченко розпочала поїздки Україною.

Зокрема, 25 червня вона провела презентацію своєї партії в Миколаєві, інформує Gazeta.ua. На зустріч з нардепом прийшли близько 50 чоловік, активісти, учасники АТО і націоналісти.

Утім, результати спілкування з громадськістю Миколаєва не виправдали очікувань: під час промови люди почали називати Н. Савченко «російським агентом». Представники «Правого сектора», «Національного корпусу» і партії «Свобода» обвинуватили народного депутата в тому, що вона працює на російську владу і ФСБ, а також в тому, що вона веде перемовини з терористами. З боку націоналістів у народного депутата полетіли яйця, після чого трапилася бійка.

Пізніше, у своєму блозі на платформі видання «Гордон» Н. Савченко звинуватила в організації інциденту своїх колишніх колег з «Батьківщини». За її словами, «провокатори від місцевого осередку партії "Батьківщина" спробували сформувану суспільну думку, що АТОшники проти Надії Савченко, кинувши в мене яйцями та розповідаючи на камери брехливі історії, що, визволяючи мене з полону, загинули хлопці з 80 ОДШБр. Насправді ж вони загинули до того, як я ... потрапила в полон», – прокоментувала нардеп ситуацію в Миколаєві.

Також різку оцінку інциденту, що стався під час її візиту до Миколаєва, Н. Савченко дала у власній авторській передачі на каналі NewsOne, повідомляє «Народна Правда».

«Щодо інциденту і того, як поведуться ці герої щодо жінок... Як раніше поняття АТОшника намагалися високо підняти, так зараз топчуть в бруд. Ми дуже часто бачимо, що АТОшники все більше і більше схожі на чмошників. Оскільки, якщо чоловік дійсно є

воїном і офіцером в своїх поняттях, то на жінку він руку не підніме, ні з зеленкою, ні з яйцем, ні фізично. А той, що називає себе активістом, за гроші назветься сьогодні АТОшником, завтра патріотом, післязавтра націоналістом, а якщо більше заплатять, то назвуться і новоросами на худий кінець. Їм все одно за кого виступати, головне за гроші», – заявила Н. Савченко.

Більш конструктивним виявилось спілкування лідера новоствореної партії з мешканцями Волині, яку Н. Савченко відвідала 8-9 липня.

Як інформує видання «проКовель», під час зустрічей Н. Савченко, окрім презентації власної партії, акцентувала увагу на проблемі завершення війни на Сході України та своїй роботі щодо порятунку полонених із катівень бойовиків.

«У Вас також є люди, є матері, діти яких у полоні, діти яких загинули. І тому, не дивлячись на те, що б там не розказували, Захід завжди розуміє Схід, тому що помирили діти від батьків і там, і там. І щойно я говорила із матір'ю, дитину якої ми зараз розшукуємо. На жаль, Мінськ поки що не дав ніяких результатів, на які ми так сподівалися. І тому відрізу ж я дам відповідь на те запитання, яке, можливо, бентежить багатьох: «Чому ж я їздила і говорила із сепаратистами?» А тому, що якби я туди не поїхала, то ми б і не знайшли 10 людей. Після моєї поїздки, після поїздки матерів у Луганську область, а ця жінка вона також їздила за своєю дитиною на окуповану територію, щоб її знайти, то якби не було цих поїздок, не було б знайдено 10 людей. Ми розшукуємо 156, а в мінському форматі запитують чомусь 126... Тому скільки треба буде туди їздити, стільки й буду їздити», – заявила народний обранець.

У зв'язку з цим Н. Савченко вчоргове підкреслила необхідність пошуку спільної мови «з тими, з ким вчора воювали», і назвала необхідною умовою для завершення війни в Україні переговори з Росією.

Необхідність зважати на позицію Росії для уникнення можливого загострення військових дій зазначалась нардепом в контексті обговорення зовнішньополітичного курсу країни, зокрема перспектив вступу України до

НАТО. Так, за інформацією видання «Express.ua», Н. Савченко заявила, що після вступу України в НАТО Росія вдарить по Києву ракетами. Про це йшлося під час ефіру на телеканалі ZiK. «Ми розуміємо, що дорога в НАТО – це 25 років. Беремо так, оптимістично. Ми туди йтимемо 25 років. Ви готові на таку мляву війну у нас на території у 25 років? За два-три-десять чоловік загиблих у день. Чи готові? Мені вже набридло... Ви готові зробити з України поле бою, як було при Другій світовій війні?.. Зараз дорога ціна. Уявіть собі крилаті ракети по Києву, уявіть собі за чотири години проліт бомбардувальниками по Україні», – змалювала політик перспективи проведення Україною суверенної політики.

Саме такі висловлювання Н. Савченко дали підстави оглядачам умовно назвати її політичний проект «За мир» і орієнтовно визначити його цільову аудиторію – у першу чергу, це мешканці східних областей України, які перебувають в зоні ризику, а також частина того електорату, який традиційно рухався у фарватері спочатку Партії регіонів, а з її політичним крахом – проектів «Опозиційний блок» та «За життя».

Як інформують «Волинські новини», за словами політолога, експерта Інституту соціальних технологій Я. Макітри, електорат Н. Савченко – це ті, хто хоче припинення війни.

«Це близько 20-30 % виборців, які виступають за перемир'я на сході, – розповів експерт. – А таких людей багато по всій Україні, хоча, звичайно, в більшості своїй вони живуть у східному регіоні».

При цьому Я. Макітра зазначив, що Н. Савченко буде досить складно отримати підтримку цих українців.

«За цим же електоратом «полюють» члени партії «За життя» Рабиновича і Опозиційний блок. Тому відразу говорити, що Савченко з цією партією зможе пройти у парламент, я б не став», – резюмував політолог.

Пропонований Н. Савченко «мирний» концепт політики, розрахований на втому українського суспільства від АТО, базується на тезі, що продовження бойових дій на Донбасі вигідне передусім українській владі і

все впирається саме в небажання офіційного Києва припинити війну. Власне, те саме заявляють керівники «ДНР/ЛНР» та російське керівництво. Тобто ідея припинення війни в цьому концепті прямо ув'язується з критикою чинної влади.

З іншого боку, епатажний імідж Н. Савченко, її різкі заяви щодо нинішніх очільників держави і поведінка, яка виходить за рамки усталених канонів, дають підстави припустити, що нова партія намагатиметься охопити і потенційних виборців Радикальної партії О. Ляшка, і посунути її в такий спосіб з позицій у Верховній Раді.

Утім, на переконання експертів, наразі проект Н. Савченко – як особистий, так і партійний – в Україні не має перспектив. У травні видання ВВС інформувало, що одразу після звільнення її з полону 41 % українців висловлювали довіру Н. Савченко, а 10 % українців були готові підтримати на президентських виборах. Проте вже через три місяці, наприкінці літа

2016 р., довіра до неї зменшилась удвічі – до 22 %, а імовірний президентський рейтинг – до 6 %. Про це свідчать дослідження соціологічної групи «Рейтинг». Нині ж рівень її популярності, за умовними оцінками соціологів, тримається на рівні кількох відсотків.

Запропонована Н. Савченко програма, хоча і містить ряд новацій, як-от перепис населення, майна і ресурсів України, питання загальнодержавного та місцевих референдумів, підписання суспільного договору між депутатом і громадою, утім не розкриває, за рахунок яких інструментів, кадрів, процедур і технологій ці завдання можуть бути реалізовані в нинішніх умовах.

Зокрема це стосується ідеї проведення паспортизації адміністративних одиниць. На сьогодні паспорти міст і районів складені, тож, мабуть, ідеться не про проведення паспортизації, а про ревізію, актуалізацію наявних паспортів. У зв'язку з цим постає питання, якими силами і в які терміни передбачається виконання цього завдання.

Стосовно укладання суспільного договору народних обранців з громадянами не пояснюється, як такий договір укласти на

практиці, хто складатиме текст, як цей текст узгоджуватиметься громадою, питання ексклюзивності такого договору, визначення порушень і процедури відкликання тощо.

Тож за рівнем популярності програма новоствореної партії позитивно не відрізняється від програм інших політичних сил.

Утім, коментуючи створення партії Н. Савченко та її перспективи, політичний експерт С. Гайдай зазначив: «Коли Ляшко повісив свої плакати у Києві, і у нього було всього 2 % підтримки, хіба міг хтось сказати, що він у майбутньому стане одним з ТОП-політиків. В даному випадку така ж ситуація. Напевно, тільки сама Надія Савченко знає, навіщо їй все це і куди вона прагне». Водночас він зазначив, що колишня російська ув'язнена до сих пір до кінця не розбирається у всіх політичних процесах.

«Коли вона повернулася, їй всі почали говорити, що вона вже готовий політик. Але все ж вона не пройшла своєрідний курс молодого бійця», – зазначив С. Гайдай, інформують «Волинські новини».

Залишається відкритим також питання стосовно того, хто фінансує нову політичну силу. І хоча сама Н. Савченко наголошує на тому, що це громадський проект і будь-який громадянин має можливість підтримати його фінансово, більшість експертів скептично ставиться до таких заяв.

«Коли вона була в БЮТ, то обзавелася там корисними знайомствами, – цитує Я. Макітру видання «Волинські новини». – Також є інформація, що у неї є зв'язки з Віктором Медведчуком. Також не дарма її називають то російським проектом, то західним. Швидше за все, їй допомагають і там, і там».

Інше видання, «Новинарня», своєю чергою зазначає, що новий політичний проект Н. Савченко фінансується з російських джерел через В. Рубана – керівника так званого Центру звільнення полонених і ГО «Офіцерський корпус», який, за інформацією близького до Тресторонньої контактної групи з питань врегулювання на Сході України джерела видання, «є другом Олександра Захарченка» – ватажка бойовиків «ДНР».

«Новинарня» звертає увагу, зокрема, і на те, що В. Рубан, який публічно не брав участі у звільненні Н. Савченко з ув'язнення в Росії, був поруч із нею в Києві в перший день після повернення Надії додому.

У деяких ЗМІ В. Рубана називають також близьким до В. Медведчука та його «Українського вибору», хоча фактичних підтверджень цього знайти не вдається.

Сама Н. Савченко будь-які обвинувачення у співпраці з В. Медведчуком або у виконанні політичних замовлень Кремля заперечує.

Утім експертів такі заперечення не переконують. Зокрема політолог

С. Таран, голова Центру соціологічних та політологічних досліджень «Соціовимір», у коментарі «Новинарні» визнав: «...Сам факт зв'язку Савченко з Москвою – очевидний. Немає сумніву, що вона один в один просуває план Росії щодо України: зробити «ДНР/ЛНР» суб'єктами внутрішньої політики України. Цей самий план озвучує також і Медведчук, який є основним куратором багатьох російських проектів в Україні, має безпосередній зв'язок із Путіним. Тому є логічним пов'язувати Медведчука й Савченко».

«Очевидно, що Кремль проробляє варіант створення певної суспільної альтернативи (я б його умовно назвав “Мінськ-3” або “Мінськ-Савченко”) як інструмент тиску на українську владу», – вважає Р. Безсмертний, колишній учасник політичної підгрупи ТКГ.

Водночас у коментарі каналу «112» він зазначив, що в Н. Савченко «немає ані досвіду, ані знань для того, щоб усвідомити свою нинішню роль» у планах Росії проти України.

У свою чергу політолог С. Таран у коментарі «Новинарні» зазначив: «Єдина загадка, яка в мене залишається щодо Савченко – це чим саме її тримає Москва. Який на неї механізм впливу».

Експерт підкреслює, що можна було б говорити про якісь щирі помилки Н. Савченко і нерозуміння нею наслідків своїх прямих контактів з «ДНР/ЛНР», якби вона займалася тільки обміном полонених. «Але ж вона, крім цього, робить багато політичних заяв. Тобто це свідомо лінія», – підкреслює експерт.

На підтвердження справедливості його висновків опосередковано свідчить потужна медіа підтримка, яку отримує Н. Савченко від ряду вітчизняних телевізійних каналів, які вже набули статусу «одіозних». Зокрема каналу 112.ua, функціонування якого ЗМІ пов'язують з наближеними до президента-втікача В. Януковича С. Курченком і

О. Януковичем, на яких було накладено міжнародні санкції у зв'язку з корупцією, та NewsOne, який контролюється колишнім членом Партії регіонів нардепом Є. Мураєвим і на якому в неї виходить авторська програма.

У такий спосіб «нарощується капіталізація» бренду Н. Савченко, формується думка стосовно суспільної затребуваності її політичної партії, її альтернативності відомим політичним проектам, високих шансів для неї посісти пост Президента України.

Поки що нова політична сила колишньої ув'язненої Кремля робить лише перші кроки політичним простором України і до завершення цьому проекту ще далеко, прогнозують експерти. З одного боку, його реалізація виглядає як розвиток і прояв демократичних засад, з іншого – як ще один чинник політичної дезорієнтації суспільства, яка вкладається в стратегію «керованого хаосу» в Україні. І навіть якщо «Громадсько-політичній платформі Надії Савченко» не вдасться пробитися до Верховної Ради під час чергових парламентських виборів, а її очільниці – здобути пристойний результат у президентських перегонах, найближчим часом партія залишатиметься вузлом, який гуртуватиме навколо себе невдоволених чинною владою, і зберігатиме протестний потенціал, який в будь-який момент за сприятливих обставин можна буде використати.

Економічний ракурс

С. Кулицький ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Макрофінансова ситуація в Україні: тенденції та проблеми розвитку

1. Специфіка нинішнього етапу розвитку макрофінансової ситуації в Україні

Фінанси, як всеосяжна система грошового обігу й грошових відносин пронизує всю економіку і є важливим атрибутом життєдіяльності сучасного суспільства взагалі. Фінансові аспекти притаманні функціонуванню підприємств, домогосподарств й державних установ та організацій, взаємодія яких визначає фінансовий стан національної економіки на сучасному етапі та у перспективі. Причому, через глибоку інтеграцію вітчизняної економіки до системи міжнародного поділу праці величезний вплив на динаміку фінансової ситуації в Україні справляє перебіг подій на міжнародних ринках й очікування їх учасників. Крім того, оскільки фінансові відносини глибоко пронизують різні сфери життєдіяльності суспільства, то й розвиток фінансової ситуації в країні залежить не лише від суто економічних факторів, а й

від впливу соціальних, політичних та інших чинників.

Також фінансовим відносинам в межах будь-якої національної економіки притаманна певна ієрархія. В результаті фінансові відносини у масштабах всієї держави, тобто на макрорівні (макрофінансові відносини) є визначальними для умов розвитку фінансових відносин конкретних підприємств, домогосподарств, органів державної та місцевої влади тощо. Останній тип відносин визначають як мікроекономічну сферу. Зі свого боку, стан фінансових відносин між суб'єктами низового рівня національної економіки окреслює межі можливого розвитку й трансформації макрофінансової ситуації в будь-якій державі. І Україна в цьому плані не є винятком.

Однак, при цьому специфіка нинішньої макрофінансової ситуації в Україні полягає в тому, що вона розвивається в умовах гібридної

агресії Росії, яка нині увійшла в затяжну відносно мляву фазу, коли бойові дії на Донбасі мають позиційний характер, а значення інших фронтів гібридної війни (економічного, соціально-політичного, інформаційного тощо) зростає. Причому зниження активності бойових дій та адаптація українського суспільства до життя в умовах гібридної війни з Росією певною мірою притупляє в українців відчуття небезпеки й не дає підстав для стрімкого поширення панічних настроїв у фінансовій сфері, як це було в 2014–2015 рр. Утім, це зовсім не означає, що чинники, які потенційно здатні дестабілізувати макрофінансову ситуацію в Україні зникли взагалі. Вони, радше, знаходяться, так би мовити, у «сплячому» стані. І якщо з'явиться якийсь слушний привід, нинішня відносно спокійна макрофінансова ситуація в Україні може бути порушена. А сили зацікавлені у такій дестабілізації, як зовнішні, так і внутрішні, на жаль, не зникли.

Останніми роками вітчизняний бізнес і українське суспільство в цілому, мабуть, вже більш-менш пристосувався до функціонування в умовах окупації частини території України та гібридної війни Росії проти України, включаючи пряму російську військову агресію на Донбасі. Однак саме зміна тактики російської гібридної війни проти України у 2016 – 2017 рр. може у подальшому справити більший вплив на розвиток української економіки загалом і на макрофінансову ситуацію в Україні, зокрема, ніж пряма збройна підтримка Росією сепаратистів на Донбасі. Аналіз повідомлень, що наповнюють вітчизняний інформаційний простір свідчить, що на нинішньому етапі протистояння з нашою державою Росія відтепер робить ставку саме на фінансово-економічні важелі впливу. До речі, деякі з цих важелів були задекларовані Росією ще раніше, а нині вони втілюватимуться у практику російсько-українських економічних відносин.

Таким чином, нині розвиток макрофінансової ситуації в Україні усе більше залежить від впливу традиційних зовнішніх і внутрішніх економічних і соціальних чинників. Зокрема, як підкреслюється у документах Міністерства фінансів України, у 2016 – 2017 рр., основними

джерелами зростання, на відміну від попередніх періодів, були не зовнішні, а внутрішні чинники – інвестиційний та споживчий попит. А фахівці Національного банку України (НБУ) стосовно внутрішніх чинників розвитку фінансової ситуації в Україні зазначають, що «макроекономічне середовище залишалось в цілому сприятливим для банківського сектору, хоча припинення торгівлі з неконтрольованими територіями і призвело до вповільнення економіки. Один із негативних наслідків блокади для банківського сектору – повільніше відновлення доходів та прибутків низки великих підприємств, що віддаляє нормалізацію їхнього боргового навантаження. Реальні доходи населення відновлюються завдяки зниженню інфляції та суттєвому підвищенню мінімальної заробітної плати. Це підвищує привабливість споживчого кредитування для банків».

Що ж стосується зовнішніх чинників розвитку макрофінансової ситуації в Україні, то, за оцінками фахівців НБУ, «за останні півроку зовнішні ризики для фінансової стабільності в Україні в цілому знизилися. Світова економіка зростає динамічніше. Політична невизначеність у розвинутих країнах знизилася разом із геополітичними загрозами для України. Із отриманням безвізового режиму з ЄС та повною ратифікацією Угоди про асоціацію євроінтеграція України пришвидшиться. Ціни на продукцію гірничо-металургійного комплексу можуть знизитися, проте це очікування уже відображено у прогнозах НБУ. Зростання відсоткових ставок у світі також створює ризики для України, оскільки може спричинити зростання вартості обслуговування зовнішнього боргу. Ризики, пов'язані з конфліктом на Донбасі, залишаються на незмінному рівні».

При цьому слід згадати, що 20 березня 2017 р., в Національному банку України відбулося позачергове засідання комітету з монетарної політики, під час якого було узгоджено оновлені прогнози Національного банку на 2017 – 2018 рр. з урахуванням ефекту торговельної блокади окупованих районів Донецької та Луганської областей. Як зазначалось у прес-релізі, виданому з цього приводу,

«Національний банк очікує, що найбільший ефект від торговельної блокади українська економіка відчує у поточному році. Через захоплення терористами підприємств, що діяли в українському правовому полі, розрив ланцюгів виробництва та постачання готової продукції скоротиться обсяг випуску продукції металургії та видобувної промисловості, коксу, електроенергії. Як наслідок, темпи економічного зростання у 2017 р. можуть бути нижчими, ніж у січневому прогнозі НБУ... Цей негативний ефект від блокади буде переважно компенсовано за рахунок інших чинників, насамперед – більш сприятливої цінової кон'юнктури на зовнішніх ринках для товарів українського експорту (металів, залізної руди, зернових), ніж прогнозувалося раніше... Водночас Національний банк очікує, що до кінця 2017 р. підприємства на підконтрольній Україні території зможуть переорієнтуватися на альтернативні джерела сировини та енергоресурсів і вже наступного року зможуть вийти на максимальне завантаження виробничих потужностей». Детальніше, в контексті теми цієї роботи, конкретні параметри нового макроекономічного прогнозу НБУ в зв'язку із захопленням бойовиками підприємств в окупованих районах Донбасу ми проаналізуємо далі.

Водночас треба підкреслити, що на незмінність нинішньої ситуації на Донбасі найімовірніше можна розраховувати хіба що до кінця березня

2018 р., тобто до завершення президентських виборів у Росії. Адже для збереження у росіян свого нинішнього «іміджу переможця» В. Путіну до проведення цих виборів не можна вдаватись до якихось політичних кроків у відносинах з Україною, які б переважна кількість російських виборців сприйняла б як військово-політичну поразку Росії, оскільки стереотип великодержавності є глибоко укоріненим у російській суспільній психології. А на якісь нові радикальні кроки щодо російсько-українського конфлікту на Донбасі з боку Європейського Союзу та США до президентських виборів у Росії, мабуть, теж не варто розраховувати. Однак, вже з другої половини березня 2018 р.

у російсько-українського конфлікту на Донбасі цілком ймовірні зміни, які зможуть суттєво вплинути на перебіг макрофінансової ситуації в Україні.

В цілому ж, зазначена вище специфіка нинішньої макрофінансової ситуації в Україні, так би мовити, накладається на механізми функціонування внутрішньо притаманні фінансовим відносинам як таким. Йдеться, зокрема, про глобальний характер фінансових ринків й відповідну залежність розвитку макрофінансової ситуації в Україні від перебігу подій на міжнародних фінансових ринках. Не слід забувати, в цьому контексті, й про високий ступінь інформаційно-психологічної вразливості сфери фінансів, що є соціально-комунікаційною основою потужних спекуляцій на національних і міжнародних фінансових ринках.

Фінансові відносини, як соціально-економічний феномен, вирізняються вельми складною функціональною структурою. Тому, з урахуванням усього зазначеного вище, в процесі висвітлення теми цієї роботи проаналізуємо тенденції розвитку грошово-кредитних і фіскальних процесів у контексті міжнародних відносин нашої держави, а також відповідні очікування підприємців та населення України.

2. Грошово-кредитні відносини: тенденції розвитку

У червні 2017 р. Національний банк України оприлюднив свій черговий випуск «Звіту про фінансову стабільність», в якому аналізуються ризики і загрози, реалізація яких може порушити стабільність фінансової системи України. Зокрема, в цьому «Звіті» зазначається, що протягом останніх півроку основні ризики банківського сектору зменшилися, і ця тенденція триватиме у другій половині 2017 р. «Покращилася оцінка ризиків капіталу, прибутковості та ліквідності. Водночас практично не змінилися валютний ризик, оскільки частка банківських активів та пасивів у іноземній валюті досі висока, та кредитний, адже процес реструктуризації корпоративних кредитів просувається повільно. Юридичний ризик зріс через нелогічні рішення судів стосовно

банків, визнаних неплатоспроможними, та рішення, що нівелюють права кредиторів на стягнення застави».

Аналізуючи тенденції розвитку української банківської системи, фахівці НБУ зазначають, що «база фондування банківського сектору залишається стабільною, практично всі пасиви банки залучають на внутрішньому ринку. Проте переважну більшість коштів населення та бізнесу фінансові установи залучають не на тривалий період: понад 50% усіх коштів населення – це поточні рахунки, або депозити із залишковим терміном менше одного місяця. Така структура може стати джерелом ризиків у майбутньому. Банки мають створити більше стимулів для клієнтів вкладати кошти на триваліший період. Крім цього, короткостроковість пасивів змушує фінансові установи тримати значну частку активів у високоліквідних інструментах (готівка, ОВДП, депозитні сертифікати НБУ), щоб забезпечувати належну подушку ліквідності на випадок можливих шоків.

Портфель кредитів суб'єктам господарювання тривалий час практично не змінюється. Основні причини – висока закредитованість бізнесу, повільне відновлення економіки та слабкий захист прав кредиторів. Вони стримуватимуть відновлення корпоративного кредитування й у другому півріччі. Водночас розпочалося зростання кредитування домогосподарств. Воно переважно зосереджене в сегментах споживчих та карткових кредитів. Іпотека відновлюється повільно. За оцінками банків, ключова проблема – обмежена кількість платоспроможних позичальників із підтвердженими доходами та, знову ж таки, високі юридичні ризики. Очевидно, що потрібно змінювати законодавство та судову практику з метою посилення захисту прав кредиторів, інакше розраховувати на суттєве зростання обсягів кредитування практично неможливо».

За оцінками експертів Національного банку, «головними системними ризиками фінансового сектору на сьогодні є висока частка держави в банківському секторі та рівень непрацюючих

кредитів. Висока частка непрацюючих кредитів (57% у квітні) є баластом для балансів банків. Обслуговування більшості цих кредитів уже ніколи не буде відновлено, тому їх доцільно повністю зарезервувати та списати. Для цього необхідно внести зміни в законодавство, щоб усунути негативні податкові наслідки для банків». На думку фахівців НБУ «фінансовим установам слід активніше реструктурувати кредити добросовісним позичальникам, фінансовий стан яких відновлюється. Банки мають використовувати інститут фінансової реструктуризації, який повноцінно запрацював у березні», – зазначається в останньому випуску «Звіту про фінансову стабільність» Національного банку України.

Утім, не слід забувати й про те, що суттєва частина нинішніх проблем кредитної діяльності українських банків органічно пов'язана не лише з високою закредитованістю бізнесу, повільним відновленням економіки та слабким захистом прав кредиторів, на чому наголошують фахівці НБУ. Нинішні проблеми кредитної діяльності значною мірою пов'язані з дефіцитом ділової довіри, як такої, між учасниками вітчизняного ринку. Наприклад, згадувана вище короткостроковість пасивів є, з одного боку, наслідком недовіри значної частини українців до банків, а з іншого боку, мабуть – наслідком доволі невисоким рівнем професійної кваліфікації значної частини менеджменту українських банків. Звичайно, для подолання недовіри потенційних вкладників та їх заохочення банки підвищують відсоткові ставки за депозитами. В цілому, це – стандартний механізм залучення коштів на депозитні рахунки у банках. При цьому, чим довший строк дії депозитного договору, тим більша відсоткова ставка встановлюється за відповідним рахунком.

Однак, у вітчизняних реаліях спостерігаються доволі цікаві факти. Як свідчать дослідження, проведені порталом ЛігаБізнесІнформ (<http://finance.liga.net/banks/2017/6/26/news/53767.htm>), нині відсоткові ставки по депозитах в Україні зростають пропорційно терміну дії відповідного договору, але лише по рахунках терміном дії до 12 місяців. Однак, по депозитних

рахунках терміном дії понад 12 місяців відсоткові ставки нижчі, ніж по депозитних рахунках терміном дії від 6 до 12 місяців. Хоча, якби банки дійсно були зацікавлені у, так званих, «довгих» грошах (тобто таких, які залучаються на порівняно довші терміни й на базі яких краще формувати довготермінові кредити), то навпаки – ставки за депозитами терміном дії понад 12 місяців були б вищими, ніж по депозитних рахунках терміном дії від 6 до 12 місяців.

Утім, банки-резиденти України, які фактично виступають посередниками між вкладниками депозитів і позичальниками кредитів, вочевидь намагаються брати на себе якомога менше зобов'язань перед вкладниками, що як раз легше зробити при залученні депозитів на відносно коротші терміни. При цьому вітчизняні банкіри, якщо виходити з деяких експертних оцінок, прагнуть розміщувати значну частину коштів у фінансові інструменти з низьким ступенем ризику. Як стверджує, наприклад, колишній заступник міністра фінансів України І. Уманський «без інструментів середньої та довгострокової ліквідності говорити про нормальний розвиток кредитування не доводиться. Ліквідності сьогодні в банках багато, але вона вся коротка і сконцентрована по суті тільки в п'яти установах. Середньої та довгої гривні в економіці немає. І ні уряд, ні Нацбанк нічого не роблять, щоб такі інструменти створити». І далі він продовжує: «Можливо, якщо будуть гроші, якщо буде ресурс, то і компанії почнуть активно розміщувати свої папери. Сьогодні основним емітентом інструментів для фінансового ринку виступає Нацбанк. Йдеться про депозитні сертифікати за такими ставками, що банкам навіть кредитувати бізнес нецікаво. Я вже мовчу про якісь інвестиційні речі. Навіщо, якщо є безризиковий інструмент – депозитні сертифікати Нацбанку?» (https://ukr.lb.ua/economics/2017/06/20/369300_igor_umanskiy_natsbank.html).

В цілому, І. Уманський доволі точно визначив деякі з ключових чинників, які не заохочують банки-резиденти України до розширення масштабів кредитування реального

сектору української економіки. Однак, його оцінка ролі держави (представлених урядом і НБУ) у розв'язанні цієї проблеми видається спрощеною і, можливо, дещо політизованою.

Наприклад, як засвідчили останні опитування керівників підприємств, проведені фахівцями НБУ в рамках регулярних досліджень «Ділові очікування підприємств України», 67,2% респондентів найсуттєвішою перешкодою для залучення нових кредитів вважають занадто високі ставки за кредитами. При цьому слід звернути увагу, що протягом 2 (двох) останніх років лише близько 1/3 опитаних підприємств планували залучати банківські кредити на потреби своєї підприємницької діяльності. Однак, за інформацією банкірів, у I кварталі нинішнього року «тривало підвищення попиту на корпоративні кредити. За оцінками банків, збільшення було меншим, ніж у попередньому кварталі. Причому попит зростав на всі види кредитів, окрім валютних».

Водночас, як засвідчило «Опитування про умови кредитування» за II квартал 2017 р., проведене фахівцями НБУ, серед кредитних менеджерів 70 українських банків «попит корпоративного сектору на кредити надалі збільшується. Ключові фактори не змінилися: потреба бізнесу в оборотному капіталі, необхідність реструктурувати наявну заборгованість та зниження ставок. Попит на валютні запозичення майже не змінився. Домашні господарства збільшили попит як на споживчі, так і на іпотечні кредити завдяки здешевшанню кредитування, підвищенню витрат на товари тривалого вжитку та зростанню споживацької впевненості». При цьому банкіри нарікають на відносно малу кількість надійних позичальників серед вітчизняних підприємців. І їх нарікання, на жаль, далеко не завжди безпідставні. Тому банки запроваджують більш жорсткі стандарти для надання кредитів позичальникам. Як засвідчило згадане «Опитування ...», проведене фахівцями НБУ, «у I кварталі банки зазначили посилення жорсткості стандартів кредитування в корпоративному сегменті: баланс відповідей змінився з 2% у IV кварталі 2016 року до 33%. Така зміна відбулася попри

очікування останніх трьох кварталів про пом'якшення стандартів (навіть для валютного кредитування). Найбільше стандарти посилюються для довгострокових кредитів великим підприємствам у валюті. Меншою мірою – стандарти для короткострокових кредитів малих і середніх підприємств у гривні... Ключовими факторами, які призвели до жорсткішання стандартів схвалення заявок, на думку респондентів, були ризики застав, курсові очікування та зниження капіталізації банків».

З іншого боку «основним пом'якшувачим чинником внутрішніх нормативів та критеріїв, якими банки керуються в кредитній політиці, було посилення конкуренції між банками ... У I кварталі суттєво зменшився рівень схвалення кредитних заявок за всіма видами кредитів. За зниження відсоткових ставок, нецінові умови схвалення заявок стали жорсткішими. Факторами, що стримували зростання кредитних портфелів у I кварталі були внутрішні вимоги банків – обмеження кредитних угод, розміру кредитів, а також посилення вимог до застави».

Поряд з цим, як зазначалось вище, «у I кварталі тривало підвищення попиту на корпоративні кредити. За оцінками банків, збільшення було меншим, ніж у попередньому кварталі (баланс відповідей 9% проти 18%). Попит зростав на всі види кредитів, окрім валютних. Потреба підприємств в обіговому капіталі, бажання реструктуризувати борги та зниження відсоткових ставок – головні чинники зростання кредитного попиту на початку 2017 року».

Зростання доходів населення і стабілізація військово-політичної ситуації в Україні стали поштовхом для відновлення кредитування домогосподарств банками. Як зазначається у звіті НБУ «Опитування про умови кредитування» за II квартал 2017 р., «попит домогосподарств на кредити надалі зростав, баланс відповідей становив 15% для іпотечного кредитування та 22% для споживчого. Основним чинником підвищення попиту на іпотеку було зниження ставок за кредитами та поштовхування на ринку нерухомості... Підвищення витрат на товари тривалого вжитку, споживацька впевненість

разом з нижчими відсотковими ставками були основними рушіями збільшення попиту на споживчі кредити». При цьому «у I кварталі стандарти споживчого кредитування пом'якшилися (баланс відповідей -24%). Такий тренд спостерігається з середини 2015 року. В іпотечному кредитуванні стандарти другий квартал поспіль пом'якшувалися (-7%), однак банки прогнозують їх посилення в II кварталі 2017 року».

В цілому, розглянута система кредитної діяльності, що сформувалась останнім часом в Україні, є доволі усталеною. Всі реальні та потенційні учасники кредитних відносин вже якимось пристосувались до неї. Наприклад, банкіри прагнуть мінімізувати свої ризики, дуже часто віддаючи перевагу роботі з державними цінними паперами перед кредитуванням підприємств реального сектора вітчизняної економіки. Водночас більшість підприємств також пристосувались до відносно обмежених можливостей і нерідко доволі невигідних умов кредитування з боку вітчизняних банків. Частина українських підприємств або мають доступ не лише до кредитів банків-резидентів України, а й до іноземних фінансових ресурсів, включаючи іноземні інвестиції, або ж обходяться власними фінансовими ресурсами, рідко вдаючись до запозичень. Також, мабуть, доволі багато українських підприємств поки не запроваджують виробничі програми, які б вимагали для своєї реалізації значних кредитних ресурсів. Що ж стосується розвитку іпотеки в Україні, то нинішній рівень інфляції перешкоджає здешевленню довготермінових кредитів і збільшенню термінів кредитування. Тому іпотечні кредити недоступні багатьом українцям й малопоширені.

Тобто, в нинішній ситуації ніхто з реальних та потенційних суб'єктів кредитних відносин вітчизняної економіки ризикувати не хоче. Таким чином, малоімовірно, що система кредитної діяльності, що сформувалась останнім часом в Україні, буде радикально змінюватись найближчим часом. Якщо, звичайно, її до цього не підштовхнуть якісь надзвичайні (форс-мажорні) обставини.

Аналізуючи кредитну діяльність, не можна не згадати і про динаміку депозитів,

за рахунок яких переважно й формуються кредитні ресурси вітчизняної банківської системи. Так, за інформацією НБУ, «залишки за депозитами в національній валюті за результатами травня практично не змінилися. Їх незначний приріст забезпечило збільшення коштів на рахунках регіональних та місцевих органів державного управління з огляду на значні надходження податкових та інших платежів. З цієї ж причини призупинилося зростання залишків за гривневими депозитами нефінансових корпорацій. Також дещо зменшилися залишки коштів у національній валюті і домогосподарств (0,2% місяць до місяця), що пояснюється значним (на 4% м/м) їх приростом у квітні, який зумовив високу базу порівняння, та збільшенням витрачання коштів у період травневих свят. Як наслідок річні темпи приросту залишків за депозитами в національній валюті сповільнилися до 11,9%. Також майже не змінилися залишки коштів у іноземній валюті (у доларовому еквіваленті) як нефінансових корпорацій, так і домогосподарств».

Аналіз інформації про динаміку депозитів у вітчизняних банках свідчить, що кошти у гривнях на депозитних рахунках нефінансових корпорацій (підприємств) зростають з середини 2015 р. й до тепер, а кошти у гривнях на депозитних рахунках домогосподарств (населення) – з середини 2016 р. У травні 2017 р. кошти на депозитних рахунках нефінансових корпорацій зросли на 9,1 % у розрахунку до травня минулого року (р/р), а на депозитних рахунках домогосподарств – на 12,2 % р/р. Останнє, вочевидь, є свідченням поступового відновлення довіри населення до вітчизняної банківської системи.

Що ж стосується депозитів у іноземній валюті, то нині суми коштів на цих рахунках в українських банках і у підприємств, і у населення менші, ніж на початку 2015 р. Хоча, в цілому, суми коштів, що зберігаються на цих рахунках і у підприємств, і, особливо, у домогосподарств – відносно стабільні протягом останніх року – півтора. З цього можна зробити висновок про відновлення останнім часом довіри не лише до вітчизняної банківської

системи, а й до української національної валюти, особливо з боку населення.

Звичайно, для населення України депозити в іноземній валюті ще продовжують виконувати функцію, так би мовити, страхових заощаджень на випадок форс-мажорних обставин на вітчизняному валютному ринку. Однак нині ця функція заощаджень населення України в іноземній валюті, особливо у доларах США, значно менше поширена, ніж ще 2 – 10 років тому. До того ж доходність валютних депозитів нижча, ніж гривневих. Тому й суми коштів на банківських депозитних рахунках населення в іноземній валюті останнім часом, в цілому, стабілізувались.

Однією з ключових подій в українській економіці останнім часом стала націоналізація Приватбанку наприкінці минулого року. Тоді Міністерство фінансів і Національний банк України оцінили потребу капіталу Приватбанку в 148 млрд грн. Міністерство фінансів України докапіталізувало цей банк на 116,8 млрд грн., випустивши на цю суму облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), з яких були монетизовані цінні папери на суму 25,8 млрд грн. При цьому, як наголошується у документах НБУ, «реалізувався ризик невиконання акціонерами зобов'язань докапіталізувати банк та реструктурувати кредити пов'язаним особам... Щоб зберегти фінансову стабільність, держава уже витратила на поповнення капіталу Приватбанку еквівалент майже 5% ВВП».

Утім, як наголошують деякі ЗМІ, нещодавно Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про додаткову капіталізацію Приватбанку на суму 38,5 млрд грн. Про це на брифінгу повідомив міністр фінансів України

О. Данилюк. Рішення про докапіталізацію цього банку прийнято за результатами аудиту, проведеного аудиторською компанією Ernst&Young (EY), і на підставі пропозицій Національного банку України, а також рекомендацій Експертно-аналітичної ради. «За даними аудитора, якість кредитного портфеля виявилася гіршою, ніж очікували на момент переходу банку в державну власність», – пояснив міністр... Збільшення капіталу відбудеться в два етапи шляхом випуску облігацій внутрішньої

державної позики. Перший із них буде на суму 22,5 млрд гривень...»

Національний банк, своєю чергою, повідомив, що перший транш ОВДП у розмірі 22,5 млрд грн покриє збитки, що виникли через шахрайські дії напередодні націоналізації. Він також дасть можливість створити резерви під портфель фінансового лізингу, якість обслуговування якого погіршилася після переходу банку в держвласність. Решта 16 млрд грн – це обсяг капіталу, яким необхідно покрити уцінку основних засобів». Але, оскільки, як заявила заступник голови НБУ К. Рожкова, обсяг капіталу Приватбанку для покриття уцінки основних засобів у 16 млрд грн може бути зменшений за рахунок розробки та чіткої реалізації стратегії роботи із заставним майном цього банку і майном, прийнятим на баланс банку в рахунок погашення кредитної заборгованості, то уряд вирішив почекати з випуском ОВДП на цю суму.

При цьому, оскільки монетизація облігацій, емітованих на додаткову капіталізацію Приватбанку, не передбачена, то Міністерство фінансів не очікує впливу емісії зазначених цінних паперів на валютний курс і рівень інфляції в Україні. Зі свого боку НБУ наголосив, що проблем із «живими» грошима у Приватбанку немає. Адже його ліквідність перевищує 17 млрд грн. і 800 млн дол. Отже, на сьогоднішній день ситуація з поточним функціонуванням Приватбанку практично повністю контрольована з боку НБУ та Кабінету Міністрів. І це – надзвичайно важливо, оскільки дестабілізація роботи цієї фінансової установи призвела б до дестабілізації фінансової ситуації в Україні в цілому. Адже за даними НБУ, станом на 1 квітня 2017 р. за розміром активів Приватбанк займав 1-е місце (237,3 млрд грн) серед діючих банків України.

Як зазначив в.о. голови НБУ Я. Смолій, минулого року «у разі ліквідації Приватбанку могла виникнути соціальна напруга, тому що в Приватбанку на той час, як і сьогодні, обслуговувалося більше половини населення країни. Більше 20 млн осіб є власниками рахунків, платіжних інструментів. І збереження повної функціональності цього банку — це

було першочергове завдання для нас як для регулятора». І далі він продовжив: «Сьогодні ці проблеми вирішені. Банк відновив стабільну роботу, продовжує працювати з населенням. Олександр Шлапак, який очолив Приватбанк у складний для банку перехідний період після банкрутства та забезпечив його безперебійну операційну діяльність, вже подав заяву про відставку. Головними задачами його наступника ми вбачаємо розбудову стратегії розвитку державного банку, підготовку Приватбанку до успішного входження в його капітал міжнародних стратегічних інвесторів через декілька років та продовження очищення банку від токсичних активів».

Правда, поки зберігаються проблеми у відносинах держави з колишніми власниками Приватбанку та значне квазіборгове (тобто, поки приховане) навантаження на державну фінансову систему України. Як наголошують кореспонденти «Дзеркала тижня», Ю. Сколотяний та В. Сирота, «у випадку з «Приватом» юридичні позиції НБУ, якщо судити за словами його функціонерів, підкріплюються часто тільки спеціально виписаними під його націоналізацію законодавчими нормами, що суперечать багатьом іншим нормам цивільного права. Тому позиції української держави в міжнародних судах (особливо лондонських) можуть виявитися надзвичайно хисткими». На їх думку, «слабкість юридичних позицій регулятора, спровокована поспішністю й непродуманістю його рішень, створює величезні ризики остаточної втрати ще контрольованих банком активів. Відсутність якісної юридичної експертизи – очевидна інституціональна слабкість нинішнього банківського регулятора – продиктована цілою серією об'єктивно-суб'єктивних обставин», серед яких ці журналісти називають звільнення з НБУ, як вони вважають, «сильних юристів». На підтвердження справедливості своєї аргументації стосовно професійної слабкості юридичної служби НБУ Ю. Сколотяний та В. Сирота зазначають, що «за даними самого НБУ, станом на 1 травня 2017 р. суди відновили діяльність уже 12 раніше ліквідованих банків: «Фінансова ініціатива», «Союз», «Український

інноваційний банк», «Преміум», «Капітал», «Велес», «Радикал банк», «ТК Кредит», «Східно-промисловий комерційний банк», «Київська Русь», «КСГ банк», «Хрещатик» (Дзеркало тижня. – 2017. – № 25).

Однак, для того, щоб об'єктивно оцінити чи справедливі оцінки професійного рівня юридичної служби НБУ, які були висловлені цими журналістами, інформації по суті представленої у згаданій статті замало. З'ясування цього питання вимагає більш глибокого правового аналізу.

А для того, щоб ситуація з Приватбанком, а також з рядом інших банків, які були ліквідовані за рішеннями НБУ, не стала потужним чинником макрофінансової дестабілізації в Україні у майбутньому необхідне своєчасне запобігання потенційним інформаційно-психологічним, політичним та юридичним атакам на цю та інші фінансові установи та ефективний нагляд з боку НБУ за підприємницькою діяльністю Приватбанку та інших вітчизняних банків.

Що ж стосується перспектив зменшення частки держави у банківському секторі України та продажу частини цих активів іноземним інвесторам, то в.о. голови НБУ Я. Смолій визнав, що, наприклад, у «коли у середині 2000-х продавалися українські банки, економічна ситуація була інша. Зараз потрібен час, щоб стабілізувався фінансовий стан країни». А вже після цього «можливе часткове залучення інвестора у портфель (державних банків – ред.), щоб можна було контролювати дії менеджменту, входити в наглядову раду, мати можливість дивитися за активними операціями банку».

Також, не слід забувати, що українська економіка глибоко інтегрована у систему міжнародного поділу праці, включаючи й глобальну фінансову систему. Тому проблеми збереження стабільної макрофінансової ситуації в нашій державі тісно пов'язані з розвитком світової економіки, що й знаходить своє відображення у динаміці платіжного балансу України. Зокрема, як повідомляє Національний банк України «після різкого скорочення дефіциту поточного рахунку платіжного балансу протягом 2014 – 2015 років

на тлі різкої девальвації гривні та зниження внутрішнього попиту, тенденція змінилася, і дефіцит сягнув 4,1% ВВП у 2016 році. Зростання дефіциту відбулося через стрімке відновлення інвестиційного попиту, а також падіння експорту, викликане волатильністю цін на сировинних ринках та торговельно-транзитними обмеженнями з боку Росії. За прогнозами НБУ дефіцит поточного рахунку зберігатиметься на рівні понад 4,0 млрд дол. США протягом кількох найближчих років. Скорочення дефіциту найближчими роками практично неможливе. Питання фінансування дефіциту поточного рахунку стає ключовим – економіка потребуватиме сталого притоку боргового капіталу в приватний сектор та/або прямих іноземних інвестицій (ПІІ) для збереження збалансованості валютного ринку та стабільності обмінного курсу.

Протягом останніх п'яти кварталів дефіцит поточного рахунку перекиривався значною мірою за рахунок скорочення готівкової валюти поза банками. Інші джерела притоку були менш помітними (притік ПІІ переважно був результатом конвертації зовнішніх боргів банків у капітал). Потенціал повернення готівкової валюти до банківського сектору залишається значним. Проте це джерело дуже залежить від настроїв та очікувань населення і є нестійким».

А у прес-релізі НБУ від 30 червня повідомляється, що «у травні 2017 року другий місяць поспіль платіжний баланс України зведено з профіцитом у розмірі 357 млн дол. США (у квітні – 970 млн дол. США). Цьому сприяв суттєвий чистий приплив коштів за фінансовим рахунком, який компенсував дефіцит поточного рахунку платіжного балансу.

Дефіцит поточного рахунку становив 194 млн дол. США в травні за попередніми даними, тоді як у травні минулого року сальдо було додатним (293 млн дол. США). Від'ємне сальдо поточного рахунку в травні цього року пояснюється насамперед суттєвим зростанням обсягів насамперед енергетичного імпорту. Останнє стало причиною розширення дефіциту зовнішньої торгівлі товарами до 702 млн дол. США (у травні минулого року

дефіцит становив 133 млн дол. США). У травні зростання експорту у річному вимірі прискорилося до 21,4% р/р (у розрахунку рік до року – ред.) (у квітні цього ж року – 8,2%) насамперед завдяки відновленню зростання зовнішніх поставок продукції металургії. Експорт збільшився за всіма основними товарними групами, зокрема – продовольчих товарів (на 30,2%), чорних та кольорових металів (на 18,7%), мінеральних продуктів (на 29,3%), продукції машинобудування (на 12,2%) та хімічної промисловості (на 4,9%). За п'ять місяців поточного року експорт зріс на 27,0%, тоді як за відповідний період минулого року відбулося скорочення на 12,7%. Прискорення зростання імпорту товарів у травні до 40,9% р/р (у квітні – на 11,4%) відбулося насамперед у результаті нарощування енергетичного імпорту. Імпорт мінеральних продуктів у травні на тлі низької бази порівняння минулого року збільшився у 2,1 рази р/р (у квітні – у 1,6 рази), що було зумовлено суттєвим підвищенням імпорту природного газу (у 7,3 рази) та вугілля (у 2,4 рази). Зростання імпорту неенергетичних товарів (на 27,0% р/р) було зумовлене збільшенням обсягів імпорту продукції машинобудування (на 48,1%), хімічної промисловості (на 32,4%) та продовольчих товарів (на 21,6%). За січень – травень 2017 р. імпорт товарів у річному вимірі зріс на 23,1%. Загалом за підсумками січня – травня 2017 р. дефіцит поточного рахунку платіжного балансу становив 1,1 млрд дол. США та залишився майже на рівні відповідного періоду минулого року.

Чистий приплив коштів за фінансовим рахунком становив 556 млн дол. США (у травні минулого року – 69 млн дол. США) і був забезпечений приватним сектором. Зокрема, чисте зменшення зовнішньої позиції реального сектору (без урахування прямих іноземних інвестицій) становило 625 млн дол. США. Основними чинниками цього були скорочення обсягів готівкової валюти поза банками (на 378 млн дол. США), чисті залучення за портфельними інвестиціями (151 млн дол. США) та збільшення чистої зовнішньої заборгованості за торговими кредитами

(на 361 млн дол. США). У цілому за січень – травень 2017 р. чисті надходження за фінансовим рахунком становили 1,8 млрд дол. США (за аналогічний період минулого року – 1,0 млрд дол. США)».

Завдяки наявності профіциту зведеного платіжного балансу у травні – червні тривало зростання міжнародних резервів України. Станом на 1 липня 2017 р. вони становили 17,97 млрд дол. США, що забезпечує фінансування імпорту майбутнього періоду протягом 3,7 місяця.

Оцінюючи стан і тенденції розвитку платіжного балансу України, слід звернути увагу на наступне. Проблеми дефіциту поточного рахунку платіжного балансу є традиційними для вітчизняної економіки і пов'язані з більш високими темпами зростання імпорту товарів і послуг, насамперед за рахунок імпорту енергоносіїв і споживчих товарів, порівняно із зростанням експорту товарів і послуг у періоди підйому української економіки та відповідного підвищення доходів українців. Не виключено, що подібна тенденція в українській економіці може розвинути і у найближчому майбутньому. Для більш точної оцінки ймовірності такого перебігу подій потрібен більш глибокий аналіз розвитку вітчизняної зовнішньої торгівлі.

Водночас слід звернути увагу, що після спаду у 2014 р. у 2015 р. почалося зростання суми приватних грошових переказів в Україну з-за кордону, включаючи надходження від оплати праці, яке продовжується і до тепер.

З іншого боку, як свідчить новітня історія української економіки, дефіцит поточного рахунку платіжного балансу України доволі часто компенсувався профіцитом його фінансового рахунку, що має місце й нині. Причому динаміка складових фінансового рахунку платіжного балансу була різною. Як зазначалось вище, «основними складовими надходжень залишилися скорочення готівкової валюти поза банками та зростання заборгованості за торговими кредитами. Крім того, у травні було зареєстровано надходження капіталу від розміщення корпоративних єврооблігацій». Важливою складовою

формування платіжного балансу України є прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Після спаду надходження в Україну у 2014 р. прямих іноземних інвестицій, обумовлених початком російської агресії проти нашої держави, у 2015 р. знову почалося їх збільшення, хоча й у менших обсягах, ніж до 2014 р. Правда, цього року в надходженні іноземних інвестицій в Україну почали проявлятися деякі нові тенденції. Так, за інформацією НБУ, «надходження ПІІ у вигляді акціонерного капіталу протягом поточного року залишалися низькими та у квітні 2017 року становили лише 27 млн дол. Майже весь обсяг ПІІ з початку року (524 млн дол. США) був спрямований до реального сектору економіки. Близько половини ПІІ у I кварталі було забезпечено міжфірмовим боргом підприємств прямого інвестування».

На думку фахівців НБУ, «інтерес іноземних інвесторів до України відновлюється, що засвідчено успішним залученням коштів компаніями Кернел та МХП». Однак, як наголошують експерти Інституту суспільно-економічних досліджень (ІСЕД), з посиланням на дані Державної служби статистики України, «у першому кварталі 2017 р. дві треті прямих іноземних інвестицій в Україну надійшли з «офшорних» зон. Зокрема, більш ніж половина всіх коштів надійшла з Кіпру – 213,9 млн дол., та ще 47,8 млн дол. – із Нідерландів». При цьому вони наголошують, що «чимало українських компаній традиційно реєструють свої підприємства на Кіпрі та у Нідерландах. Хоча ці країни не є класичними офшорами та відсутні у переліку офшорних зон, затверджених Кабміном, проте вони мають подібні до таких юрисдикцій умови оподаткування, зручні для фінансових маршрутів з метою оптимізації витрат, виведення дивідендів та захисту інвестицій». А за словами заступника директора ІСЕД С. Ковалівської, частка коштів з офшорів у прямих іноземних інвестиціях свідчить про те, що іноземці не готові вкладати в Україну, тому наразі це роблять українські компанії. Якою буде подальша динаміка надходжень іноземних інвестицій в Україну поки однозначно сказати не можна.

Як зазначається у «Макроекономічному та монетарному огляді. Червень 2017 року», який

нещодавно опублікував НБУ, «у червні на валютному ринку ревальваційний тренд дещо посилюється. Це було зумовлено перевищенням надходжень іноземної валюти від нерезидентів над її перерахуваннями. Це дало змогу НБУ купувати іноземну валюту для поповнення міжнародних резервів, не перешкоджаючи домінуючим тенденціям на валютному ринку. За місяць офіційний обмінний курс гривні відносно долара США зміцнився на 1% (на 4% до початку року). Сальдо операцій із купівлі НБУ іноземної валюти у червні становило близько 300 млн дол. США (з початку року – 1,4 млрд дол. США). Подальше зміцнення гривні підтримувало високу пропозицію готівкової іноземної валюти з боку населення». Таким чином нинішня ситуація на вітчизняному валютному ринку сприяє збереженню стабільної макрофінансової ситуації в Україні.

Утім, в процесі аналізу макрофінансової ситуації в Україні не можна не зупинитись на питанні зовнішнього боргу. Валовий зовнішній борг України на 1 квітня 2017 р. становив 113,643 млрд дол., що на 125 млн дол., або на 0,1%, вище від аналогічного показника на початок нинішнього року, і складає 117,9% до прогнозованого ВВП. При цьому державний і гарантований державою борг України за січень – травень 2017 р. зріс у доларовому еквіваленті на 3,71 млрд дол., або на 5,2%, – до 74,68 млрд дол. США станом на 31 травня. Водночас загальна сума державного і гарантованого державою боргу в гривневому еквіваленті за цей період зросла на 43,16 млрд грн., або на 2,2%, – до 1,973 трлн грн. Державний бюджет України на 2017 р. передбачає граничний рівень державного та гарантованого державою боргу на кінець року в розмірі 2,296 трлн грн.

Відомо, що Україні вдалося домовитись щодо відтермінування сплати частини зовнішніх державних боргів, хоча й доводиться сплачувати відсотки за цими боргами. Тобто, проблема зовнішнього державного боргу поки на порівняно короткий час вирішена. Однак, вона все ще зберігає у собі потенціал майбутньої дестабілізації макрофінансової ситуації в Україні. Питання ж обслуговування зовнішнього державного боргу ми розглянемо

далі у процесі аналізу стану фіскальних відносин в Україні.

Таким чином, проведений вище аналіз свідчить, що нинішній стан кредитно-грошових відносин, в основному, сприяє підтриманню

доволі стабільної макрофінансової ситуації в Україні. Однак, деякі існуючі тенденції розвитку кредитно-грошових відносин несуть у собі потенціал майбутньої дестабілізації макрофінансової ситуації в Україні.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Реформа галузі охорони здоров'я: перехід на нову модель фінансування

Медична реформа є важливою складовою децентралізації влади в Україні. Як зазначають експерти, надмірна потужність та низька якість – характеристики української системи охорони здоров'я. Найбільш яскраво це виражено в регіонах. Стара модель функціонування медичних закладів, особливо в селах та районах, є вкрай неефективною. Тому потребує реорганізації шляхом ухвалення відповідних рішень громадами на місцях.

Минулого року уряд затвердив ряд нормативно-правових актів із реформування системи охорони здоров'я, що дало можливість розпочати запровадження змін у медичній галузі. Ухвалена КМУ Концепція реформи фінансування започатковує поступовий (до 2020 р.) перехід на нову модель фінансування галузі (національного солідарного медичного страхування), що охоплюватиме усе населення і є ключовим документом, який дає старт медичній реформі.

Практична реформа охорони здоров'я розпочинається у 2017 р. з первинної ланки системи охорони здоров'я. Об'єднані територіальні громади, які вже мають суттєвий фінансовий ресурс, отримали можливість гнучкого вибору форми організації надання первинної медичної допомоги населенню та можуть самостійно формувати мережу первинної допомоги, що надаватиме якісні послуги.

Серед змін у 2017 р. у Міністерстві охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) називають посилення автономізації закладів

охорони здоров'я шляхом самостійного формування штатного розпису та фінансового планування. Відтепер керівники закладів можуть оперативніше здійснювати перерозподіл коштів між статтями, ухвалювати гнучкіші та якісніші управлінські рішення.

На даний час у профільному міністерстві розроблені та доопрацьовуються проекти таких нормативних актів: Порядок надання первинної медичної допомоги, Декларація між лікарем і пацієнтом, Договір між Національною службою здоров'я та надавачем медичних послуг, Проект Закону України щодо внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я. Згадані проекти документів були опрацьовані під час наради фахівців системи охорони здоров'я з усіх регіонів на тему «Реформа системи охорони здоров'я в 2017 році: первинна медична допомога, комунікація для населення та медичної спільноти», що відбулась 8–9 лютого 2017 р.

Щоб краще зрозуміти суть реформи, варто спочатку зазначити декілька слів про трирівневу систему української медицини. До первинного рівня медичної допомоги відносяться фельдшерсько-акушерські пункти, амбулаторії та поліклініки. До вторинного – усілякі лікарні, до третинного – національні спеціалізовані медичні центри, такі як Охматит, Центр серця.

Після реформи в системі первинної медицини вирішено залишити тільки сімейних лікарів, педіатрів і терапевтів. Їм державна страхова компанія – Національна служба здоров'я – буде платити певну суму за кожного пацієнта.

У нинішньому році вирішено виплачувати в середньому по 210 грн (ставка буде варіюватися в залежності від віку пацієнтів – лікування дітей і пенсіонерів буде коштувати дорожче). При цьому у МОЗ України відзначають: якщо в бюджеті наступного року на медицину виділять більше грошей, ставку також буде збільшено.

Щоб зберегти якість послуги, МОЗ обмежило практику сімейних лікарів двома тисячами пацієнтів на рік. Таким чином, на кожного сімейного лікаря, терапевта чи педіатра при повному завантаженні щорічно припадатиме 420 тис. грн – по 35 тис. грн на місяць.

Друга особливість реформи – автономія всіх лікарень, поліклінік і навіть приватних лікарів, які вже з середини літа нинішнього року отримують можливість працювати самостійно. Гроші з держбюджету їм будуть йти тільки за лікування конкретних пацієнтів, при цьому потреби медустанов: зарплати, податки, ремонти, оплата комунальних платежів тощо – МОЗ вже не цікавитиме. Якщо пацієнтів буде багато, переконують у міністерстві, має вистачити на все, та ще й залишиться. А якщо мало, доведеться перепрофілювати медустанову в більш затребувану, змінити приміщення, що потребує надто багато грошей на оплату витрат за тепло і світло; або закритися.

Утім, відмовляючись від фінансування ліжко-місць і квадратних метрів, міністерство не наполягає на закритті медустанов. «Ми нічого не будемо мати проти того, щоб місцева громада закривала діри у бюджеті поліклініки, фельдшерсько-акушерського пункту або лікарні, якщо вважає, що вони потрібні», – зазначає заступник міністра охорони здоров'я П. Ковтонюк. Але при цьому підкреслюється, що держава буде платити їм тільки за пацієнта.

Багато новостворених об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) не проти цього. «Ми зараз закінчуємо будівництво амбулаторії, яка буде нам обходитися приблизно в 3 млн грн на рік. Половину ми готові платити з власного бюджету, – розповів голова Вільховецької об'єднаної територіальної громади Закарпатської області М. Цірик.

Підвищити рівень надання медичних послуг та покращити в цілому українську систему

охорони здоров'я пропонується за допомогою створення госпітальних округів. У структуру кожного госпітального округу будуть входити: багатопрофільні лікарні інтенсивного лікування І та II рівня, лікувально-діагностичний центр, лікарні планового та відновного лікування, станція швидкої медичної допомоги з пунктами швидкої медичної допомоги, пунктами швидкої медичної допомоги тимчасового базування та спеціалізованими бригадами швидкої медичної допомоги, хоспіс (заклад для надання паліативної допомоги та психологічної підтримки безнадійно хворим).

МОЗ України затвердило Примірне положення про госпітальний округ, яке визначає організаційні засади діяльності госпітальних округів, а також права і обов'язки органів влади, що здійснюють співробітництво в межах госпітального округу. Як нагадав заступник міністра охорони здоров'я П. Ковтонюк, госпітальний округ не є окремим організаційно-правовим рівнем організації виконавчої влади, окремою юридичною особою чи суб'єктом господарювання і створюється на основі критеріїв, встановлених Порядком створення госпітальних округів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 932.

Учасниками госпітального округу є міські (міст обласного значення), районні ради та ради об'єднаних територіальних громад, що здійснюють співробітництво у сфері охорони здоров'я. У контексті розгляду медичної реформи П. Ковтонюк підкреслив, що «госпітальний округ» – це інструмент для співробітництва громад, але всі рішення приймаються кожним учасником окремо. За його словами, децентралізація передбачає посилення ролі громад в усіх сферах життя людей. «Ми покладаємось на місцеве самоврядування. Ми не хочемо приймати рішення у Києві, їх мають приймати ті, хто знає про свої лікарні та потреби. Ми втомилися, що ми вкладаємо гроші аби куди, просто «на медицину», і воно потім ні в що не результує. Госпітальний округ – це інструмент пріоритизації – показати, куди, у першу чергу, дати інвестиції так, щоб громада це відчула одразу у вигляді медичної допомоги», – зазначив він.

План розвитку описує цілі та завдання, принципи та етапи реорганізації мережі закладів охорони здоров'я госпітального округу з метою приведення їх функціональних потужностей (кадрового потенціалу, технічного оснащення) до рівня визначених вимог. План розвитку госпітального округу повинен містити такі пункти: коротку описову частину стратегічного розвитку госпітального округу (мета, аналіз поточної ситуації, стратегічні цілі, завдання, шляхи реалізації завдань та досягнення стратегічних цілей, очікувані результати); опис маршрутів пацієнтів в межах госпітального округу (наводиться у вигляді окремого додатка); оптимальний розподіл функцій щодо надання медичної допомоги між учасниками госпітального округу та визначення видів та обсягу медичної допомоги, що має надаватись закладами охорони здоров'я на його території, відповідно до маршрутів пацієнтів в процесі отримання послуг первинної та вторинної медичної допомоги (наводиться у вигляді окремого додатка); перелік перспективних закладів охорони здоров'я округу; плани розвитку перспективних закладів охорони здоров'я з оцінкою можливих ризиків і оцінкою відповідних інвестиційних потреб (наводяться в розрізі кожного закладу охорони здоров'я у вигляді окремого додатка) та інші пункти.

Джерелом фінансування розробленого госпітальним округом багаторічного плану розвитку можуть бути: державний бюджет, місцеві бюджети територіальних громад, недержавні інвестиції, спонсорські та благодійні внески, кошти міжнародної допомоги та інші джерела, не заборонені законодавством України.

Аналіз обсягу та якості реальних медичних послуг повинен спонукати громади до перепрофілювання малопотужних лікарень, аби забезпечити їх роботу в єдиній системі госпітального округу та з врахуванням принципу оплати за конкретну медичну послугу. За словами заступника міністра охорони здоров'я П. Ковтонюка, ми переходимо в систему господарського права, коли держава в межах гарантованого пакету медпослуг виступатиме замовником, а медзаклад – постачальником.

На сьогодні майже всі лікарні перебувають у власності громад, тому й утримання їх – зона відповідальності місцевої влади. Після впровадження реформи медичний заклад отримуватиме певний дохід, в тому числі і від Національної служби здоров'я, і з цього доходу він повинен передбачити кошти на утримання. Тарифи на медичні послуги будуть такі, щоб всі операційні видатки на надання послуг були забезпечені. Але, крім того, громада може додатково допомагати в оснащенні лікарні чи закупівлі необхідного обладнання.

Разом з тим, держава замовлятиме послуги лише в тому медичному закладі, де вони відповідатимуть належному базовому рівню якості. У випадку, коли в районній лікарня приймають 10 пологів на місяць, послугу замовляти і оплачувати не будуть, оскільки фах лікарів може становити загрозу життю матері і дитини.

Госпітальні округи передбачають формування госпітальних рад з представників районів, міст, об'єднаних територіальних громад та лікарів – відбуватися це буде у певній мережі. Для визначення проблемних питань, координації дій, розробки пропозицій щодо реалізації на рівні госпітального округу державної політики у сфері охорони здоров'я, а також щодо організації та функціонування медичної допомоги в госпітальному окрузі створюється Госпітальна рада. Госпітальна рада формує план розвитку госпітального округу, аби зрозуміти реальне завантаження та розподіляє функції – спрямовує потік до лікарні, де є фахівець та обладнання. Все це також передбачає поліпшення транспорту та доріг на території громади – у першу чергу тих, що ведуть до лікарень. Далі іде – оцінка ресурсів та інвестиційних потреб. Вона є дорадчим органом, створеним учасниками госпітального округу.

До повноважень Госпітальної ради належать вироблення пропозицій, які в подальшому будуть затверджуватись учасниками госпітального округу. Зокрема, йдеться про затвердження: багаторічного плану розвитку госпітального округу; реорганізації і перепрофілювання закладів, що надають

вторинну (спеціалізовану) медичну допомогу в межах госпітального округу; визначення перспективних закладів охорони здоров'я; призначення та звільнення керівників закладів охорони здоров'я комунальної власності, що знаходяться в межах госпітального округу та ін; трансфертів між бюджетами учасників госпітального округу для фінансування програм вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги.

Госпітальна рада розробляє план розвитку госпітального округу на 5 років, який містить щорічні проміжні показники досягнення кінцевих показників результативності і затверджується рішенням місцевих рад – учасників госпітального округу.

Станом на 15 квітні 2014 р. КМУ затвердив склад госпітальних округів 14 областей та м. Київ і дав «зелене світло» регіонам для створення госпітальних рад, стратегічного планування округів на 5 років та залучення інвестицій в медичну галузь. Округи формувались на підставі ухваленої КМУ постанови № 932 «Про затвердження Порядку створення госпітальних округів». Під час їх підготовки враховувались територіальні особливості областей (географічні, шляхи сполучення) для створення доступності до високоякісної медичної допомоги. Всі проекти пройшли цикл дискусій на місцях та затвердження в МОЗ на відповідність вимогам постанови.

Щодо питання визначення медичних закладів, які входять до того чи іншого госпітального округу, то в поточному році повинні бути сформовані госпітальні ради, які краще знають свою інфраструктуру. «Вони розроблять плани розвитку госпітального округу та сформуують мережу з детальним переліком закладів, що входять до госпітального округу. Ми у свою чергу надамо їм оновлені вимоги до лікарень I та II рівнів», – розповів заступник міністра охорони здоров'я України П. Ковтонюк.

Деякі області мають можливість у разі необхідності відкликати на доопрацювання свої проекти, наприклад Вінницька та Харківська області це робили. Цей процес є неодноразовий,

він еволюційний і відбувається по готовності областей.

Позиція МОЗ України однозначна у формуванні округів – делегувати підготовку цих планів на місце. Можливо, цей шлях трохи довший, але представники міністерства вважають його правильним, тому що в такому випадку використовуються знання і розуміння на місцях.

У цьому процесі основна функція МОЗ України – формування рамкових вимог. Для того, щоб мережа була однорідна по країні, МОЗ формує кілька вимог, передає їх на місце. І якщо ці вимоги дотримані, то будь-яке рішення, яке буде прийнято на місці, КМУ автоматично погоджується.

Задання на місцях взяти вимоги уряду до самого формування округів. Їх є дві: одна стосується кількості населення, яку повинен обслуговувати один госпітальний округ, і друга стосується відстані, тобто можливості доїзду громадян до лікарень першого та другого рівня. Якщо госпітальний округ має в собі лікарню I рівня, тобто ту, де є базові спеціальності, там повинно бути мінімум 120 тис. населення. Округ, який будується на основі лікарні II рівня дає вже більш складні спеціальності, наприклад, базова спеціальність – хірургія, і там є більш вузькі фахівці, більш складне обладнання. І до такого госпітального округу є вимога – 200 тис. людей.

Уряд ставить за вимогу, що в госпітальному окрузі в перспективі обов'язково має бути як мінімум одна лікарня II рівня та дві лікарні I рівня. Але також існує розуміння того, що в існуючих умовах це забезпечити неможливо, тому дається можливість сформувати округи на базі лікарень I рівня, зважаючи на стан доріг і географію. Але вимога про 120 тис. населення є принциповою. Тому що кількість навантаження на лікарню, тобто кількість випадків захворювань, на певну кількість населення є сталою. Госпітальні округи робляться для того, щоб вирішити проблему з районними лікарнями і поганими дорогами.

Якщо говорити про великі міста, то навколо них буде формуватися округ. Округ повинен формуватися з реального стану медичних

закладів та кількості населення, з реальних маршрутів пацієнтів. Навколо великих міст завжди буде великий округ, тому що люди намагаються поїхати лікуватися у велике місто. Але це не означає, що навколо міста лікарень не буде, вони також потрібні. У МОЗ роз'яснюють, що якщо ви прийдете в лікарню і побачите там людей, знайте – вона там обов'язково залишиться. Тому що необхідно робити округи по реальних клінічних маршрутах пацієнтів.

Є багато госпітальних округів, які знаходяться на мінімальній межі в 120 тисяч. Зараз є тенденція робити багато округів, і на це є політичні причини. Тобто існують депутати-мажоритарники, які хочуть собі в округи лікарні. Але у МОЗ заявляють, що вони погодяться, якщо округ буде відповідати критеріям. Потрібно відчувати відповідальність, бо госпітальний округ – це співробітництво громад по плануванню своєї мережі. Чим більшу мережу ви утворюєте, тим якісніше буде це планування.

Якщо є округ в 120 тис. населення, то планування там може відбуватися тільки між двома лікарнями. До якого стану можна розвинути таку лікарню? Припустимо, зробити ремонт. Але ніякого серйозного фахівця в лікарні з 600-ма пологами не має смислу запрошувати. Тобто кінець перспективного плану розвитку цього округу буде на тому, щоб просто якось поліпшити умови в цих лікарнях.

У цьому процесі є три етапи. Перший – сформуванню сам округ, визначити, представники яких громад у нього входять. Друге – утворити госпітальну раду, коли всі ці громади сядуть за стіл та розкажуть, яка в них є мережа, і в якому стані. Третій – разом спланують план із точки А в точку Б. «Коли округ скаже, що нам для того, щоб перейти з точки А в точку Б потрібно зробити ось такі кроки і залучити ось такі кошти. Цей план і є метою», – зазначив заступник міністра охорони здоров'я України П. Ковтонюк.

Експерти в галузі розвитку територій підтримують позицію МОЗ України в частині встановлених вимог щодо формування госпітальних округів. Зокрема, директор громадської організації «Інститут розвитку

територій» Ю. Ганущак звертає увагу, що межі госпітальних округів, як майданчиків для обговорення, не співпадатимуть із адміністративним поділом, госпітальний округ не матиме свого центру. «Принципи формування госпітального округу – це повний комплект установ, що надають послуги вторинного рівня, кількість населення, потенційних пацієнтів, які дозволяють забезпечити необхідне навантаження на установу та те, що при здоровому глузді люди їздять лікуватися у свої госпітальні округи», – пояснив він.

Фахівці підкреслюють, що створення госпітальних округів буде успішним тоді, коли в перший госпітальний округ підуть перші кошти під перший план розвитку цього округу. Що для цього треба? Спочатку сформувати округ. Потім з учасників округу створити Госпітальну раду. Це може відбуватися, положення про раду вже прийнято. І останнє – коли ця рада збирається і готує план. До літа можна такий план підготувати і встигнути в бюджетний процес наступного року. І це є мета – встигнути в бюджетний процес наступного року зі своїм планом.

У зв'язку із цим, зі зміною концепції фінансування системи охорони здоров'я, наступний крок – це поява конкуренції. «Має з'явитися цивілізована конкуренція. Конкуренція лікаря за пацієнта, лікарні за кваліфікованого лікаря, на відміну від ситуації, коли лікарі конкурують за найбільші лікарні, а лікарні – за лояльність чиновників», – вважає О. Ябчанка, експерт Реанімаційного пакету реформ.

Дану позицію підтримують і на місцях. Так, начальник відділу охорони здоров'я Балтської міської ради Одеської області С. Чорний вважає, що долю лікарень інтенсивного лікування та госпітальних округів визначають пацієнти. «Якщо вони не прийдуть у якусь лікарню – від неї нічого не залишиться. Якщо у нас вийде створити ту інфраструктуру, отримати обладнання, все одно, якщо з пацієнтами будуть себе неправильно вести, то вони підуть», – підкреслив чиновник.

Водночас деякі із фахівців в медичній сфері в регіонах вже вбачають певні «підводні

камені», що можуть виникнути при реалізації цих планів. Зокрема, на думку заступника директора Департаменту охорони здоров'я Донецької облдержадміністрації В. Колесника, при реформуванні медицини первинний рівень залишається в повному обсязі, а ось із вторинним рівнем можуть бути проблеми. «У тих проектах документів, які зараз готуються на центральному рівні, деякі речі викликають занепокоєння. На хвилі популярності децентралізації та передачі повноважень на місця може трапитися така річ. Як відомо, на рівні госпітальних округів створюється наглядова рада, яка є виключно дорадчим органом. І вже сьогодні (хоча госпітальних округів ще немає), вже почалася війна громад, як існуючих, так і потенційних – за місце знаходження лікарні», – пояснив свою позицію він. Тому на місцях не виключають ситуації, що якась громада прийме рішення не віддавати свої кошти лікарні інтенсивного лікування, яка буде там знаходитися. І юридичної бази змінити таке становище немає.

І такі приклади вже є. Так, у цьому році Остерська ОТГ Чернігівської області відмовилася перераховувати в районний бюджет субвенцію на надання вторинної медичної допомоги, тим самим залишивши Козелецьку центральну районну лікарню без належного фінансування. Про це йдеться в листі від Козелецької РРЦЛ до Міністерства охорони здоров'я.

Остерська ОТГ мотивує свою відмову тим, що люди з громади лікуватимуться в Остерській міській лікарні. У той час, як в лікарні немає достатньої кількості спеціалістів для надання медичної допомоги, на відміну від Козелецької лікарні. Зокрема, в Остерській немає спеціалістів з надання допомоги з гострою хірургічною патологією, травматологією, ЛОР, офтальмологічною, гінекологічною патологією, інфекційними захворюваннями, допомоги вагітним та породіллям, що унеможлиблює надання кваліфікованої вторинної допомоги у цьому закладі.

Окрім того, в листі зазначається, що Остерська міська лікарня не пройшла акредитації та немає ліцензію на медичну

практику, яка надає право на надання будь-якої медичної допомоги. Тож від міністерства просять допомоги у сприянні перерахуванню медичної субвенції до районного бюджету від Остерської ОТГ.

На місцях стверджують, що поки не зрозуміло хто керуватиме госпітальним округом. На сьогодні існує центрально-районна, центрально-місцева лікарня і зрозуміло, хто нею керує. А якщо лікарня стає надтериторіальною? Це означає, що і управління нею має стати надтериторіальним: або на обласному рівні, або ця наглядова рада має отримати якісь юридичні підстави та фінансовий ресурс. «Поки фінансовий ресурс залишається в громадах, а лікарня – як би «над ними», можуть виникнути дуже великі проблеми. Тому що кожна громада буде піклуватися, передусім, про свою лікарню, і їй зовсім нецікаво, що десь, колись, потенційно мешканці цієї громади можуть отримати допомогу в іншій лікарні», – зазначив чиновник Донецької ОДА.

Як відомо, ініціатива МОЗ України щодо фінансування чітко визначає 60 % від субвенції, яка передається в об'єднані територіальні громади, закріплена за вторинним рівнем надання медичної допомоги, тобто центральними районними лікарнями, решта 40 % залишається за первинною ланкою.

МОЗ України не втручатиметься в процес формування медичної інфраструктури в регіонах та надає широкі повноваження місцевим громадам в цьому питанні. Зокрема, міністерство надало роз'яснення представникам місцевих громад щодо доцільності створення Центрів первинної медичної допомоги в ОТГ та утримання на первинній ланці вузьких спеціалістів. ЦПМД – це велика структура, яка крім власне медичної частини, має велику адміністративну складову. Тому в об'єднаних територіальних громадах є сенс створювати його тільки тоді, коли населення громади відносно чисельне.

«У нашому листі-роз'ясненні ми передбачили орієнтир на рівні 30 тисяч осіб, – наголосив заступник міністра, – але це не є жорстка рамка. Наприклад, на 22 тисячі мешканців при певних умовах є сенс створювати Центр, але ЦПМД на

5 чи 6 тис. населення, де потрібно 2–3 лікаря, – недоцільно. Адже утримувати в такій структурі головного лікаря, бухгалтера, економіста, статиста, водія – фінансово неефективно», – пояснив П. Ковтонюк.

Він підкреслив, що держава не буде регулювати питання медичної інфраструктури в громадах. У цьому контексті МОЗ України не важливо, як саме ОТГ організують у громаді процес надання допомоги, це абсолютно їхня відповідальність, бо вони краще знають свої потреби і можливості. Держава повинна покривати виключно медичну послугу.

На первинній ланці допомоги держава буде виплачувати вартість лікування пацієнта на рік. І кошти будуть йти постачальнику медичної допомоги. Якщо в громаді є бажання крім базових послуг первинної медичної допомоги мати, наприклад, масаж, стоматологію, ще щось, це абсолютно не буде заборонено жодним регуляторним документом МОЗ, якщо громада бажає оплачувати це з місцевого бюджету.

До прикладу в Івано-Франківській ОДА зазначають, що після створення ОТГ вони дали пропозицію: можна створити центри первинної медичної допомоги при населенні громади в 25–30 тис. людей і більше. У прибалтійських країнах, наприклад, видають ліцензії ФОПів на медичну практику, і в регіоні також планують це врахувати. Але наразі не можуть рівнятися на «первинку» Литви, де вже є кабінети сімейного лікаря – адже маємо зовсім інші реалії, там амбулаторії на 16 чоловік, а не лікар і медсестра, і їм не вистачить зарплати.

«Аналізуючи роботу лікарень, ліжковий фонд та інше, ми визначили стратегію розвитку по створенню госпітальних округів. Це будуть методичні центри, і громади зможуть самі визначити оптимальний вид діяльності. Велика громада формуватиме свої округи не як юридична особа. Була ЦРЛ – вона і залишиться, стане лікарнею інтенсивного лікування», – додав директор департаменту охорони здоров'я Івано-Франківської ОДА М. Матейко.

Триста медичних працівників, які обслуговують 52 тис. пацієнтів – це первинна ланка медицини Чернігівського району Чернігівської області. Уже три роки вона

підпорядкована центру первинної медико-санітарної допомоги. Головний лікар закладу В. Куниця зазначає, що нововведення, які будуть впроваджуватися у зв'язку з медичною реформою, медики сприймати готові. У будь-якому разі пріоритетом залишається своєчасна діагностика і поліпшення здоров'я людей. За його словами, у минулому році придбано санітарний автомобіль, другий з часу створення центру, електрокардіографи, електронні дитячі ваги, аналізатори. Забезпечені медикаментами і дезінфікуючими засобами.

У Михайло-Коцюбинській об'єднаній територіальній громаді Чернігівської області працює амбулаторія загальної практики сімейної медицини. Поліклініка розрахована на 150 відвідувань в день, є 15 ліжок денного стаціонару. Також на місцевій лікарській дільниці вісім фельдшерських та чотири фельдшерсько-акушерських пункти. Обслуговується понад 8,5 тис. людей. За словами завідувача амбулаторією

Г. Ластовець, заклад добре оснащений, майже в кожному кабінеті є електрокардіограф, глюкометри, можна пройти первинний огляд очей, лікарі працюють на апараті УЗД, подарованому японськими колегами. «Лабораторія від Чернігівської центральної райлікарні і рентген-кабінет – флюорографія і рентген-обстеження хворих проводимо. Також у нас на прийомі працюють лор, акушер-гінеколог і три стоматологи», – зазначила вона.

Жителів цієї громади не потрібно переконувати звертатися до медиків первинної ланки: тут лікується 80 % пацієнтів, як того вимагає медична реформа. Сімейні лікарі регулярно виїжджають на ФАПи, кожен обслуговує до 2 тис. людей. За словами лікаря сімейної медицини Н. Косовець, хоч Михайло-Коцюбинська громада об'єдналася зовсім недавно, позитив вже відчувається. Наприклад, місцеві депутати підтримали ідею придбання ноутбуків для лікарів.

На фінансову підтримку від громади сподіваються і фельдшери, адже робота на ФАПах практично цілодобова. «Є такий наказ МОЗ України, який дозволяє, якщо громада має фінансові ресурси, преміювати співробітників

цих ФАПів, це все буде розроблятися. Якщо перейде вже все обладнання на селищну громаду то, звісно, будуть там і поточні ремонти, і обладнання обновлятися», – зазначила Н. Косовець.

Хоча у об'єднаної громади є можливість створити свій центр первинної допомоги, проте у Михайло-Коцюбинському цього робити не збираються – досвід інших показує, що немає потреби витратити кошти на додатковий управлінський апарат. При цьому саме від керівників ОТГ залежатиме, чи їхатимуть працювати на село молоді фахівці, бо потреба в кадрах у районі є.

У деяких регіонах України, не чекаючи загальнодержавних реформ, уже почали впорядковувати мережу медичних закладів і підвищувати якість надання там медичної допомоги. Ідеться як про створення там комфортних умов, так і про оснащення. Так, у Черкаській області триває інформатизація медичних закладів, тобто впровадження електронної системи супроводу пацієнтів (електронна черга, електронні картки пацієнтів тощо).

Щодо питання долі лікарень, що не відповідають розробленим МОЗ України вимогам, та які місцева влада вирішить залишити в нинішньому статусі, відповідь звучить однозначна. Як зазначають в МОЗ, неухвалення плану розвитку госпітального округу ніяк не вплине на державне замовлення послуг. Але це вплине на розвиток громади, адже інвестиції в інфраструктуру повинні спрямовуватись в мережу. Не в кожен заклад окремо, а в сплановану мережу, яка є закінченим циклом стаціонарних послуг. Тому ті інвестиції, які виділятиме уряд та іноземні інвестори, будуть давати виключно під мережу. Якщо якась громада не підтримує створення мережі, то вона зі свого бюджету сама інвестуватиме у заклад.

Таким чином, реформа з охорони здоров'я в Україні розпочалася з більшим залученням місцевих громад, місцевого самоврядування. Передача повноважень на місця, прийняття

органами місцевого самоврядування рішень щодо своїх же лікарень у громадах мають більше шансів бути втіленими, ніж, якщо їх прийняти в Києві. Тому позиція МОЗ України – дати максимум повноважень для громад у прийнятті рішень.

При цьому варто враховувати, що держава платитиме за медичну послугу, а не «ліжко», тому на місцях малопотужні лікарні доведеться перепрофілювати на заклади, де надають ті послуги, на які є попит у громади: Центри здоров'я, реабілітаційні заклади, заклади по медичному догляду, хоспіси та ін. У разі, якщо місцева влада не ухвалить рішення про перепрофілювання лікарень, вона повинна подбати про додаткові джерела фінансування цих закладів (*Урядовий портал* (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249837777&cat_id=244276429), *Донецький обласний контактний центр* (<http://hotline.dn.gov.ua/nyuansy-medychnoyi-reformy-dumka-eksperta>), *Український кризовий медіа центр* (<http://uacrisis.org/ua/52744-gospitalni-okrugu>), *Хмельницька обласна державна адміністрація* (<http://www.adm-km.gov.ua/?p=19105>), *Децентралізація влади* (<http://decentralization.gov.ua/news/item/id/4564>), *Івано-Франківська обласна державна адміністрація* (<http://www.if.gov.ua/news/na-ivano-frankivshini-planuyut-stvoriti-p-yat-gospitalnih-okrugiv>), *Депо.Хмельницький* (<https://khm.depo.ua/ukr/khm/moz-usunulosya-vid-procesu-formuvannya-medichnoyi-infrastrukturi-v-regionah-20170228528129>), *Незалежний громадський портал* (<https://ngp-ua.info/2017/03/31839>), *Чернігівщина: події і коментарі* (<http://pik.cn.ua/27311/vidmovlyayuchis-vid-finansuvannya-lizhkomists-i-kvadratnih-metriv-moz-ne-narolyagae-na-zakritti-medustanov-fokus/>), *Черкаська обласна державна адміністрація* (<http://ck-oda.gov.ua/pryama-mova-yurij-tkachenko-pro-aktualne-13/>) *Черкаська обласна державна адміністрація* (<http://ck-oda.gov.ua/malopotuzhni-likarni-v-rehionah-peretvoryat-v-efektyvni-zaklady/>).

Примітки на полях

Р. Жангожа, гл. науч. сотр. ГУ «Институт всемирной истории НАН Украины»

Природный газ России – проверки на дорогах

Это неправда, когда говорят о том, что проблемы, которые возникают за пределами страны, не имеют отношения к Украине. Для обоснования своего тезиса, начнем хоть и с не очень далекого, но все же далека. Польша предпринимает все дипломатические усилия для того, чтобы воспрепятствовать «Газпрому» проложить магистральный газопровод «Северный поток-2» в обход Украины и Польши. Причина лежит на поверхности: Варшава является главным газовым хабом, реэкспортирующим соседям сжиженный природный газ (СПГ) из Катара, поступающий на крупный терминал в Свиноуйсце.

Подтверждением этому служит документ, согласно которому весной 2017 г. бывший премьер-министр Польши, занимающий ныне пост председателя Евросоюза Д. Туск обратился к главе Еврокомиссии Ж.-К. Юнкеру с требованием помешать строительству российского проекта «Северный поток – 2». Но, неожиданно, планам антигазпромовской кампании может помешать конфликт на Ближнем Востоке.

Ситуация вокруг бойкота, объявленного Катару рядом арабских стран (Саудовская Аравия, ОАЭ, Египет, Йемен, Ливия, Бахрейн и Судан), может внести серьезные коррективы в газовую политику не только Ближнего Востока, но и Европы. В первую очередь, Польши и Украины.

Политические эксперты предположили, что подоплека сложившейся кризисной ситуации может заключаться в том, что Саудовской Аравии необходимы значительные финансовые средства для оплаты контрактов на поставку вооружений из США. Хотя, подчеркнем, эта версия отнюдь не обязательно соответствует действительному положению вещей.

Напомним, что в мае 2017 г., в ходе визита в Саудовскую Аравию новоизбранного президента США Д. Трампа, были подписаны

двухсторонние соглашения на поставку саудитам американской военной техники почти на \$300 млрд. Эр-Риад хочет компенсировать гигантские деньги, которые они должны будут заплатить американцам. В этой ситуации Катар могут обвинить в том, что он поддерживает международный терроризм, и заставить откупиться.

По данным GIIGNI Report 2017, Катар экспортировал в 2016 г. 79,6 млн т СПГ, из которых 52,7 ушли в Азию. В Европу Катар поставил 17,9 млн т: крупнейшим покупателем стала Великобритания – 7,3 млн т, Франция – 0,5 млн т, Турция – 0,68 млн т, Италия – 4,14 млн т. В Польшу Катар поставил в 2016 г. 0,76 млн т. Это примерно 1 млрд кубов. Всего потребление в Польше составило 11,2 млрд кубов, «Газпром» поставил 10,2, а Катар – все остальное.

О разрыве дипотношений с Катаром эти государства объявили 5 июня текущего года. Основной причиной таких действий называлась поддержка Катаром ряда террористических организаций. Кроме того, страна провинилась тем, что поддерживала тесные связи с Ираном – главным противником Эр-Рияда в регионе.

По мнению экономических экспертов, Саудовская Аравия, выступившая инициатором и идеологом конфронтации с Катаром, может серьезно осложнить недавнему партнеру и соратнику торговлю его основным ресурсом – сжиженным природным газом.

Сегодня СПГ из Катара является основным «наполнителем» терминала в польском Свиноуйсце, ресурсами которого Варшава надеется не только обеспечить союзников по Евросоюзу, но и потеснить Россию на углеводородном потребительском рынке Европы.

Риски прекращения поставок катарского СПГ на европейские рынки через Ормузский пролив не очень велики, потому что единственной

страной, которая могла бы перекрыть Катару путь через пролив, могла бы стать единственный на сегодня его союзник – ИРИ (Исламская Республика Иран). Если рассматривать развитие кризисной ситуации в экстремальном режиме, то в случае, если Саудовская Аравия начнет военную кампанию против Катара, почти наверняка прекратится экспорт катарского СПГ. Но, при этом, пострадает весь регион, на который пришлось 73% мирового спроса на СПГ в 2016 г. В возникшей ситуации военного противостояния Европа, как основной потребитель катарского СПГ, также пострадает. В ситуации, когда в основных регионах-поставщиках СПГ на мировые потребительские рынки (Нигерии, Судане, Ливии) происходят перманентные вооруженные конфликты между различными экстремистскими группировками и слабыми государствами, рассчитывать на гарантированные поставки СПГ не приходится.

Кто, в этом случае, может поставлять природный газ в Европу? Остаются Норвегия, США и Россия.

Вопрос в объемах: смогут ли США и Норвегия компенсировать нехватку катарского СПГ? Для этого им будет необходимо оперативно реализовать новые проекты по добыче газа. Остается российский «Газпром». Глава корпорации А. Миллер заявил, что «Газпром» может поставлять дополнительно 150 млрд кубометров природного газа с тех месторождений, которые уже запущены. Россия сейчас экспортирует 178 млрд куб. м. Выходит, что кризис вокруг Катара играет на руку «Газпрому». И теперь очень многое зависит от Ирана, который, либо поддержит Катар, усугубив ситуацию, либо попытается выступить в роли миротворца. Хотя оба этих сценария трудноосуществимы, если не сказать, не реальны. Возникшая ситуация может склонить европейских потребителей природного газа, в том числе и Польшу, выступающую активным противником строительства «Северного потока – 2», к ответу на отнюдь не риторический, вопрос о том, кого считать надежным поставщиком природного газа?..

С наибольшей долей вероятности, ответ будет в пользу России. А если проецировать

его на Украину, то он будет столь же неблагоприятным и для нашей страны.

С другой стороны, по сообщению украинских СМИ, транзит российского газа через Украину «вырос до рекордного уровня».

По информации «Укртрансгаза», за первые пять месяцев текущего года транзит природного газа по территории Украины, по сравнению с аналогичным периодом 2016 г., вырос на 22% и на 64% по сравнению с 2015 г. Это – рекордные показатели объема транзита российского природного газа за последние пять лет. В общей сложности с начала текущего 2017 г. «Газпром» было транспортировано 38,26 млрд куб.м.

Транзит природного газа из России иными магистральными газопроводами не столь стабилен. А если сравнить этот газопровод с широко разрекламированными газопроводами «Сила Сибири», «Южный поток», и два газопровода «Северный поток - 1» и Северный поток – 2» (которые пока не заработали и в обозримой перспективе их судьба остается неясной), то, благодаря традиционному маршруту газопровода через территорию Украины, «Газпром» покрывает издержки своих неудачных транзитных макро-проектов.

На основании этих данных можно говорить о преимуществах традиционных газопроводов из России в Европу, Тем более, что благодаря транзиту природного газа по своей территории, Украина имеет ряд преференций. Однако ситуация намного сложнее, поскольку на нее влияет ряд преходящих факторов.

В первую очередь – это фактор так называемой «гибридной войны» с Россией и аннексия Крымского полуострова РФ. По этой причине в последние два года Украина отказалась от прямой закупки природного газа из России и покупает его у Словакии.

Другим фактором выступает судебная тяжба с Россией по поводу неправового акта о поставках российского природного газа в Украину. В соответствии с вердиктом Стокгольмского административного суда, Россия должна выплатить Украине свыше \$50 млрд. Это обстоятельство не добавляет теплоты в двухсторонних украинско-

российских отношениях. В конечном счете, фактор экономической безопасности, в особенности, во взаимоотношениях с Россией, побуждает Украину строить свою энергетическую политику, исходя из существующих геополитических реалий.

Которые, в связи с эскалацией ситуации вокруг катарской проблемы, для участников стран ОПЕК могут усложниться. Таким образом, у мировых трейдеров газа появится большая головная боль. В итоге рынок углеводородов может придти к общей дестабилизации. Такого мнения придерживается, в частности, глава нью-йоркского фонда Navigator Principal Investors LLC К. Шостак.

“Доля Катара среди других стран ОПЕК по добыче нефти довольно низкая – порядка 600 тыс. т в год. И, соответственно, влияние конкретно добычи из этой страны на биржевые котировки будет минимальным”, – считает К. Шостак, отмечая, что ситуация с Катаром дает повод для сомнений в отношении выполнения соглашения о сокращении нефтедобычи, которое было заключено странами ОПЕК и 11 государствами – производителями нефти, включая Россию, которые не являются членами картеля.

“Психологически эффект будет следующий – если есть такие серьезные разногласия между странами-членами ОПЕК, то будет ставиться под сомнение сама возможность имплементации такого соглашения, которое и без того дается с большим трудом. Это и плюс, что имелось раньше – ожидание по производству в США будет создавать нервную обстановку в ближайшее время”, — уверен К. Шостак, слова которого цитирует РИА Новости.

Как он считает, крупнейшие мировые трейдеры газа могут сильно пострадать, если конфликт будет продолжаться.

“Катар является еще и одним из крупнейших производителей газа – здесь он лидирует. Катар в контрактах с большим количеством стран неарабского и арабского мира. Например, крупнейший потребитель его газа – Египет. Вот эта ситуация более сложная, потому что меры в отношении Катара касаются всех транспортных потоков”, – отмечает эксперт, указывая, что

такие крупные мировые торговцы «голубым топливом» как Vitol, Glencore, Trafigura практически полностью выкупают катарские объемы газа.

И они должны будут отыскать на рынке газа замещение этим объемам, если конфронтация будет нагнетаться, а также продумать логистику, если возникнут транспортные проблемы (Саудовская Аравия уже запретила вход катарским судам в свои морские порты).

К. Шостак указывает, что все это уже в ближайшей перспективе может повлиять на спрос, а цена на природный газ вырастет, поскольку события развиваются так, что “все это ведет к разбалансировке рынка”, который теряет ориентир.

А тем временем на Ближнем Востоке события разворачиваются с космической скоростью. За одну ночь все может кардинально измениться. Позиции дружных и враждующих государств тоже часто меняются. Так, например, катарский кризис за короткий срок оставил в тени сирийскую войну. А теракт в Тегеране, по мнению экспертов, является попыткой напрямую столкнуть Иран с Саудовской Аравией и с остальными арабскими государствами. То, что ИГ нападает на Иран, происходит впервые. Никогда не нападавшее на Израиль и Иран ИГ вдруг устроило кровавую бойню в Тегеране, что вызывает кучу вопросов.

На сцене появятся ещё много группировок для совершения подобных атак. Мы все это видели. Глобальные политические игроки через РПК, группировку Гюлена и другие террористические ячейки пытались и пытаются ослабить Турцию и остановить её процветание. Сейчас для того, чтобы столкнуть Иран и арабский мир в эфир могут выйти новые террористические организации. Это важно для разжигания конфликта между мусульманскими течениями. В какой-то мере «слив» Катара возможно связан с тем, что он не присоединился к антииранской коалиции США.

Предположительно, произойдут более масштабные теракты. Даже предполагается, что саудиты введут войска в Катар. Вот тогда начнется война, большая война. А развитие событий ещё раз доказывает факт,

что Саудовская Аравия сама, не зная об этом, попала в ловушку глобальных сил.

Некоторые наблюдатели склонны видеть даже подготовку к войне в священной для мусульманского мира Мекке. Так, Н. Иман в статье на портале УММА-42 упоминает неоднократно звучавшие предупреждения: «мусульмане будут воевать между собой», «война переместится в самое сердце Ислама», «через 2 года пожар войны охватит Персидский залив». За последние несколько лет периодически некоторые эксперты отмечали, что идет подготовка к большой войне на Ближнем Востоке, что беда шаг за шагом приближается к святым землям. Пока танки

не подъехали к Мекке, можно сделать многое. Те, кто готовит ирано-саудовскую войну, планируют использовать Катар как детонатор для провоцирования большого взрыва. Ужасно то, что для уничтожения нашей географии в качестве исполнителей выбрали самих же жителей этого региона».

Таким образом, можно признать, что газовые проблемы только начинаются и в будущем развитие ситуации может происходить в направлении эскалации напряженности и дальнейшей дестабилизации газового рынка. Основной задачей Украины в таком случае будет использование открывающихся во время кризиса возможностей.

(Закінчення у №15)

НАУКА – СУСПІЛЬСТВУ

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

7 та 12 липня 2017 р. відбулися зустрічі керівництва Національної академії наук України та Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», під час яких розглядалися питання розвитку співробітництва, зокрема участі установ Академії у конкурсі стартапів Sikorsky Challenge 2017.

Проведення конкурсу стартапів Sikorsky Challenge 2017, метою якого є визначення найцікавіших і найактуальніших проектів у різних галузях техніки та надання авторам найкращих із них допомоги в комерціалізації, створенні успішних стартап-компаній і виведенні інноваційних продуктів на національний та міжнародні ринки, планується в рамках VI міжнародного Фестивалю інноваційних проектів Sikorsky Challenge 2017, який відбудеться з 10 по 13 жовтня 2017 р. Фестиваль організують Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Науковий парк «Київська політехніка» й Інноваційна екосистема «Sikorsky Challenge».

У конкурсі можуть взяти участь професіонали і новатори у сфері інженерії та проектування, студенти, аспіранти, наукові працівники, які мають інноваційні ідеї або готові проекти, а також представники великого інвестиційного бізнесу. Учасники конкурсу повинні взяти участь у тренінгу з підготовки презентації проекту інвесторам та серії індивідуальних зустрічей, які проводитимуть організатори конкурсу для доопрацювання презентацій. Фіналісти отримають комплекс послуг від інноваційної екосистеми «Sikorsky Challenge», який включає: підготовку стартапу «під ключ» для інвестування; вихід на міжнародних експертів і консультації успішних менторів; прямий доступ до інвесторів і бізнес-ангелів; юридичну підтримку при укладанні договорів з інвесторами.

До участі у конкурсі приймаються лише закінчені та повністю готові до комерціалізації проекти (самостійно підготовлені наукові та науково-дослідні роботи, які мають прикладне значення, можуть бути впроваджені у виробництво або застосовані в господарській діяльності) *(Національна академія наук*

України (<http://new.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3333>). – 2017. – 17.07).

Протягом 21–24 червня 2017 р. у Львові відбулися Улямівські студії з комп'ютерного моделювання м'якої речовини, організовані Інститутом фізики конденсованих систем (ІФКС) НАН України спільно зі Львівським національним університетом імені Івана Франка, Національним університетом «Львівська політехніка», Львівською міською радою, Центром Гуго Штайнгауза Вроцлавського університету науки і технологій та Hi-Tech Office Ukraine.

Тематика заходу охоплювала: багатомасштабне молекулярне моделювання; першопринципне ab initio моделювання та квантові розрахунки; нові алгоритми комп'ютерного моделювання; моделювання на поверхнях розділу між твердим тілом і м'якою речовиною; мікроскопічне та мезоскопічне моделювання біологічних систем, води, електролітів і сполук із водневими зв'язками; історичні аспекти комп'ютерного моделювання.

У студіях узяли участь дослідники з Австрії, Великої Британії, Іспанії, Італії, Мексики, Німеччини, Польщі, США, України, Франції, Чехії та Швейцарії, які працюють у галузі комп'ютерного моделювання колоїдних дисперсій, полімерів, біологічних систем, води та різноманітних водних систем.

Цей науковий форум було присвячено 70-річчю від часу винаходу методу Монте-Карло – одного з найпоширеніших методів комп'ютерного моделювання. Серед авторів цього методу був С. Улям (1909–1984), який народився й навчався у Львові, закінчив Львівську політехніку, а 1933 р. захистив там докторську дисертацію з математики. Після переїзду у 1939 р. до США, С. Улям, працюючи в межах проекту «Manhattan» у Лос-Аламоській лабораторії, сформулював ідею про те, що в достатньо складних (з огляду на величезну кількість можливих варіантів) задачах фактична вибірка є значно ефективнішою для знаходження правильного розв'язку, ніж

прямий перебір усіх можливих варіантів. Із появою перших комп'ютерів цю ідею було реалізовано в рамках алгоритму, який і дістав назву методу Монте-Карло.

С. Улям – один із найяскравіших представників Львівської математичної школи, який, окрім проекту «Manhattan», працював також над проектом «Super», у якому став співавтором патенту на водневу бомбу, та проектом «Orion», де був причетним до розроблення технології космічних літальних апаратів. Що ж стосується науково-математичного Львова, то С. Улям відкрив його світові через Шотландську книгу, яку переклав англійською і в 1958 р. опублікував як препринт Лос-Аламоської лабораторії. І тому дуже символічно, що перша лекція на Улямівських студіях, прочитана професором математики Львівського національного університету ім. І. Франка М. Зарічним, була присвячена саме С. Уляму, важливим віхам його життєвого шляху, аналізу його наукових здобутків і феномену Львівської математичної школи першої половини ХХ століття.

Студії тривали на двох локаціях – у Національному університеті «Львівська політехніка» та Львівському національному університеті ім. І. Франка. Молоді дослідники, які долучилися до заходу, мали можливість прослухати лекції класиків комп'ютерного моделювання – Д. Френкеля (Кембридж, Велика Британія), Дж. Чіккотті (Рим, Італія) й інших, – а також представити власні наукові доповіді. Учасники студій також ознайомилися з меморіальними місцями у Львові, пов'язаними з С. Улямом, і відвідали славетну Шотландську кав'ярню, в якій колись збиралися львівські математики.

Проведення Улямівських студій із комп'ютерного моделювання м'якої речовини у Львові продовжило серію робочих нарад, метою яких є відзначення внеску Львова, його університетів і дослідників у світову науку. Крім імені С. Уляма, до Львова в такий спосіб уже повернулися імена професорів Львівського університету – першовідкривача термотропних рідких кристалів Ю. Планера й автора теорії бровнівського руху і теорії критичної опалесценції М. Смолуховського.

Організатором цих заходів традиційно виступив доктор фізико-математичних наук А. Трохимчук (*ІФКС НАН України*)

(*Національна академія наук України* (<http://new.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3324>). – 2017. – 14.07).

Наукові видання НАН України

18 травня 2017 р. в Київському будинку вчених НАН України відбулися презентація двотомного видання «Українсько-грузинсько-російсько-англійсько-німецько-французький словник металургійних термінів» і науковий семінар «Міжнародний «Українсько-грузинсько-російсько-англійсько-німецько-французький словник металургійних термінів» – співпраця без кордонів».

Головними організаторами цих заходів стали Український мовно-інформаційний фонд (УМІФ) НАН України, Грузинський технічний університет, ТОВ «Знання» України, Університет сучасних знань, Науково-навчальний центр «Знаю».

Словник є унікальним довідковим виданням не лише в Україні, а й у світі. Проект із його створення було реалізовано завдяки підтримці президента НАН України академіка НАН України Б.Є. Патона та президента НАН Грузії академіка НАН Грузії Г. Квесітадзе. Базовою установою виконання проекту був УМІФ НАН

України. Видання містить 19350 металургійних термінів українською, грузинською, російською, англійською, німецькою та французькою мовами й розрахований на інженерів, перекладачів технічної літератури, наукових працівників, викладачів, студентів, аспірантів, докторантів.

Участь у презентації видання та присвяченому йому науковому семінарі взяли Консул Грузії в Україні Н. Чабрава, керівник проекту Г. Кашакашвілі, заступник головного редактора словника О. Метревелі-Рожко, почесний професор Національної металургійної академії України, заслужений металург України, член редакційної ради словника А. Гриньов, члени редколегії словника академіки НАН України В. Гончарук, М. Жулинський та В. Мазур, О. Метревелі, академік НАН України В. Склярєнко, С. Тарута, академіки НАН України В. Широков і Я. Яцків та інші (*Національна академія наук України* (<http://new.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3321>). – 2017. – 14.07).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

7 липня 2017 р. в залі засідань Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології (ІМФЕ) імені М. Т. Рильського НАН України відбулася лекція відомого польського етнолога, антрополога й етнолінгвіста, професора Інституту славистики Польської академії наук (ПАН), члена наукової ради Представництва ПАН в Києві доктора габілітованого А. Енгелькінг із теми: «Поліщук» неосвоєний. Про функціональність стереотипу ПОЛІЩУКА в польському колоніальному дискурсі міжвоєнного періоду».

Зі вступним словом до присутніх звернулася завідувач відділу української та зарубіжної фольклористики ІМФЕ ім. М. Рильського

НАН України кандидат філологічних наук Л. Вахніна, котра – як керівник наукового семінару – була одним з ініціаторів організації лекції. Вона зазначила, що візити польських учених до ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України набули систематичного характеру: нещодавно перед українськими колегами виступали професор Є. Бартмінський, професор А. Бжозовська-Крайка, доктор габілітований Л. Сірик. Л. Вахніна також ознайомила присутніх із науковою діяльністю чергової гості інституту. А. Енгелькінг уже понад 20 років займається антропологією білоруського села, історією польської етнології та етнолінгвістики. Від початку 1990-х рр. вона проводить польові

дослідження на польсько-білорусько-литовському пограниччі, білоруському й українському Поліссі, а також у Східній Білорусі. Вчена є автором двох монографій («Kołchoźnicy. Antropologiczne studium tożsamości wsi białoruskiej przełomu XX i XXI wieku» («Колгоспники: Антропологічні студії ідентичності білоруського села на зламі XX та XXI століть», 2012) та «Kłątwa. Rzecz o ludowej magii słowa» («Прокльон. Дослідження народної магії слова», 2000, видання 2-ге, доповнене – 2010)) і численних статей, науковим редактором праць польських етнографів («Polesie. Studia etnosocjologiczne», t. 1 (2007) Ю. Обрембського і «Kultura społeczna Polesia Rzeczyckiego» (2013) Ч. Петкевича), головою Варшавського відділення (у 2013–2016 рр.) і членом Головної Управи Польського народознавчого товариства, з яким також співпрацює ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України. У 2007–2015 рр. А. Енгелькінг працювала заступником директора і директором Інституту славістики ПАН.

У ході лекції професор А. Енгелькінг ознайомила слухачів зі своїм досвідом польових досліджень на білоруському Поліссі й науковою інтерпретацією феномену «поліщуків» і Полісся та позицією представників польської етнології міжвоєнного періоду, для яких, на думку вченої, важливою була передусім полонізація населення тогочасного Полісся. Тому вона характеризує їхні дослідження як колоніальний дискурс. За словами

А. Енгелькінг, надзвичайно актуальними є повернення до майже забутих тез і висловлювань попередніх дослідників цього регіону, які часом мали досить суб'єктивний характер, а також нова оцінка їх у контексті сучасних міжетнічних зв'язків.

Питання ідентичності поліщуків, їхнього минулого й сьогодення досліджуються українськими, білоруськими, польськими й російськими науковцями протягом багатьох років у різних контекстах. Тому тема лекції викликала жваву дискусію, в якій узяли участь науковці ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, а саме – провідний науковий співробітник кандидат історичних наук Г. Бондаренко,

старший науковий співробітник кандидат філологічних наук Т. Шевчук, старший науковий співробітник кандидат філологічних наук О. Чебанюк, старший науковий співробітник кандидат філологічних наук І. Коваль-Фучило, завідувач відділу української та зарубіжної фольклористики кандидат філологічних наук Л. Вахніна.

Так, Г. Бондаренко наголосила на необхідності подальшого вивчення переселенців із Чорнобильської зони Полісся. Ці дослідження нині здійснюють співробітники ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, в тому числі й сама Г. Бондаренко. За її словами, продовженню роботи за вказаним напрямом сприяють і спільні українсько-білоруські проекти, підтримувані Державним фондом фундаментальних досліджень (Україна).

Під час обговорення виступив також директор Інституту української мови НАН України доктор філологічних наук, професор П. Гриценко, який упродовж багатьох років досліджує поліські діалекти.

Порушені в лекції польської вченої проблеми не залишили байдужими й багатьох інших слухачів. Гості заходу, серед яких був, зокрема, доцент Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. Карпенка-Карого Н. Поліщук, поділилися спогадами про свій поліський родовід та долю своїх предків.

Крім проблеми ідентичності «поліщуків» обговорювалися також міжетнічні стосунки, зокрема збереження мови й культури національних меншин в Україні. Доцент Київського національного університету культури і мистецтв кандидат історичних наук О. Поріцька розповіла про дослідження життя поляків Житомирщини та Хмельниччини, здійснені нею в минулі роки.

Як відзначила Л. Вахніна, співробітники ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України систематично вивчають Полісся ще з початку 1990-х рр.: роботи було започатковано директором інституту академіком Г. Скрипник. За словами Л. Вахніної, варто продовжити цей досвід, об'єднавши його з напрацюваннями польських колег.

Організатори й учасники зустрічі сподіваються, що ця лекція та її обговорення

посприяє подальшому розвитку співробітництва між НАН України і ПАН у межах нових спільних дослідницьких проєктів (*Національна академія наук України (<http://new.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3332>). – 2017. – 17.07*).

5–6 липня 2017 р. в Київському університеті права (КУП) НАН України відбувся міжнародний семінар «Політика у сфері інтелектуальної власності в університетах та науково-дослідних установах», співорганізаторами якого виступили Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ, м. Женева, Швейцарія) та Міністерство економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ) України.

5 липня 2017 р. до роботи міжнародного семінару долучилися провідні науковці, аспіранти, студенти вітчизняних і зарубіжних вищих навчальних закладів, зокрема гості з Азербайджану, Білорусі, Ізраїлю, Словаччини та Швейцарії, представники МЕРТ України, НАН України, Міністерства освіти і науки (МОН) України, дипломатичних місій та міжнародних організацій і провідні науковці у сфері права інтелектуальної власності.

Зівступними словами до учасників пленарного засідання звернулися ректор КУП НАН України професор Ю. Бошицький, заступник директора Департаменту інтелектуальної власності МЕРТ України Б. Падучак, директор Департаменту розвинутих країн та країн з перехідною економікою ВОІВ М. Швантнер. У виступах зазначалося, що проведення цього семінару передбачає консолідацію зусиль учених і практиків України та світу з розроблення єдиної політики у сфері інтелектуальної власності в університетах і науково-дослідних установах, обговорення відповідного Типового положення, підготовленого Департаментом країн з перехідною та розвинутою економікою ВОІВ.

На адресу організаторів та учасників міжнародного семінару надійшли привітання, в тому числі від Генерального директора ВОІВ Ф. Гарі, президента НАН України академіка

Б. Патона, міністра освіти і науки України Л. Гриневич, голови Союзу юристів України С. Піскуна.

В межах зібрання із доповідями виступили:
– ректор КУП НАН України професор Ю. Бошицький (із теми: «Застосування моделі політики у сфері інтелектуальної власності для університетів та науково-дослідних установ ВОІВ»);

– директор Департаменту розвинутих країн та країн з перехідною економікою ВОІВ М. Швантнер (із теми: «Значущість запровадження політики у сфері інтелектуальної власності для університетів та науково-дослідних установ»);

– директор Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування МОН України А. Шевцов (із теми: «Роль інтелектуальної власності в інноваційній діяльності та нинішня ситуація щодо політики інтелектуальної власності в українських університетах та науково-дослідних установах»);

– професор Університету Тель-Авіва (Ізраїль) Х. Мессер-Ярон (із теми: «За і проти використання політики у сфері інтелектуальної власності в українських університетах та науково-дослідних установах. Аналіз досвіду запровадження політики інтелектуальної власності в університетах Ізраїлю»);

– консультант ВОІВ М. Алхаббаль (із теми: «Сприяння щодо розробки політики у сфері інтелектуальної власності для університетів та науково-дослідних установ, а також презентація веб-сайту ВОІВ»).

Обрана тематика міжнародного семінару «Політика у сфері інтелектуальної власності в університетах та науково-дослідних установах» послугувала майданчиком для обміну оригінальними думками із зазначеної проблематики. З доповідями виступили, зокрема, координатор відділу передачі результатів досліджень та ноу-хау в практику Кошицького університету (Словаччина) Р. Бакарова, викладач кафедри цивільного права Полоцького державного університету (Білорусь) К. Савицька, професор Бакинського державного університету (Азербайджан) А. Сафаров та інші.

6 липня 2017 р. відбулося засідання експертної групи з питань подальшого розвитку й реалізації Національного проекту політики у сфері інтелектуальної власності в університетах та науково-дослідних установах.

Нагадаємо, того ж дня делегація ВОІВ відвідала Національну академію наук України (*Національна академія наук України (<http://new.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3329>). – 2017. – 17.07*).

10 липня 2017 р. в будівлі Президії НАН України відбулася зустріч представників Академії із членами делегації м. Вейхай (провінція Шаньдун, КНР).

Українську сторону представляли перший віце-президент НАН України академік А. Наумовець, директор Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. Заболотного НАН України академік В. Підгорський, директор Міжвідомчого відділення електрохімічної енергетики НАН України доктор хімічних наук С. Кириллов, старший науковий співробітник Міжвідомчого відділення електрохімічної енергетики НАН України кандидат хімічних наук Г. Потапенко, помічник директора із зарубіжних зв'язків Інституту надтвердих матеріалів ім. В. Бакуля НАН України Б. Лушпенко, начальник Відділу міжнародних зв'язків НАН України кандидат історичних наук А. Мирончук, директор Агентства розвитку науки і технологій «Глобус» В. Кирчатий, заступник директора Агентства розвитку науки і технологій «Глобус» Л. Симоненко. До складу китайської делегації увійшли президент бюро людських ресурсів та соціального захисту м. Вейхай Ван Цзимін (голова делегації), віце-президент бюро людських ресурсів та соціального захисту м. Вейхай Юй Суанг (заступник голови делегації), президент державного центру людських ресурсів м. Вейхай Лі Чжицзе, президент офісу міжнародних відносин м. Вейхай Ван Цяньлянь, президент Пекінської компанії «Євразійський діловий центр» Ю Хайбін і помічник президента Пекінської компанії «Євразійський діловий центр» Ван Баомін.

Привітавши високоповажних зарубіжних гостей і представивши їм своїх українських колег, перший віце-президент НАН академік

А. Наумовець коротко розповів про історію, статус, основні завдання, структуру й напрями діяльності Національної академії наук України, приділивши основну увагу здійснюваному Академією міжнародному науковому й науково-технічному співробітництву. Як поінформував учений, на цей час діє понад 120 угод, укладених НАН України з різними державними установами, науковими організаціями, освітніми закладами, фірмами, промисловими компаніями 50-ти країн світу. Одним із пріоритетів у своїй міжнародній співпраці Академія вважає розвиток творчої взаємодії з китайськими партнерами, головними серед яких є Академія наук Китаю, Китайська академія суспільних наук, Державне управління у справах іноземних спеціалістів КНР, академії наук, університети й інститути провінцій Шаньдун, Гуандун, Шаньсі, Цзілінь і низки інших. Із народними урядами багатьох провінцій та муніципалітетами міст підписано угоди про співпрацю в галузі науки й техніки. Всього ж Академією укладено договори з понад 20-ма установами КНР. Значне місце в цій співпраці посідає спільна діяльність установ НАН України й організацій провінції Шаньдун, що зовсім не дивно – з огляду на важливу роль, яку ця провінція відіграє в економіці Китаю. Сторони використовують різноманітні сторони форми співпраці, зокрема, обмін делегаціями, виконання спільних проектів, спільна участь у міжнародних програмах, створення спільних лабораторій, підприємств та інститутів. У цілому, співпраця Академії з інститутами й підприємствами провінції Шаньдун охоплює широкий спектр напрямів, що становлять взаємний інтерес. Пріоритетними галузями є біологія, біохімія, енергетика, нові матеріали, зварювальні технології. Академік А. Наумовець навів також кілька прикладів двосторонньої українсько-китайської взаємодії.

«Аналіз науково-технічного співробітництва НАН України з провінцією Шаньдун свідчить про те, що двостороннє партнерство вчених і фахівців дає плідні взаємовигідні результати –

збільшується кількість спільних дослідницьких проєктів, їхніх учасників і масштабів реалізації, з'являються нові й розвиваються вже наявні форми науково-технічної співпраці», – підсумував академік А. Наумовець, висловивши також упевненість у тому, що зустріч посприє продовженню ефективної українсько-китайської взаємодії в майбутньому, в тому числі налагодженню тісніших зв'язків між науковцями НАН України та спеціалістами наукових установ провінції Шаньдун, зокрема й м. Вейхай.

Голова китайської делегації, президент бюро людських ресурсів та соціального захисту м. Вейхай Ван Цзимін сказав, що він та його колеги надзвичайно тішаться з можливості спілкуватися з провідними українськими вченими у стінах НАН України. «Почувши про конкретні проєкти, які виконуються вашими вченими у співпраці з різними науковими й виробничими організаціями провінції Шаньдун, я відчув водночас і задоволення, й жаль, тому що, з одного боку, на подяку заслуговує та велика увага, яку НАН України приділяє провінції в цілому, проте, з іншого боку, наразі немає жодного двостороннього проєкту з м. Вейхай, яке відкриває безліч привабливих перспектив», – зазначив іноземний гість і запросив керівництво та провідних учених Академії відвідати це місто й безпосередньо на місці вивчити можливості двосторонньої співпраці. Ван Цзимін запевнив, що влада міста зробить усе можливе, аби фахівці, які там оселяться, були забезпечені максимально комфортними умовами для реалізації власного інтелектуального потенціалу. Житло, користування офісними та робочими приміщеннями надаватимуться безкоштовно. Передбачаються й інші форми співпраці з зарубіжними науковцями, зокрема дистанційна. На завершення свого виступу голова делегації зауважив, що 2016 р. у Вейхаї було започатковано проведення щорічних міжнародних конференцій, метою яких, власне, і є залучення до міста висококваліфікованих кадрів із різних країн світу. Черговий такий захід відбудеться вже у вересні поточного року. Ван Цзимін запросив українських учених взяти участь у конференції.

Насамкінець було висловлено сподівання на те, що перспективні контакти між сторонами будуть продовжені й отримують успішний розвиток уже найближчим часом.

Сторони також обмінялися пам'ятними подарунками (*Національна академія наук України* (<http://new.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3325>). – 2017. – 14.07).

13–14 червня 2017 р. у рамках спільних дослідницьких проєктів Інституту української мови (ІУМ) НАН України та Інституту славістики Польської академії наук (ПАН) «Онлайн-бібліографія світового славістичного мовознавства» та «Лексичні, словотвірні і фразеологічні інновації в сучасних слов'янських мовах» в ІУМ НАН України відбулася Міжнародна наукова школа-семінар «Бази даних і системи для потреб сучасного мовознавства».

Організаторами заходу виступили ІУМ НАН України, Інститут славістики ПАН, Український комітет славістів, Польський комітет славістів, Комісія з лінгвістичної бібліографії при Міжнародному комітеті славістів.

Привітав учасників Міжнародної школи-семінару директор ІУМ НАН України доктор філологічних наук, професор П. Гриценко, який наголосив на перспективності міжнародної співпраці славістів.

Слід зауважити, що наукове співробітництво між польськими й українськими науковцями почалося з участі в роботі комісій зі слов'янського словотворення та лінгвістичної бібліографії при Міжнародному комітеті славістів, членами яких є керівники й учасники проєктів. Із часом ця співпраця переросла у формат міжнародних наукових проєктів, запропонованих польською стороною. Цьогорічна червнева школа-семінар у Києві стала вже третім заходом за час виконання згаданих проєктів (2015–2017 рр.): 20–21 квітня 2016 р. в ІУМ НАН України відбувся Міжнародний науковий семінар «Мови Європи в стані оновлення», а 5–6 вересня 2016 р. у Варшаві пройшла Міжнародна наукова конференція «Славістика

в цифровому просторі» (інформацію про неї опубліковано в журналі «Українська мова» (2017, № 1)).

Цього разу координатор проекту від української сторони – завідувач відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики ІУМ НАН України доктор філологічних наук, професор Є. Карпіловська запропонувала поєднати наукові доповіді з проведенням майстер-класів розробників баз даних і систем, орієнтованих на виконання мовознавчих завдань. Виконавці визнали такий формат проектів перспективним.

У роботі школи-семінару взяли участь виконавці проектів від польської й української сторін, а також науковці з Києва, Миколаєва, Луцька, Вінниці, Черкас.

Присутні заслухали 16 доповідей та відвідали три майстер-класи. Від польської сторони доповідали доктор З.-Е. Рудник-Карватова, координатор проекту від Інституту славістики ПАН доктор П. Ковальський і магістр Я. Банасяк – про розроблену та вдосконалену ними інформаційно-пошукову систему славістичного мовознавства iSybislaw та про можливості й перспективи подальшого польсько-українського співробітництва за цим напрямом.

Науковці ІУМ НАН України представили низку цікавих доповідей високого професійного рівня, супроводжуваних змістовними презентаціями, що продемонстрували широкий спектр досліджень у цій академічній науковій установі, які ґрунтуються на власних базах даних. Ідеться про колективну доповідь П. Гриценка, Г. Кобиринки та М. Ткачук «Український складник бази даних Загальнослов'янського лінгвістичного атласу», 8 доповідей учасників проекту і співробітників

відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики ІУМ НАН України (Є. Карпіловської, Л. Кислюк, В. Критської та Ю. Романюк, І. Гнатюк, О. Дюндик, Н. Сніжко, О. Тищенко, В. Балог), а також запрошених доповідачів із Черкас (А. Таран), Вінниці (Ю. Поздрань), Миколаєва (Л. Савельєва), Києва (О. Загородня). Ключовими в ході обговорення стали проблеми автоматизації пошуку й аналізу матеріалу в мовознавчих дослідженнях (зокрема в лексикографії) із застосуванням сучасних словнико- й текстозорієнтованих баз даних, пошукових систем Інтернету.

В межах школи-семінару також уперше було апробовано проведення трьох майстер-класів: першого дня – автора сайту «Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови» кандидата фізико-математичних наук В. Кубайчука (м. Київ) та кандидата філологічних наук В. Старка (м. Луцьк) «Проекти команди r2u»; наступного дня – доктора філологічних наук Н. Дарчук і співробітників лабораторії комп'ютерної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка – розробників лінгвістичного порталу *мова.info* – кандидатів філологічних наук О. Зубань і М. Лангенбах. Потому відбулася конструктивна, зацікавлена розмова науковців-мовознавців, які не лише чітко уявляють програмні продукти, потрібні їм для роботи, а й самі їх створюють і вдосконалюють із урахуванням різних аспектів своїх дослідницьких завдань (*Національна академія наук України (<http://new.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3320>). – 2017. – 11.07*).

Інноваційні розробки та технології

21 червня 2017 р. газета «Урядовий кур'єр» опублікувала статтю, присвячену одній із академічних розробок – науково-освітньому веб-порталу «Тарас Шевченко».

Створення цього інформаційного ресурсу було ініційовано Малою академією наук України, а його наповнення здійснювалося

зусиллями фахівців Інституту літератури ім. Т. Шевченка, Інституту телекомунікацій та глобального інформаційного простору й Інституту кібернетики ім. В. Глушкова НАН України, а також Національного музею Т. Шевченка, Національного технічного університету України «Київський політехнічний

інститут імені Ігоря Сікорського» й інших організацій. Загалом понад дві тисячі осіб долучилися до роботи над цим проектом, що наразі є єдиним, у межах якого зібрано значний обсяг інформації про видатного українського митця та громадського діяча.

Контент порталу складають понад 20 тис. сторінок оцифрованих матеріалів, адаптованих для читачів. Крім того, планується опрацювати

ще 80 тис. сторінок. Важливо, що цей Інтернет-ресурс дає змогу простежити життєвий шлях Т. Шевченка день за днем.

Портал розрахований на широке коло користувачів, у тому числі дослідників творчості Кобзаря, музейників, учителів, учнів (*Національна академія наук України (<http://new.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3322>). – 2017. – 14.07*).

Біотехнології

7 травня 2017 р. Інститут мікробіології і вірусології (ІМВ) ім. Д. Заболотного НАН України та компанія «LOCUS SOLUTIONS, LLC» (штат Огайо, США) уклали договір про надання невиключної ліцензії на використання «ноу-хау» при виробництві препаратів «Азогран», «Гаупсин», «Спорофіт», «Екофосфорин». Ліцензіар (ІМВ імені Д.К. Заболотного НАН України) володіє конфіденційними знаннями й досвідом («ноу-хау») щодо виробництва бактеріальних препаратів для рослинництва «Азогран», «Гаупсин», «Спорофіт», «Екофосфорин» і є власником штампів-продуцентів цих препаратів.

Ліцензіат («LOCUS SOLUTIONS, LLC») придбав на умовах укладеного договору невиключну ліцензію на використання «ноу-хау» з метою виготовлення, застосування,

продажу й іншого введення в господарський обіг продукту, виготовленого на основі зазначеного «ноу-хау».

Ліцензований об'єкт – біопрепарати «Азогран», «Гаупсин», «Спорофіт», «Екофосфорин» для рослинництва на основі штамів бактерій і технологія виробництва препаратів на основі цих штамів належать до галузі біотехнології та можуть бути використані для поліпшення росту й розвитку рослин, захисту їх від захворювань, підвищення врожайності сільськогосподарських культур.

Ліцензований об'єкт і науково-технічна документація на нього є інтелектуальною власністю ІМВ ім. Д. Заболотного НАН України (*Національна академія наук України (<http://new.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3330>). – 2017. – 17.07*).

Здобутки української археології

У червні 2017 р. поруч із с. Богданівка Бобринецького району, що на півдні Кіровоградської області, працювала Кіровоградська археологічна експедиція Інституту археології НАН України.

До складу експедиції входили завідувач відділу археології раннього залізного віку Інституту археології НАН України доктор історичних наук, професор С. Скорий (керівник), науковий співробітник Інституту філософії імені Г. Сковороди НАН України кандидат філософських наук Р. Зимовець (м. Київ), археолог О. Орлик (м. Кропивницький).

До роботи експедиції були також залучені представники Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка – викладач, аспірант Інституту археології НАН України К. Панченко, магістрант С. Шавінін, студенти І. Шарій та В. Кулібаба.

Основним об'єктом дослідження археологів став невеликий курган № 16, що входив до групи з 6-ти різних за розміром насипів, розташованої на підвищенні над долиною р. Сугокля – правої притоки р. Інгул. Необхідність проведення розкопок була зумовлена активним

руйнуванням пам'ятки у процесі здійснення сільськогосподарських робіт.

Зазначений курган виявився скіфським. Він узагалі не мав ґрунтового насипу, а залишена на рівні давнього горизонту конструкція мала вигляд майже суцільного кам'яного панцира, побудованого з різноманітного за розміром гранітного каміння.

В кургані вчені відкрили два поховання – основне (у вигляді досить глибокої (3,4 м від рівня давнього горизонту) катакомби) та впускне (невелика ґрунтова яма). Могили виявилися пограбованими ще в давнину. Основне поховання містило залишки двох небіжчиків: судячи з антропології та супровідного інвентарю – чоловіка та жінки. Знахідки, що залишилися після пограбування, нечисленні: деякі прикраси (в тому числі срібні), а також бронзові вістря стріл і залізний ніж. Впускне поховання, з огляду на знайдену в ньому скроневу підвіску, фахівці визначають як таке, що належало жінці. Згадані артефакти дають змогу датувати обидва поховання другою половиною IV ст. до н.е.

Крім цих робіт, члени експедиції виконали ретельний огляд усіх курганів групи, до складу

якої входив курган №16. На двох із них було зафіксовано досить примітивні кам'яні стели доби енеоліту-бронзи, а на паханій поверхні (або поблизу) 4-х із 6-ти курганів знайдено фрагменти (іноді – досить численні) античних амфор. Це свідчить про наявність скіфських поховань у курганах.

Безумовно цікавим, на думку науковців, є й те, що на одному з курганів, розташованому за 3,5 км на південний схід від місця проведених розкопок, виявлено скупчення примітивних антропоморфних гранітних стел доби енеоліту-бронзи.

Вчені відзначають, що археологічні дослідження (передусім розкопки) в Бобринецькому районі Кіровоградської області раніше майже не проводилися (наприкінці XIX ст. біля м. Бобринець було розкопано один курган скіфської доби). Саме тому результати цього річної роботи Кіровоградської експедиції становлять неабиякий інтерес для вивчення пам'яток доби бронзи й раннього залізного віку в середній течії р. Інгул (*Національна академія наук України (<http://new.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3317>). – 2017. – 11.07*).

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

С. Закірова, канд. іст. наук, доцент, ст. наук. співроб.
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Ціннісний потенціал символізму у правовій міжкультурній комунікації стародавніх суспільств

У статті розглянуто сутність правової комунікації як різновиду соціальної комунікації, зазначено структурні елементи правової комунікації. На ранніх етапах розвитку суспільства і держави соціально-правова комунікація мала високий рівень символізму. У роботі проведено дослідження універсального характеру правового символізму у часи становлення права як соціального явища. Обґрунтовано значення символів і особливостей їхнього використання у соціально-правовій комунікації стародавніх суспільств. Підкреслюється, що завдяки застосуванню символів відбувалася не тільки міжособистісна групова комунікація сучасників певних подій, але й комунікація різних поколінь і народів світу.

Ключові слова: комунікація, правова комунікація, символ, символізм, стародавня держава.

Теоретичні новації сучасного наукового погляду на право через розвиток соціально-комунікативних технологій спричинили жваві дискусії серед науковців. Неоднозначність нових підходів і дискусійність багатьох положень комунікативної теорії права тільки підкреслює актуальність і перспективність досліджень зазначеного напрямку, акцентують

можливості міждисциплінарних розвідок у правничому науковому колі.

Проблеми становлення комунікаційного підходу до розвитку права знаходяться у дослідницькому фокусі А. Полякова [1], А. Токарської [2], І. Ситар [3], В. Павлова [4], О. Романенко [5]. Особливості застосування символів плідно аналізують автори колективної монографії «Символи в комунікації» [6]. Значення символіки у процесі політичної комунікації та регулюванні суспільних відносин розглядається у монографії Т. Гранчак [7]. Окремі аспекти проявів символізму у становленні права висвітлюються у роботах Д. Андрєєва [8], С. Саннікова [9] і Н. Гончарової [10]. Водночас роль символізму у процесі становлення і розвитку правової комунікації так і не стала темою самостійного наукового пошуку. Метою цієї статті є надолуження зазначеної проблеми, висвітлення універсального характеру правового символізму і особливостей його проявів у часи становлення права як соціального явища. Окремої уваги, заслуговує аналіз значення символів і особливостей їх використання у соціально-правовій комунікації стародавніх суспільств. Слід також визначити рівень наступності традицій символізму у просторі і часі.

Концепт «правова комунікація» був введений у науковий обіг професором Санкт-Петербурзького державного університету А. Поляковим. Ідея правової комунікації була розроблена вченим на основі сприйняття положень західних дослідників-феноменологів і теоретиків комунікації. Він прагнув звернути увагу на принципову інтерсуб'єктивність природи права, її характер як утворення, що формується та існує лише за рахунок взаємодії, взаєморозуміння, злагоди людей на основі загальної смислової зрозумілості [4, с. 131]. Теоретичне осмислення такого підходу до розуміння права дає змогу стверджувати, що правова комунікація – це специфічний засіб спілкування і взаємодії, в процесі якого відбувається систематичне поширення і передача інформації про правові норми, забезпечені примусовою силою органів державної влади, з метою

регулювання поведінки суб'єктів права. На думку О. Романенко, правова комунікація, будучи не тільки феноменом права, а й спілкування, повинна розглядатися не просто як взаємодія, а як врегульований нормами права акт спілкування, інтерактивний діалог між суб'єктами права. Тому, вважає науковець, саме правова комунікація забезпечує реальний зв'язок між особистістю і державою [5, с. 150].

У ширшому розумінні комунікацію називають «інтерацією», тобто взаємодією, обміном інформацією, контактами. Як зазначає І. Ситар, відповідно до концепції А. Полякова, правова комунікація – це різновид соціальної комунікації; заснований на юридичних нормах, порядок взаємодії суб'єктів, що полягає в обміні правовою та іншою інформацією, спрямованою на задоволення їх законних інтересів і потреб [3, с. 122].

Доктор юридичних наук А. Токарська, поділяючи такий підхід до сутності права, зазначає, що природа права продукована і гармонізована потребою збалансування людських стосунків, що є витком формування та об'єктом застосування права [2, с. 39]. На думку А. Токарської, сучасний розвиток теорії правової комунікації спричинив своєрідний синтез західної та східної традицій історії права. Перша з них брала свої витoki у системах права стародавніх Греції, Риму та Візантії, а друга – Єгипту, Індії та Китаю [8, с. 7]. Відтак аналіз процесів соціально-правової комунікації у стародавніх державах і суспільствах є вельми важливим для розуміння загальноісторичного процесу розвитку як соціальної комунікації, так і права.

Правова комунікація вимагає наявності трьох компонентів: правові тексти (знаковий вираз права), суб'єкти права, і реальна діяльність суб'єктів права. Суб'єкти права здійснюють інтерпретацію правових текстів і вчиняють юридично значущу діяльність – за такою умовною схемою відбувається механізм правової комунікації [4, с. 132]. Але стосовно стародавніх держав перша з трьох складових – знаковий вираз права – не обов'язково має бути представлена правовим текстом. Знаковою формою можуть виступати певні символи, предмети, жести, дії чи усна мова.

На ранніх етапах розвитку суспільства і держави соціально-правова комунікація мала доволі високий рівень символізму. Ми поділяємо точку зору авторів колективної монографії «Символи в комунікації» про те, що символ є одним із найбільш універсальних, стійких і ефективних інструментів будь-якої комунікації. Незважаючи на більш ніж двотисячоліття осмислення й ілюзію загального розуміння, поняття символу і сьогодні є одним з найбільш туманних і суперечливих у науці. Виступаючи атрибутом усіх комунікаційних процесів, символи широко використовувалися і продовжують використовуватися у легітимації чи делегітимації соціальних суб'єктів та явищ [6, с. 4].

Карл Густав Юнг вважав, що символ – це знак, за допомогою якого людина пов'язує світ індивідуальної свідомості зі світом колективного несвідомого. Символічні знаки здатні утворювати судження, передавати інформацію, оціночне ставлення, детермінувати дію суб'єкта комунікації. Як символ, на думку науковців, може виступати будь-що, якщо за допомогою таких знаків можна вказати на якийсь глибший, неочевидний сенс: різні предмети (сонце, дерево, гора Афон у Греції, зуб Будди в Шрі-Ланці тощо); малюнки і зображення (зірки, хрести, грифони та ін.); обряди і танці; слова і вирази; знаки, що позначають частини людського тіла; особливості поведінки; одяг; прикраси та аксесуари; запахи; квіти; дії і вчинки [6, с. 19].

За часів існування виключно усного права у періоди становлення держави у різних народів склалися різноманітні стійкі символічні ритуальні дії, які виконували однакову функцію затвердження норм і правил суспільного життя. Послідовність процесу зберігалася і передавалася від одного покоління до іншого, тож без додаткових пояснень певні дії зрозуміло й однаково сприймалися всіма членами суспільства. Таким чином відбувалася не тільки міжособистісна групова комунікація сучасників певних подій і явищ, але й комунікація різних поколінь, що були пов'язані спільним минулим, культурою та поглядами на майбутнє.

С. Санніков, досліджуючи генезис потестарно-правових символів, виділяє

серед них вербальні, наочні та процесуальні. Символи відображали потребу координувати спільну діяльність, передавати досвід, надавати авторитет діям; як кодовані знаки універсальної мови вони набували соціального, а згодом і міжнародного характеру [9]. Тобто, вони виконували, перш за все, саме комунікативну функцію з початку для членів своєї, замкнутої спільноти, а згодом – для більш широкого загалу.

Саме потребою підтвердження символічними діями усталених у суспільстві форм поведінки під час проведення певних процедур пояснюється існування у стародавньому праві таких характерних рис як формалізм і символізм. Комунікативна складова деяких процедур виглядала не просто обов'язковою, вона була єдино можливою. В окремих випадках правова комунікація відбувалася завдяки прямим діям і не потребувала особливого мовного пояснення.

Важливим місцем комунікації у давніх державах і суспільствах виступали храми і святилища. Тут відбувалася комунікація не тільки між людьми, але й між людьми та богами. Як зазначає Т. Шеркова, для носіїв, наприклад, давньоєгипетської культури символіка ритуалів була добре зрозумілою, оскільки члени суспільства були введені в міфологічну релігійну історію держави. Культурна символіка Єгипту, що існувала протягом тисячоліть, була найважливішим шляхом до пізнання світу і людини, служила регулятором життя суспільства, взаємодії людей і богів [11].

Глумачами відповідей богів людям виступали жерці або оракули. Їхні обрядові дії були суворо регламентовані і ретельно підтримували існуючий ритуал. У таких формах комунікації слова виступали не просто умовним позначенням певного священного предмету чи божества, а практично вважалися його частиною. За таких обставин люди допускали, що проголошення ритуального імені може викликати присутність того, хто цим ім'ям названий, а помилитися у словесному ритуалі – означало образити, прогнівити вищі сили або завдати шкоди їхньому здоров'ю [6, с. 27]. Тому називати ім'я богів та апелювати

до них було не просто встановленим привілеєм певної категорії осіб у стародавніх державах, але і зрозумілою населенню традицією. Люди вважали, щоб дочекатися допомоги, а не накликати гнів богів за необережну образу, варто правильно звертатися до вищих сил. А всі складні ритуальні символічні дії під час відповідних обрядів знали лише жерці.

Діяльність культових установ у ранніх державах водночас була спрямована як на соціальну, релігійну, так і на правову комунікацію. Так, у тому ж таки Стародавньому Єгипті тривалий час майже всі договори укладали у вигляді урочистої клятви, яку виголошували саме перед жерцями, і лише згодом – перед чиновниками. А у Стародавній Індії доля обвинуваченого залежала від результатів зважування на особливих вагах, до яких попередньо зверталися з магічним заклинанням, щоб точно визначити міру добрих і поганих вчинків. Усі ритуальні дії щодо визначення ступеня провини звинуваченого відбувалися за присутності брахманів-жерців відповідно до джерела політико-правової думки Стародавньої Індії «Повчання Ману у дхармі» (Закони Ману). Норми та правила поведінки (дхарми) благочестивого представника різних варн індійського суспільства жерцям-брахманам виклав Ману, за однією версією – легендарний прародич усіх людей, а за іншою – один із древніх царів, але так чи інакше – символічна фігура сакрального характеру.

У цьому ж соціально-правовому ритуалі використовується ще один символічний предмет, який мав приблизно однаковий зміст у різних народів. Терези, на які покладалося завдання виміру рівня добра і зла, справедливості і несправедливості, використовувався і у Стародавньому Єгипті. Саме тут терези почали використовувати як символ справедливого правосуддя. Навіть фараона символічно порівнювали з вагами: «Ти є терези... Твоя мова – стрілка вагів, твоє серце – гирі, твої уста – коромисло» [12, с. 19].

У найважливішому джерелі знань про Стародавній Єгипет – «Книзі мертвих» – уже є інформація про використання терезів в особливому символічно-ритуальному сенсі.

«Книга мертвих» являла собою не просто збірник єгипетських гімнів і релігійних текстів, які клали до гробниці з метою допомогти померлому подолати небезпеки потойбічного світу і знайти благополуччя після смерті. Точні терміни оформлення збірки встановити складно, оскільки до збірника включалися фрагменти різних періодів, найбільш ранні з яких були створені за фараонів VI–V династій (бл. 2355 р. до н. е.), а до найбільш пізніших можна віднести ієрогліфи IV–I ст. до н. е. Цей пам'ятник виступає яскравим прикладом міжкультурної комунікації представників не просто різних поколінь, а навіть різних епох державності в історії Стародавнього Єгипту.

У 125-й главі збірки, до якої додається ілюстрація, описано посмертний суд бога Осіріса над померлим. Осіріс (цар і суддя загробного світу) сидить на троні із символами царської влади (корона, жезл і батіг). Нагорі зображені сорок два боги номів Єгипту. У центрі зали стоять ваги, на яких боги Тот і Анубіс зважують серце покійного (символ душі у древніх єгиптян). На одній чашці терезів знаходиться серце, тобто совість покійного, легка або обтяжена гріхами, а на іншій – Правда у вигляді пера богині Маат або її фігурки. Якщо людина вела на землі праведний спосіб життя, то його серце і перо важили однаково, а якщо грішила, то серце важило більше. Праведник потрапляв до загробного раю, грішника віддавали на поживу левові з головою крокодила – Амаатові [13].

Дуже схожий символічний зміст закладався у терези давньогрецької богині правосуддя Феміди та давньоримської богині Юстиції. Відтак історія міжкультурної комунікації народів, що проживали далеко один від одного і у часі, і у просторі, зберегла не просто символічний предмет, але і трансформувала сутнісний зміст спеціальної обрядової дії до простого зображення символу. Сучасний юрист у будь-якій державі світу, не вдаючись в історію комунікації і права, практично підсвідомо використовує в емблемах, знаках і атрибутиці терези як загально визнаний символ справедливого правосуддя, глибоке коріння якого у стародавніх часах.

Іншим цікавим прикладом поєднання у правовій комунікації стародавніх часів символізму і прямої передачі формального юридичного припису держави є встановлення у Вавилоні стели з текстом законів царя Хамурапі, правління якого приходилося на XVIII ст. до н. е. Ці закони були вибиті на великому чорному базальтовому стовпі, знайденому у 1901–1902 рр. під час розкопок стародавнього міста Сузи французькою археологічною експедицією на чолі з відомим єгиптологом Ж. де Морганом [14].

Ретельний аналіз цієї історичної пам'ятки зробив свого часу засновник наукової школи історії Стародавнього Сходу Б. Тураєв. Нагорі, на лицьовій стороні стовпа зображений цар, що стоїть перед богом Сонця Шамашем – покровителем суду. Наступна за барельєфом частина передньої і вся зворотна сторона стовпа покриті ретельно викарбуваним, виразним, убористим і витонченим клиноподібним текстом вавилонсько-семітичною мовою. Кодекс написаний давньовавилонськими ієрогліфами, так званім архаїчним клинописом.

Як підкреслює відомий науковець, в епоху Хаммурапі цей стиль письма вживався зазвичай тільки в скульптурних творах і офіційних написах, тоді як приватні ділові документи і листування цього часу проводилися за допомогою так званого давньовавилонського курсиву, дуже схожого до асирійських форм клинопису. Текст напису складається із приблизно п'ятдесяти коротких колон зі знаками, що йдуть у напрямку від вершини колони до її основи. Такий характер розташування рядків тексту, на думку вченого, навряд чи робив їх доступними для загалу, вимагаючи вкрай неприродного положення голови та очей читача.

Найімовірніше, вважає Б. Тураєв, метою публічного виставлення напису була тільки урочиста заява перед підданими про вступ у силу законодавства, що міститься в ньому, а не представлення його для загального вжитку. Як для судової практики, так і для загального ознайомлення зміст кодексу, ймовірно, було відтворено на глиняних плитках. Правда, до нас не дійшли зразки таких табличок з епохи першої династії, коли кодекс мав широке

застосування, натомість значна кількість їх уламків відома з пізньовавилонських часів [15]. Крім того, критична більшість населення Стародавнього Вавилону була неписьменною, тож передбачати, що стели виставляли задля можливості ознайомлення таким чином жителів держави із законодавством, на нашу думку, є не зовсім логічним, хоча така точка зору присутня у науковому середовищі. Скоріш за все ми маємо справу саме із символічним вираженням традиції правової комунікації правителя зі своїми підданими, за допомогою якого правові настанови набували більшої легітимності, оскільки наочно демонстрували не лише божественне походження самих законів, але і безпосередній зв'язок правителя із богом Шамашем.

Щодо первісного місцезнаходження стели висловлюються лише здогадки, оскільки точне місце розташування цієї пам'ятки невідомо. Б. Тураєв вважає, що після першого оприлюднення у вавилонському столичному храмі Есагіле оригінал тексту законодавства Хаммурапі був відтворений у копіях, які ставилися у різних частинах імперії. Екземпляр, що дійшов до нас, є одною з таких копій, поставлених у Сіппаре. В один з агресивних набігів еламівців на Вавилон цей стовп з кодексом Хаммурапі був вивезений до Суз як військовий трофей разом з іншими пам'ятками Вавилонії.

Скоріше за все, копії законів зі змінами у тексті виготовлялися і розставлялися на теренах Вавилонської держави протягом усього правління Хаммурапі. Як відзначає Б. Тураєв, у літописних хроніках царя другий рік правління (приблизно 1791 р. до н. е.) був зазначений як «рік, коли була встановлена правда». Натомість у тексті, що був висічений на знайденому Ж. де Морганом базальтовому стовпі із Суз, мова йде вже про досягнення у внутрішній політиці та успішній боротьбі із зовнішніми ворогами царя Хаммурапі як володаря всієї Месопотамії [15]. Тобто, відомий нам зразок законів був створений не на другий рік правління, бо про успіхи у релігійних і соціальних реформах, військові перемоги царя, а тим більше підкорення і об'єднання усього Дворіччя (приблизно 1755 р. до н. е.), стало відомо лише з часом.

Тож, враховуючи все вищезазначене, маємо констатувати, що, скоріше за все, стела з текстом законів царя Хамурапі мала значення символу і виконувала насамперед суто символічну комунікативну функцію. Вона була призначена саме для того, щоб зафіксувати факт існування державного законодавства в очах населення і постійно наочно нагадувати йому про царя, який «дбає» про своїх підданих і представляє народ перед богами. Цей приклад є не що інше, як яскрава комунікативна дія символічного, а не письмового формату, така ж як манципація (накладення руки під час передачі окремої категорії речей) у римлян або обов'язкове довге волосся у представників королівських родів германських франкських племен. Оскільки стели із законами виготовлялися неодноразово, можемо припустити, що комунікативний ефект мав очікувані наслідки.

Практично протилежний характер комунікативної дії мав зовнішньо схожий приклад виставлення законів на головній площі міста з античної історії. Близко 450 р. до н. е. у Стародавньому Римі були прийняті Закони XII таблиць. Їхньою підготовкою займалася комісія з десяти спеціальних посадових осіб римської республіки патриціанського походження – децемвірів, що підготувала закони на десяти таблицях, текст яких не задовольнив плебейське населення Риму. Внаслідок гострого політичного конфлікту була створена нова комісія децемвірів, до складу якої було включено як патриціїв, так і плебеїв. Первинний текст законів нова комісія на вимогу плебеїв з метою захисту їх прав доповнила ще двома таблицями.

Виставлені на форумі – центрі політичного життя республіканського Риму – нові закони були схвалені народом. Після цього вони були вибиті на дванадцяти дошках в особливому мідному пам'ятнику у вигляді двох (або трьох) багатограних колон. У своєму первинному вигляді Закони XII таблиць не збереглися, оскільки дошки були знищені у 390 р. до н. е. під час навали галлів на Рим. Зміст Законів XII таблиць реконструювався значно пізніше – у XVI–XVII ст. – на основі фрагментів із творів римських авторів пізніших часів. Натомість

і до наших днів текст Законів XII таблиць залишається неповним, у ряді випадків неясним і неточним. Історики та юристи пояснюють існуючі протиріччя тим, що у текст Законів XII таблиць, як і в закони царя Хаммурапі, на тому чи іншому етапі вносилися часткові зміни і доповнення.

На відміну від законів Хаммурапі, які також були встановлені у людних місцях Стародавнього Вавилону, оприлюднення таким чином римських Законів XII таблиць мало зовсім інший сенс. Більшість громадян Риму мали достатній рівень освіти для того, щоб ознайомитися зі змістом законодавчих норм. Знання тексту Законів XII таблиць вважалося обов'язковим для всіх римських громадян, тому після їх прийняття істотною складовою освіти римлян стало правове виховання.

Колони з текстом Законів XII таблиць були спеціально встановлені там, де вершилося римське правосуддя. Відтак наочне представлення тексту Законів створювало умови для запобігання можливим аргументам з боку правопорушників. Саме у римському праві виник стійкий вираз і золоте правило юриспруденції: «Ignorantia non est argumentum» – незнання не є доказом, або у більш пізнішому варіанті тлумачення – незнання законів не звільняє від відповідальності. А відтак комунікаційна функція Законів XII таблиць полягала не у тому, щоб сприймати їх як символ влади і сили держави без розуміння змісту юридичних норм, а у прямій передачі юридичної інформації від законодавця до громадянина Риму. Проте зауважимо, що і притаманний стародавнім суспільствам символізм у виставленні законів держави у загальнодоступному місті все ж таки присутній. Викарбувані і виставлені на загал закони наочно демонстрували народу непорушність права, відкритість держави і рівність доступу до правосуддя.

Іншою формою символічної правової комунікації виступали поєднання у процедурі комунікації дії та мовного супроводження. Тільки за умов дотримання порядку дій і слів, які вимовляються учасниками всіх сторін, суспільство визнавало легітимність процедури.

На цій стадії розвитку суспільства цілком можливою була ситуація, за якої той, хто допускав будь-яку неточність у висловлюваннях або жестах, ризикував не укласти угоду.

Зокрема, вже згадувана нами процедура манципації уявляла собою складний обряд, який передбачав суворе дотримання встановлених формальностей при продажу землі, будівлі, рабів, робочої худоби та деяких інших речей у Стародавньому Римі. Ритуал визначав обов'язкову присутність власника речі і покупця, п'яти повнолітніх свідків і вагаря. Власник, наприклад, раба торкався його паличкою і промовляв передбачені законом слова: «Стверджую, що цей раб по праву квіритів належить мені, і що він повинен вважатися купленим мною за цей метал і за допомогою цих мідних терезів» [16], передаючи покупцеві право власності на нього. Покупець приймав це право, також торкаючись раба та промовляючи обрядові слова. На терези покупець клав символ купленої речі або всю річ, а продавець – символ платні (наприклад, зливок міді) [17, с. 165].

Під кожним словом і жестом суспільство розуміло чітко визначене поняття зі своїм особливим змістом. З часом просте відтворення символічних слів, виразів і дій практично призводило до звинувачення чи виправдання особи, яка покладалася на розуміння суспільством інформаційного змісту проведеного ритуалу. Яскравим прикладом комунікативної дії символічного значення може вважатися вираз, який походить від єврейського обряду ритуального обмивання рук. У разі, коли вбивця людини був невідомий, Тора приписувала принести в жертву телицю: «І всі старійшини того міста, найближчі до вбитого, нехай умиють руки свої над головою корови, зарізаної в долині, і промовлять і скажуть: руки наші не пролили крові цієї, а очі наші не бачили». Вислів набув особливого поширення у зв'язку із описаним у біблійському Євангеліє від Матвея сюжетом, за яким римський намісник Іудеї Понтій Пілат під час суду над Христом здійснив поширене серед іудеїв ритуальне обмивання рук. Віддавши на вимогу юрби Христа на розп'яття, у знак непричетності

до здійснюваного вбивства «Пілат, бачачи, що ніщо не допомагає, ... взяв води і умив руки перед народом і сказав: не повинний я в крові праведника цього» [18].

Історія зазначеної ритуальної дії дійшла до наших днів у сучасному інформаційному значенні виразу – ухилятися від відповідальності чи небажання брати на себе відповідальність. Натомість міжкультурна комунікація дещо змінила первісний сенс цієї символічної дії, оскільки наші сучасники використовують цей вираз також і у значенні «розірвати, припинити відносини з будь-ким».

Разом з тим у стародавніх державах доволі поширеною була форма правової комунікації з використанням суто знакової (письмової) текстової складової. Широке розповсюдження різної за змістом юридичної практики призводило до фіксування різноманітних угод, складала які спеціальні посадові особи або писарі. Практичне застосування письмової форми закріплення договорів і судових рішень, зокрема, вже у Стародавньому Шумері підтверджують археологічні знахідки тисяч глиняних табличок із найрізноманітнішими юридичними текстами угод, заповітів, векселів, розписок, судових постанов. Як вважав відомий американський шумеролог С. Крамер, уже у Давньому Шумері учні старших класів присвячували чимало уваги вивченню законів і наполегливо освоювали важкі та специфічні юридичні формули, а також переписували зводи законів і судові рішення [17, с. 29]. А тлумачення, поняття та зразки римських правових норм не просто дійшли до нашого часу через тисячолітню комунікацію різних народів і держав, вони заклали основи всього сучасного класичного цивільного права. Проте історія правової комунікації через передачу юридичної текстової інформації різним народам і державам виходить за межі нашого дослідження і має стати перспективною проблемою самостійного наукового пошуку.

Новітній розвиток комунікаційних процесів супроводжується появою нових рис і якостей, проте роль символів у передачі інформації, спілкуванні і взаємодії залишається вельми важливою і сьогодні. Сучасний символізм

у комунікації, у тому числі і правовій, може проявлятися, як і раніше, через мовні та немовні форми. Причому, навряд чи варто говорити про те, що з розвитком видів та способів комунікації перші (мовні) посилюють своє значення, а другі (немовні) втрачають сенс. Зокрема, сучасна людина багато у чому намагається перетворити текстові повідомлення на зрозумілі короткі смайли, хештеги та інфографіку, які, скоріше, можна віднести не до мовної комунікації, а саме до предметної символіки. Тобто, можна констатувати, що символізм трансформує певні речі і призводить до появи нових форм і засобів комунікації.

Таким чином, значення символів та окремих рис символізму у різних видах правової комунікації, починаючи з часів стародавніх суспільств та держав і до сьогодення, є надзвичайно важливим. За певних умов символізм проявлявся як у чистому, прямому вигляді, так і міг виступати однією зі складових загального процесу комунікації. Суспільство знає численні приклади символів, які виступали ефективним інструментом передачі інформації тільки для певного періоду або суспільства і втрачали свій сенс для представників інших народів чи історичних епох. Натомість історія комунікації має й інші універсальні, стійкі та ефективні символи, що з'явилися ще за часів стародавніх держав, але не тільки не втратили свого значення і до сьогодення, але й набули міжнародного комунікаційного змісту поза простором і часом.

Література

1. Поляков А. В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода / А. В. Поляков // СПб.: СПб ун-т, 2004. – 864 с.; Поляков А.В. Нормативность правовой коммуникации / А. В. Поляков // Правоведение. – 2011. – № 5. – С. 30–39.
2. Токарська А. С. Комунікативна природа права і правової комунікації / А. С. Токарська // Філософські та методологічні проблеми права. – 2011. – № 1. – С. 32–39.
3. Ситар І. М. Комунікація у праві: до проблеми міжкультурної комунікації /

І. М. Ситар // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. – № 807. – С. 119–123.

4. Павлов В. И. Идея правовой коммуникации и современная антропология права / В. И. Павлов // Правоведение. – 2014. – № 5. – С. 127–135.

5. Романенко Е. А. Вопросы соотношения коммуникации и правового общения [Электронный ресурс] / Е. А. Романенко // Вестник КрасГАУ. – 2010. – № 12. – С. 149–154. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-sootnosheniya-kommunikatsii-i-pravovogo-obscheniya> (дата звернення: 19.03.2017). – Назва з екрана.

6. Символы в коммуникации: коллективная монография / Под ред. И. М. Дзялошинского [Электронный ресурс] / Серия «Коммуникативные исследования». Вып. 6. – М.: НИУ ВШЭ, 2011. – 161 с. – Режим доступа: http://www.russcomm.ru/rca_biblio/issue/niu_vsheb.pdf (дата звернення: 18.03.2017). – Назва з екрана.

7. Гранчак Т. Библиотека і політична комунікація: монографія / Т. Гранчак; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 481 с.

8. Андреев Д. В. Витоки та парадигми соціально-правової комунікації / Д. В. Андреев // Право і Безпека. – 2013. – № 2. – С. 6–12.

9. Санников С. В. Генезис и типология потестарно-правовых символов германских «варварских королевств»: к постановке проблемы [Электронный ресурс] / С. В. Санников. – Режим доступа: <http://www.nsu.ru/classics/law/sannikov-simboly.pdf> (дата звернення: 18.03.2017). – Назва з екрана.

10. Гончарова Н. Символизм в праве [Электронный ресурс] / Н. Гончарова // Вестник ВГУ. Серия: Право. – 2016. – № 1. – С. 91–97 – Режим доступа: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/pravo/2016/01/2016-01-10.pdf> (дата звернення: 19.03.2017). – Назва з екрана.

11. Шеркова Т. А. Древнеегипетские переходные обряды в контексте Юнгианской психологии [Электронный ресурс] / Т. А. Шеркова. – Режим доступа: http://www.delphis.ru/files/Konf_2015/T.A.Sherkova.%20

Drevneegipetskie%20perehodnye%20obrjady%20v%20kontekste%20Jungianskoj%20psihologii.pdf (дата звернення: 19.03.2017). – Назва з екрана.

12. Рубаник В. Е. История государства и права зарубежных стран. / В. Е. Рубаник. – С.-Петербург: «Питер», 2011. – 544 с.

13. Древнеегипетская «Книга Мертвых» [Электронный ресурс] // Вопросы истории / Пер. с др.-егип., введение и комментарии М. А. Чегодаева. –1994. – № 8. – С. 145–163; № 9. – С. 141–151. – Режим доступа: <http://pstgu.ru/download/1180370552.mertvyh.pdf> (дата звернення: 19.03.2017). – Назва з екрана.

14. Законы вавилонского царя Хаммурапи [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/hammurap.htm> (дата звернення: 19.03.2017). – Назва з екрана.

15. Тураев Б. Законы Хаммурапи [Электронный ресурс] / Б. Тураев. – Режим доступа: <http://www.fanread.net/book/12235650/?page=8> (дата звернення: 19.03.2017). – Назва з екрана.

16. Гай. Институции [Электронный ресурс] – М.: Юристь, 1997. – 368 с. – Режим доступа: <http://ancientrome.ru/ius/i.htm?a=1446001000#119> (дата звернення: 19.03.2017). – Назва з екрана.

17. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн / Н. М. Хома. – К. : Каравела: Новий Світ-2000; Л.: Магнолія плюс, 2003. – 480 с.

18. Крилаті вислови [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slovo.org.ua/33/53411/33100.html> (дата звернення: 19.03.2017). – Назва з екрана.

Закірова Светлана,

канд. ист. наук, доцент, ст. науч. сотр.

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Ценностный потенциал символизма в правовой межкультурной коммуникации древних обществ

В статье рассмотрена сущность правовой коммуникации как разновидности социальной коммуникации, охарактеризованы структурные

элементы правовой коммуникации. На ранних этапах развития общества и государства социально-правовая коммуникация имела высокий уровень символизма. Важным местом коммуникации в древних государствах выступали храмы. Деятельность культовых учреждений одновременно была направлена на социальную, религиозную и правовую коммуникацию. В работе проведено исследование универсального характера правового символизма в период становления права как социального явления. Обосновано значение символов и особенностей их использования в социально-правовой коммуникации древних обществ. Приведены примеры сочетания в правовой коммуникации символизма и прямой передачи формального юридического предписания государства. Подчеркивается, что благодаря применению символов происходила не только межличностная групповая коммуникация современников определенных событий, но и коммуникация различных поколений и народов мира.

Ключевые слова: коммуникация, правовая коммуникация, символ, символизм, древнее государство.

Svitlana Zakirowa,

Cand. Sci., Associate Professor, Senior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Value potential of symbolism in the legal intercultural legal communication of ancient societies

The essence of legal communication as a form of social communication is analysed in the article, the structural elements of legal communication are characterized. At the early stages of the development of society and the state, social and legal communication had a high level of symbolism. An important place of communication in the ancient states were temples. Activities of religious institutions was simultaneously focused on the social, religious and legal communication. The study of the universal character of legal symbolism in the period of the formation of law as a social phenomenon was carried. It is proved

the value of symbols and features of their use in the socio-legal communications ancient societies. Examples are given of the combination in legal communication of symbolism and the direct transfer of the formal legal prescription of the state. It is underlined that thanks to the use of symbols,

not only the interpersonal group communication of contemporaries of certain events occurred, but also the communication of different generations and peoples of the world.

Keywords: communication, legal communication, symbol, symbolism, ancient state.

ДО УВАГИ ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ

А. Шумілова, мол. наук. співроб. НБУВ

Нові надходження довідково-бібліографічних видань до НБУВ

1. Бібліографія наукових праць, опублікованих співробітниками кафедри стоматології дитячого віку за 2009 – 2015 рр. / передм. Е. В. Без-вушко ; уклад.: М. Б. Фур, О. М. Кріль ; наук. ред. . В. Безвушко ; Львів. нац. мед. ун-т ім. Данила Галицького, Каф. стоматології дит. віку, Наук. б-ка. – Львів, 2016. – 96 с.

У бібліографічному покажчику подані наукові роботи працівників кафедри стоматології дитячого віку: монографії, статті з медичних журналів, збірників, автореферати дисертацій, матеріали наукових конференцій, з'їздів, патентні видання та методичні рекомендації.

Видання є продовженням «Бібліографічного довідника» праць спів-робітників кафедри, укладеного доцентом З. П. Масним за період 1962 – 2009 рр. Джерела розташовано за хронологією, в межах кожного року – за алфавітом. Довідковий апарат включає іменний покажчик авторів.

Шифр зберігання НБУВ : Ва806690

Шифр зберігання ВНБІ : Р73 я1 Б-59

2. Гендер і гендерна історія : бібліографія / уклад. Т. В. Орлова. – Київ : Логос, 2017. – 87 с.

Гендерну історію у сучасному світі розглядають як частину нового міждисциплінарного наукового напрямку – гендерних досліджень. Стратегія розвитку ХХІ ст. спрямована на формування основ гендерної рівноваги та демократії.

Бібліографічний покажчик містить відомості про монографії, колективні збірники, навчально-методичні посібники, журнальні та газетні статті, нариси, в яких розкриваються історичні, теоретичні та практичні аспекти поняття «гендер» на території України та зарубіжних країн. Зокрема, історію сексуальних заборон та приписів, гендерну політику як основу гендерної культури, теоретичні підходи до гендеру та старості, відносини чоловіків та жінок від біблійних часів до наших днів, жіночу субкультуру та гендерні стосунки в Україні за часів радянської влади тощо. Видання включає бібліографічні відомості про праці видані українською, російською, англійською мовами.

Шифр зберігання НБУВ : Ва808314

Шифр зберігання ВНБІ : С5 я1 Г-34

3. Економічна активність населення України 2015 : стат. зб. / Держ. служба статистики України ; відп. за вип. І. В. Сенік. – Київ : Вид-во «Консультант», 2016. – 202 с.

У збірнику відображено дані про склад та структуру робочої сили, вимірювання обсягів зайнятості та напрямів діяльності населення на ринку праці України у 2015 році. Інформація щодо основних показників економічної активності населення отримана за результатами проведеного вибіркового обстеження населення (домогосподарств). Визначено реальний рівень безробіття, який ураховує загальний обсяг пропозиції робочої сили та застосовується як

важливий показник аналізу поточного стану економіки країни.

Видання вміщує опис методологічних та організаційних засад проведення зазначеного обстеження, методів побудови вибірки домогосподарств, визначення та поняття показників й оцінки надійності даних. Представлено дані щодо попиту та пропозиції робочої сили на зареєстрованому ринку праці, які базуються на інформації державної служби зайнятості. Інформація систематизована за тематикою: «Економічна активність населення у 2015 році», «Зайняте населення у 2015 році», «Безробітне населення у 2015 році», «Економічно неактивне населення у 2015 році», «Основні показники економічної активності населення за 2010-2015 роки», «Міжнародні співставлення», «Зареєстрований ринок праці».

Шифр зберігання НБУВ : Ж69831 2015.–2016.

Шифр зберігання ВНБІ : С6(4Укр)я2 Е-45

4. З історії бібліотек краю : наук.-допоміж. бібліогр. покажч. / уклад.: Л. А. Костильова ; ред. З. М. Тирак ; відп. за вип. В. П. Ярощук ; Рівнен. обл. універс. наук. б-ка. – Рівне : Волин. обереги, 2016. – 248 с.

У покажчику висвітлюється історія та сучасний стан розвитку бібліотек Рівненщини з моменту їхньої появи на території області. Зокрема, відображена робота бібліотечної мережі окремих районів Рівненської області. Видання включає відомості про документи, присвячені історії бібліотечної справи, починаючи з XII століття до сьогодення. Представлено окремі видання, статті з наукових збірників, описи статей з обласної і районної преси.

Матеріал книги знайомить з фахівцями бібліотечної справи та особами, які народилися на території Рівненщини. Допоміжний апарат містить іменний покажчик, покажчик назв, географічний покажчик, перелік назв опрацьованих періодичних видань.

Шифр зберігання НБУВ : Ва805107

Шифр зберігання ВНБІ : Ч734(4Укр)я1 3-11

5. Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2017 рік : календар і короткі бібліографічні списки / [вступ. слово] Г. Самардак ;

уклад. І. В. Шершньова ; відповід. за вип. О. В. Волкова ; Запоріж. обл. універс. наук. б-ка, Запоріж. обл. рада. – Запоріжжя : Кругозір, 2016. – 456 с.

Запорізька область долучилась до роботи з усвідомлення історичного значення подій, у зв'язку з вшануванням творців національної державності, тисячолітньої історії державотворення нашого народу. До 48-го випуску універсального краєзнавчого видання увійшов матеріал про визначні події історії, суспільно-політичного, громадського та культурного життя області, ювілеї уродженців краю та видатних діячів, життя і діяльність яких пов'язані із Запоріжжям. Календар відкриває перелік визначних дат. До більшості з них додається анотація зі стислим викладом змісту подій, біографічні відомості про ювілярів. До найбільш визначних подій та персональних дат подаються розширені текстові довідки з бібліографічними списками. Допоміжний апарат складають покажчики: іменний, географічний, підприємств і організацій, авторів статей.

Шифр зберігання НБУВ : Ж74589 2017.48–2016

Шифр зберігання ВНБІ : Д 891(4 Укр–Зан) я1 3–72

6. Золоті імена Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (1865–2015) : наук. довід. / наук. ред., авт. вступ. ст. І. М. Коваль ; упоряд.: М. О. Подрезова, В. В. Самодурова ; бібліогр. ред. А. П. Бахчиванжи ; М-во освіти і науки України, ОНУ ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. – Одеса : Астропринт, 2015. – 108 с. – Бібліогр.: с. 105 – 107.

Довідник присвячено 150-й річниці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Видання містить близько 100 всевітньо відомих імен професорів і випускників університету. Зокрема, фундаторів нових наукових вчень, напрямів, основоположників наукових теорій і методик, засновників наукових шкіл і першовідкривачів нових наукових явищ. Серед них ми знаходимо славетні імена М. Ф. Гамалії,

Д. К. Заболотного, М. М. Ланге, Л. В. Писаржевського, І. М. Сеченова, В. П. Філатова та ін. Всі, представлені у книзі, вчені були авторами, перевірених часом, наукових ідей.

Допоміжний апарат містить алфавітний покажчик імен; додатки: «Премії імені видатних вчених, які присуджує Національна академія наук України», «Список професорів і випускників за галузями наук».

Шифр зберігання НБУВ : Ва806331

Шифр зберігання ВНБІ : Ч48(4Укр)д.я2 3-81

7. Історична пам'ять Сергія Вакулишина: киевознавча бібліографія : матеріали до біогр. / упоряд. Н. Обіліс, упоряд. і ред. В. Рог ; УВС ім. Ю. Липи. – Київ, 2016. – 42 с. : фото.

Брошура знайомить з матеріалами до біографії С. М. Вакулишина – корінного киянина, киевознавця, музейника, педагога, лауреата Троньківської премії Національної спілки композиторів України. Цікавість викликають історичні факти політичного життя країни, які наклали свій відбиток на життя, трудову діяльність і творчість цілого роду С. Вакулишина.

У виданні вміщено бібліографію статей Сергія Вакулишина, які були надруковані у наукових збірниках та періодиці.

Шифр зберігання НБУВ : Р131245

Шифр зберігання ВНБІ : д І-89

8. Календар «Просвіти» на 2017 рік / уклад.: П. М. Федака, П. П. Федака ; ред. П. М. Федака ; Рада Закарп. край. культур.-просвіт. т-ва «Просвіта». – Ужгород, 2017. – 160 с.

Видання висвітлює пам'ятні дати історії Закарпаття. Календар-альманах знайомить з визначними постатями вчених, письменників, художників, громадських, культурних, церковних і політичних діячів, пам'ятками історії і культури краю, подіями, що відбувалися у житті «Просвіти», на громадській, культурній і політичній ниві області.

Шифр зберігання НБУВ : Ж69277 2017.–2017.

Шифр зберігання ВНБІ : Т3(4Укр–Зак)я2 К-17

9. Кандидати і доктори наук – випускники історичного факультету : довідник / упоряд.: В. О. Дятлов, О. Б. Коваленко, М. К. Кеда [та ін.] ; відп. ред. В. О. Дятлов ; Навч.-наук. ін-т історії, етнології та правознавства ім. О. М. Лазаревського, Черніг. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Вид. 2-ге, допов. – Чернігів : вид. В. М. Лозовий, 2016. – 92 с. – («Silva rerum. – Вип. 1).

Видання присвячене 100-річчю Чернігівського педагогічного університету. У довіднику вміщено інформацію про близько 200 вихованців історичного факультету за 2016 рік. Допоміжний апарат складає іменний покажчик випускників, які захистили кандидатські та докторські дисертації.

Шифр зберігання НБУВ : Ва805854

Шифр зберігання ВНБІ : Т1(4Укр)д.я2 К-19

10. Каталог фонду рідкісних видань наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Світова художня література (латиничний шрифт, 1658–1945) : бібліогр. покажч. / уклад. О. Я. Кульчицька ; від. за вип. І. А. Чайка ; М-во освіти і науки України ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, Наук. б-ка. – Тернопіль : Вектор, 2016. – 253 с. : іл. – (Рідкісні видання ; вип. 8).

Видання є стислим, науково-популярним реєстром світової літератури від найдавніших часів до початку ХХ століття, що вміщує твори письменників, у яких відображено: життя, побут, традиції та звичаї людей різних країн світу. Каталог є результатом науково-бібліографічного опрацювання видань латиничним шрифтом (старослов'янським і гражданським).

Покажчик укладено за абетковим принципом, бібліографічні записи пронумеровано, загальна кількість їх містить 1153 бібліографічних позицій. Усі видання описано мовою публікації, збережено орфографічні норми оригіналу. Книга містить ілюстрації – зображення титульних аркушів деяких рідкісних видань

світових письменників. Зокрема, «Martin Eden», «Sister Carrie», «Puklerz Aleksandra» та ін.

Допоміжний апарат складають показчики: іменний, хронологічний, назв художніх творів, місць видань, печаток приватних бібліотек та бібліотечних установ.

Шифр зберігання НБУВ : Ва806751

Шифр зберігання ВНБІ : Я181(4Укр)25 К-29

11. Корейсько-українсько-російський словник / за ред. Чой Кванг Сун ; уклад.: Чой Кванг Сун, Бе Джі Йон ; пер.: М. Ю. Колесник, В. І. Пустова. – Дніпро : Ун-т мит. справи та фінансів, 2016. – 196 с.

Словник містить понад 1600 слів і словосполучень сучасної корейської мови. На сьогодні це видання є єдиним полімовним словником корейської мови. Вперше переклад слів та виразів з корейської мови наведено у паралельному перекладі українською та російською мовами. Зокрема, наводяться переклади конкретних слів та приклади їх практичного використання, пояснення сталих виразів корейської мови, які не мають прямого перекладу і тлумачення, а через це потребують додаткових пояснень і прикладів. Словник охоплює всі найважливіші для спілкування теми і дає змогу оволодіти лексикою та виразами, що необхідні при підготовці до складання міжнародного іспиту на знання корейської мови ТОРІК 2–3 рівня.

Шифр зберігання НБУВ : Ва807385

Шифр зберігання ВНБІ : Ш12-4 я2 К-66

12. Короткий Віктор Андрійович : бібліогр. покажч. / упоряд.: І. І. Тіщенко, Л. Є. Герасименко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Наук. б-ка ім. М. Максимовича. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. – 128 с.

Видання представляє науковий доробок вченого-історика, кандидата історичних наук, доцента кафедри давньої та нової історії України Історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Віктора Андрійовича Короткого. В. Короткий – автор понад 520 наукових публікацій, у яких досліджуються проблеми

розвитку освіти в Україні, суспільно-політичні процеси, національно-визвольний рух, соціальна історія XIX століття, українська історіографія. За роки роботи в університеті підготував 5 кандидатів історичних наук.

Покажчик складається з біографічного нариса та двох розділів: «Науковий доробок В. А. Короткого», «Публікації про В. А. Короткого». Обидва тематичні блоки об'єднані наскрізною нумерацією. Бібліографія охоплює літературу з 1984 до 2015 року та нараховує – 694 позиції: праць – 522, літератури про нього – 172.

Допоміжний апарат представлений іменним покажчиком, алфавітним покажчиком праць В. А. Короткого та списком умовних скорочень.

Шифр зберігання НБУВ : Ва805740

Шифр зберігання ВНБІ : д К-68

13. Микола Мушинка. Ровесник Івана Франка Никифор Лешишак та його збірка лемківських народних пісень : бібліографія = Mykola Mušinka. Frankov rovesnik Nykyfor Leščišak a jeho zbierka lemkovských l'udových piesni / вступ. слово В. П. Кемінь ; редкол.: Н. Скотна (голова), В. Кемінь, М. Пантюк [та ін.] ; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – Вид. 2-ге, допов. – Дрогобич : Коло, 2016. – 240 с. – (Doctor honoris causa). – Бібліогр.: с. 37–221.

Видання подає матеріали урочистого засідання Вченої ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка від 25 травня 2016 року з нагоди присудження звання Почесного доктора Миколі Мушинці. М. Мушинка – автор понад 1000 статей, 200 наукових розвідок, близько 400 рецензій, більше 50 книг, присвячених відомим українським науковцям, культурно-освітнім діячам, письменникам, педагогам. У доробку науковця фундаментальні праці, видані у різних країнах світу. Зокрема, «З глибин віків: Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини» (1967), «Спільні і відмінні риси у фольклорі русинів Пряшівщини та Воеводини» (1971), «Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства» (1987).

Бібліографічні позиції до 1998 року упорядковані за нормами Словаччини, за 1998–2016 рр. – за нормами України. Допоміжний апарат складається з іменного покажчика, списку скорочень.

Шифр зберігання НБУВ : Ва808596

Шифр зберігання ВНБІ : д Л54

14. Поезія душі неначе жито сходить: до 70-річчя від дня народження поетеси Валентини Козак : бібліогр. покажч. / уклад. Л. І. Заря ; ред. С. В. Лавренюк ; Вінниц. обл. держ. адмін., Вінниц. обл. універс. наук. б-ка ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2016. – 56 с. – (Творчі імена Вінниччини).

У книзі представлені окремі видання, твори, надруковані в періодичних виданнях, збірниках, альманахах, публікації та довідкові матеріали про різнопланову діяльність ювілярки, автора восьми поетичних книжок. Чимало поезій В. Козак було покладено на музику композиторами С. Сабодашем, Р. Скалецьким, А. Медражевським, Ю. Козаком, Т. Димань, В. Буко, Г. Маковською та ін.

Покажчик складається з двох розділів: «Твори В. Козак», «Література про Валентину Козак», які поділяються на тематичні підрозділи.

Шифр зберігання НБУВ : Ва 804702

Шифр зберігання ВНБІ : д К-59

15. У дивосвіті життя: до 80-річчя від дня народження вчительки, журналістки, поетеси, громадської діячки Фаїни Приймачик : бібліогр. покажч. / уклад.: О. Ю. Антонюк, О. М. Зелена ; вступ. ст.: Л. М. Куций, С. М. Травнева ; ред. С. В. Лавренюк ; Вінниц. обл. держ. адмін., Вінниц. обл. універс. наук. б-ка ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця, 2016. – 100 с. – (Творчі імена Вінниччини).

У виданні представлено окремі книги та твори, вміщені у збірниках, альманахах, періодичних виданнях, пісні, значна частина публікацій ювілярки – Фаїни Микитивні Приймачик.

Покажчик складається з текстової та бібліографічної частин. Бібліографічна частина має два розділи: «Творчість Фаїни Приймачик», «Література про життя і творчий шлях Ф. Приймачик». Допоміжний апарат містить іменний покажчик. У додатку наведено список відзнак Фаїни Микитивні.

Шифр зберігання НБУВ : Ва 804700

Шифр зберігання ВНБІ : д П-75

16. Українська видавнича справа у персоналіях (XVI ст. – середина XX ст.) : бібліогр. словник-довідник / керівник проекту: Л. О. Губа, О. В. Терханова ; редкол.: Л. О. Губа, О. В. Терханова, К. Є. Жилавська. – Дніпропетровськ : Ліра, 2016. – 216 с.

Видання приурочене до 100-річчя Дніпропетровського національного університету ім. Олеса Гончара. Укладачами словника є студенти 2-го курсу факультету систем і засобів масової комунікації.

У книзі систематизовано відомості про діячів української видавничої галузі. Близько 50 статей містять біографічні відомості та характеристику діяльності кожного з видавців, зокрема Лазара Барановича, Василя Гавриловича Барщевського, Памви Беринди, Євгена Павловича Гребінки, Івана Івановича Огієнка, Івана Федорова та ін. Наприкінці словникової статті подається список використаної літератури. Допоміжний апарат представлений алфавітним покажчиком.

Шифр зберігання НБУВ : Ва804618

Шифр зберігання ВНБІ : Ч617я2 У-45

УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 14 2017

Редактор: Т. Дубас

Комп'ютерна верстка:
А. Берегельська

Формат 60x90/8. Ум. друк. арк. 6,3.
Наклад 300 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06.2003 р.